

Адміністративне ПРАВО і ПРОЦЕС

ISSN 2227-796X

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 1 / 2026

Журнал «Адміністративне право і процес» містить результати сучасних наукових досліджень у галузі адміністративного та адміністративного процесуального права України й зарубіжних країн. Дописувачами журналу є провідні українські та європейські вчені, молоді науковці, юристи-практики. Запропонована структура журналу відтворює систему адміністративного права, адміністративного процесуального права, яка відповідає сучасному європейському вченню про сутність і внутрішню побудову цих галузей права.

Для науковців, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, юристів-практиків, а також студентів юридичних факультетів та вищих навчальних закладів юридичного спрямування.

Видається чотири рази на рік
Засновано 2012 року

Включено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з юридичних дисциплін (D8 – Право) (Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 року № 1643)

*Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.
УДК 342.9*

Журнал внесений до Index Copernicus International

Адреса редакційної колегії:
вул. Володимирська, 60,
м. Київ, 01601, Україна
Телефон: +38 (099) 608 73 25
E-mail: aprlaw@uni.kiev.ua
Зареєстровано:

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1154 від 29.05.2025 року.

Засновник і суб'єкт у сфері друкованих медіа – Громадська організація «Українсько-німецький правознавчий діалог» (просп. Володимира Івасюка, буд. 32, оф. 108, м. Київ, 04213, тел. +380 95 605 31 95, olena_shabliuy@ukr.net).

Видавець:

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Редакційна колегія

Головний редактор:

**Кравченко
Михайло
Георгійович**

доктор юридичних наук, старший дослідник, професор кафедри теоретичної юриспруденції, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Члени редакційної колегії:

**Брановицький
Віктор
Володимирович**

кандидат економічних наук, доктор юридичних наук, доцент кафедри економічної теорії, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

**Кузніченко
Сергій
Олександрович**

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, провідний науковий співробітник, Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, Україна

**Тимошук
Віктор
Павлович**

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу проблем державного управління та адміністративного права, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Україна

**Школик
Андрій
Михайлович**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового права, Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

**Наталія
Чабан**

кандидат наук, професор, професор, директор Науково-дослідного центру «Форум публічної дипломатії та політичної комунікації», Кафедра медіа та комунікацій, Кентерберійський університет, Нова Зеландія

**Альберто
Пекораро**

доктор права, доцент, доцент міжнародного права, Університет імені Максута Нарікбаєва, Казахстан

**Ікболжон
Корабосв**

доктор філософії (PhD), професор, професор і директор Центру глобального та регіонального управління, Університет імені Максута Нарікбаєва, Казахстан

**Агне
Тваронавічене**

доктор права, PhD, професор, професор на повну ставку, Університет Миколаса Ромеріса, Литва

**Хасенов
Муслім
Ханатович**

PhD з юриспруденції, асоційований професор, асоційований професор, Університет імені Максута Нарікбаєва, Казахстан

**Лука
Лантеро**

доктор філософії, асоційований професор, директор Інституту права та управління у сфері вищої освіти (INELG), Європейська організація публічного права (EPLO), Італія

Administrative LAW and PROCESS

SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

№ 1 / 2026

"Administrative law and process" publishes the findings of research on administrative law and administrative procedural law of Ukraine and foreign countries. Authors of the journal are leading Ukrainian and European scholars, young researchers, legal practitioners. The journal's structure renders the system of administrative law, administrative procedural law which is in line with modern European doctrine of the essence and internal composition of the above law branches.

Target readers are representatives of public and local authorities, legal practitioners as well as students of law faculties and law schools.

Frequency: four times a year
Established in 2012

The journal is entered into the list of Ukrainian scientific professional editions (category "B") in juridical disciplines (D8 – Law) (The Order of the Ministry of Science and Education of Ukraine dated December 28, 2019 No 1643)

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl. UDC 342.9

The journal is included in Index Copernicus International

Address of the editorial office

60 Volodymyrska str.,

Kyiv, 01601, Ukraine

Contact number:

+38 (099) 608 73 25

E-mail: aplaw@uni.kiev.ua

Registered: Decision of the National

Council of Television and Radio

Broadcasting of Ukraine:

Decision No. 1154 as of 29.05.2025.

Founder and media entity – Non-

Governmental Organization

"Ukrainian-German Jurisprudential

Dialogue" (Volodymyr Ivasyuk Ave.,

building 32, office 108, Kyiv, 04213,

tel. +380 95 605 31 95, [olena_](mailto:olena_shabliyi@ukr.net)

shabliyi@ukr.net).

Publisher:

Publishing house

"Helvetica"

2026

Editorial Board

Editor in Chief:

Mykhailo Kravchenko

Doctor of Law, Senior Research Fellow, Professor at the Department of Theoretical Jurisprudence of the Law Institute, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

Members of the Editorial Board:

Wiktor Branowicki

PhD in Economics, Doctor of Law, Associate Professor at the Department of Economic Theory, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

Serhii Kuznichenko

Doctor of Law, Professor, Leading Research, Research Institute of Legal Support of Innovative Development of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Ukraine

Viktor Tymoshchuk

Candidate of Law, Senior Researcher, Department of Public Administration and Administrative Law, V. M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine, Ukraine

Andriy Shkolyk

Doctor of Law, Professor, Professor of the Chair of Administrative and Financial Law, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Natalia Chaban

PhD, Professor, Full Professor, Director, Research Centre "Public Diplomacy and Political Communication Forum", Department of Media and Communication, University of Canterbury, New Zealand

Alberto Pecoraro

PhD in Law, Assistant Professor, Assistant Professor of International Law, Maqsut Narikbayev University, Kazakhstan

Ikboljon Qoraboyev

PhD, Professor, Professor and Director of Center for Global and Regional Governance, Maqsut Narikbayev University, Kazakhstan

Agne Tvaronaviciene

Doctor of Law, PhD, Professor, Full time Professor, Mykolas Romeris University, Lithuania

Muslim Khassenov

PhD in Jurisprudence, Associate Professor, Associate Professor, Maqsut Narikbayev University, Kazakhstan

Luca Lantero

PhD, Associate Professor, Director of the Institute for Higher Education Law and Governance (IHELG), European Public Law Organization (EPLO), Italy

ЗМІСТ

ОСОБЛИВЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

<i>Габуда Андрій, Мельникович Михайло</i> ПАРАДИГМАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	5
<i>Жмудінський Василь</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ КРЕДИТНИХ КОШТІВ	18
<i>Нашинець-Наумова Анфіса</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	28

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС (АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО)

<i>Козакевич Олеся, Царук Андрій</i> ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ЯК КРИТЕРІЙ ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: АСПЕКТ ВІЙСЬКОВИХ СПОРІВ ТА ДИСТАНЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ	42
--	----

ЗАРУБІЖНЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

<i>Круглов Олександр</i> ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН ПРО ВИЗНАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ПОСТАЧАЛЬНИКІВ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ НЕДОБРОСОВІСНИМИ УЧАСНИКАМИ ЗА ПОДАННЯ НИМИ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	54
--	----

ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

<i>Школик Андрій</i> АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА СУДОВЕ ОСКАРЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТИВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	64
--	----

Трибуна Молодого Вченого

<i>Химчук Андрій</i> ОПРИЛЮДНЕННЯ ВІДКРИТИХ ДАНИХ І НАДАННЯ ЇХ НА ЗАПИТ: СПІВВІДНОШЕННЯ ДВОХ ФОРМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ	77
--	----

РЕЦЕНЗІЇ

<i>Мельник Роман</i> РЕЦЕНЗІЯ НА ПІДРУЧНИК «ЗАГАЛЬНЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО».....	92
---	----

CONTENTS

SPECIAL ADMINISTRATIVE LAW

Andriy Habuda, Mykhailo Melnykovich

PARADIGMATIC TRANSFORMATION OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY
IN UKRAINE5

Vasyl Zhmudinskyi

PROBLEM ISSUES OF LEGAL REGULATION OF TAXATION OF CREDIT FUNDS.... 18

Anfisa Nashynets-Naumova

ENSURING CYBER INFORMATION SECURITY IN MILITARY UNITS:
ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT28

ADMINISTRATIVE PROCESS (ADMINISTRATIVE LEGAL PROCEEDINGS)

Olesia Kozakevych, Andrii Tsaruk

ACCESS TO JUSTICE AS A CRITERION OF HUMAN-CENTRED ADMINISTRATIVE
ADJUDICATION: THE ASPECT OF MILITARY-RELATED DISPUTES
AND REMOTE JUSTICE.....42

FOREIGN ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS

Oleksandr Kruhlov

PRACTICAL ASPECTS OF JUDICIAL PRACTICE UNDER THE LEGISLATION
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN REGARDING THE RECOGNITION
OF POTENTIAL PUBLIC PROCUREMENT SUPPLIERS AS UNFAIR
PARTICIPANTS FOR SUBMITTING FALSE INFORMATION.....54

LEGAL PRACTICE IN THE FIELD OF ADMINISTRATIVE PROCESS AND LAW

Andriy Shkolyk

ADMINISTRATIVE AND JUDICIAL APPEAL OF ADMINISTRATIVE ACTS:
FOREIGN EXPERIENCE AND CONCLUSIONS FOR UKRAINE.....64

TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

Andrii Khymchuk

PROACTIVE DISCLOSURE AND REQUEST-BASED PROVISION OF OPEN DATA:
DEFINING THE RELATIONSHIP BETWEEN TWO ACCESS MODALITIES77

REVIEWS

Melnyk Roman

REVIEW OF THE TEXTBOOK “GENERAL ADMINISTRATIVE LAW”92

ПАРАДИГМАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Мета. Задум статті полягає у всебічному теоретико-прикладному дослідженні адміністративної відповідальності як ключового інституту адміністративного права в умовах його докорінної трансформації, що відбувається в Україні на рубежі минулого та нинішнього сторіч. Акцент зроблено на виявленні внутрішніх суперечностей чинного адміністративно-деліктного законодавства, його невідповідності людиноцентричній моделі публічного управління, нормам міжнародного права. Також, обґрунтовано потребу концептуального оновлення засад реалізації адміністративно-деліктних санкцій з урахуванням конституційних приписів, практики Конституційного Суду України та європейських стандартів належного врядування. **Методи.** Методологічну основу статті становить поєднання загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання, що забезпечують комплексний характер дослідження. Діалектичний метод використано для аналізу еволюції наукових уявлень про адміністративну відповідальність і виявлення закономірностей її трансформації. Системно-структурний метод дав змогу визначити місце адміністративної відповідальності у загальній системі адміністративного примусу та відмежувати її від інших примусових заходів. Формально-юридичний і логіко-семантичний методи застосовано для дослідження норм КУпАП, виявлення прогалин і колізій та уточнення змісту ключових правових категорій. Порівняльно-правовий метод використано для співставлення національної моделі адміністративної відповідальності з європейськими підходами, а доктринальний аналіз – для узагальнення позицій провідних вітчизняних учених. **Результати.** Доведено, що чинний інститут адміністративної відповідальності в Україні значною мірою зберігає риси карально-репресивної моделі, сформованої в умовах радянської правової системи, що не відповідає сучасним вимогам правової держави. Встановлено, що відсутність законодавчо закріпленої дефініції адміністративної відповідальності й фрагментарність доктринальних підходів ускладнюють правозастосовну діяльність владних органів і створюють ризики свавільного обмеження прав і свобод особи. Обґрунтовано, що принципи адміністративної відповідальності відіграють не декларативну, а безпосередньо регулятивну роль у механізмі публічно-владного примусу. Особливого значення в цьому контексті набувають засадничі положення, закріплені Законом України «Про адміністративну процедуру», які істотно підвищують стандарти застосування адміністративно-деліктної відповідальності. Доведено доцільність розгляду адміністративної відповідальності як комплексного інституту адміністративного права, що поєднує матеріальні й процесуальні елементи, охоронну, превентивну та примусову функції і реалізується виключно в межах визначеної законом процедури. **Висновки.** Констатовано, що ефективність адміністративної відповідальності як форми публічно-владного примусу можлива лише за умови її доктринального та нормативного переосмислення на засадах верховенства права, індивідуалізації, пропорційності та невідворотності відповідальності. Реалізація положень Закону України «Про адміністративну процедуру» здатна суттєво посилити процесуальні гарантії захисту прав особи, обмежити дискрецію владних суб'єктів і наблизити національну модель адміністративної відповідальності до європейських стандартів.

Ключові слова: адміністративно-деліктний вплив, адміністративний орган, заходи примусу, принципи, процедура, проступок, стягнення.

Габуда Андрій,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
імені академіка УАН
о. Івана Луцького
ЗВО «Університет
Короля Данила»
orcid.org/0000-0001-
9546-2790
habuda.s.andriy@ukd.
edu.ua

Мельникович Михайло,

доктор філософії
в галузі права, доцент,
доцент кафедри права
імені академіка УАН
о. Івана Луцького,
керівник відділу
івет-менеджменту –
заступник декана
факультету суспільних
і прикладних наук
ЗВО «Університет
Короля Данила»
orcid.org/0000-0002-
5636-7595

1. Вступ

Трансформаційні процеси межі XX–XXI століть детермінували зміну концепції вітчизняного адміністративного права, зумовивши його поступовий перехід від авторитарно-централізованої моделі до людино-центричного формату. Сучасна правова наука характеризується докорінним переосмисленням ролі адміністративно-правового регулювання. На доктринальному рівні механізм такого впорядкування екстраполюється за межі суто інструментального забезпечення функціонування державного апарату, набуваючи ознак дієвого механізму гарантування, реалізації та деліктного захисту прав і свобод особи. У цьому контексті інститут публічно-владного примусу, що реалізується адміністративними органами, потребує ревізії з позицій збалансування інтересів держави та забезпечення правомірного статусу особи у відносинах із суб'єктами владних повноважень.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному переосмисленні адміністративної відповідальності як інституційно оформленої моделі публічно-владного примусу в умовах змін адміністративного права України. На відміну від усталених доктринальних підходів, цей вид відповідальності розглядається як багатовимірний правовий інститут, що поєднує матеріальні й процесуальні складові, охоронну, превентивну та примусову функції і реалізується у владно-регулятивних правовідносинах. Обґрунтовано, що принципи адміністративної відповідальності мають не лише ідейно-декларативне, а й безпосередньо регулятивне значення. Вперше, у такому контексті, проаналізовано вплив принципів, закріплених Законом України «Про адміністративну процедуру», на трансформацію механізму адміністративно-деліктного впливу. Запропоновано авторське визначення адміністративної відповідальності.

Метою роботи є теоретико-правове обґрунтування сутності адміністративної відповідальності як форми публічно-владного примусу у діяльності органів влади та визначення напрямів її концептуального оновлення в умовах людино-центричної моделі

адміністративного права. Досягнення поставленої мети передбачає з'ясування еволюції наукових підходів до розуміння адміністративної відповідальності, аналіз її співвідношення з адміністративним примусом, виявлення системних недоліків чинного адміністративно-деліктного законодавства, а також оцінку відповідності існуючої практики застосування заходів адміністративно-юрисдикційного реагування конституційним засадам, принципам верховенства права та стандартам належного врядування.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загально-наукових і спеціально-юридичних методів, застосування яких зумовлене складністю та багатоаспектністю досліджуваного явища. За допомогою діалектичного методу проаналізовано генезис і трансформацію доктринальних підходів до адміністративної відповідальності; системно-структурного – визначено її місце у системі адміністративного примусу та відмежовано від суміжних примусових заходів; формально-юридичного і логіко-семантичного – проведено аналіз норм КУпАП, Закону України «Про адміністративну процедуру» та рішень Конституційного Суду України з метою виявлення колізій, прогалин і уточнення змісту ключових правових категорій; доктринального – узагальнено наукові позиції вітчизняних учених.

2. Концептуальні засади оновлення деліктної дефініції

Одним із ключових механізмів забезпечення дотримання чинного законодавства є юридична відповідальність, яка застосовується до осіб, що порушують нормативні приписи. Такий підхід є логічним і виправданим, адже навіть при існуванні суспільно визнаних стандартів поведінки завжди є ризик, що певні суб'єкти не дотримуватимуться встановлених норм. Для забезпечення виконання вимог законодавства використовуються два основних підходи: заохочення та примус (Марущак, 2025). У системі засобів публічно-владного примусу, що складають арсенал повноважень органів публічного управління, чільне місце посідає адміністративна відповідальність, як дієвий юрисдикційний засіб реагування на порушення правових норм.

Генезис наукового розуміння адміністративної відповідальності в Україні тісно пов'язаний із реалізацією положень ст. 3 Конституції України, яка проголошує людину, її життя, здоров'я, честь і гідність найвищою соціальною цінністю. Забезпечення цієї засади потребує не лише механізмів реалізації прав, а й ефективної системи їх захисту, ключовим елементом якої виступає юридична відповідальність, зокрема – адміністративна. І хоча, інститут притягнення до відповідальності у сфері адміністративного права традиційно посідає одне з центральних місць у його системі, він до нині залишається однією з найбільш дискусійних і теоретично неуніфікованих категорій.

Ситуація ускладнюється і тим, що чинне законодавство України фактично уникає нормативного визначення поняття «адміністративна відповідальність». Аналіз положень КУпАП свідчить, що законодавець розкриває її опосередковано – через дефініцію адміністративного правопорушення

(ст. 9 КУпАП) та вказівку на адміністративне стягнення як її міру (ст. 23 КУпАП) (Кодекс України про адміністративні правопорушення, 1984). Такий підхід зумовлює нормативну фрагментарність та створює передумови для неоднозначного тлумачення адміністративної відповідальності як у теорії, так і в практиці правозастосування.

Найбільш поширеним у вітчизняній адміністративно-правовій доктрині є підхід, відповідно до якого адміністративна відповідальність розглядається як різновид юридичної відповідальності. У межах цього підходу В. Б. Авер'янов (2005) визначає її як сукупність адміністративних правовідносин, що виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами до осіб, які вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права санкцій у формі адміністративних стягнень. Аналогічної позиції дотримується С. Г. Стеценко (2007).

Попри концептуальну логічність, зазначений підхід має очевидне обмеження, оскільки фактично отождоює адміністративну відповідальність із її зовнішнім проявом – санкцією, залишаючи поза увагою процедурний, примусовий та функціональний виміри цього інституту.

Прагнення подолати таке звужене бачення зумовило появу більш комплексних тлумачень. Так, Т. О. Коломоець (2007) розглядає адміністративну відповідальність як специфічну форму негативного реагування держави на адміністративні проступки, у межах якої правопорушник зобов'язаний дати відповідь перед уповноваженим органом та зазнати адміністративних стягнень у встановлених законом формах і порядку. Водночас і цей підхід, попри ширший зміст, зосереджується переважно на карально-ретроспективному аспекті відповідальності.

Самостійну групу становлять наукові позиції, у яких адміністративна відповідальність тлумачиться передусім як форма державного примусу та акцентується увага на превентивному та охоронному потенціалі адміністративної відповідальності (Гриценко, 2008).

Разом із тим, абсолютизація примусового елементу адміністративної відповідальності призводить до її фактичного отождоювання з адміністративним примусом загалом, що методологічно ускладнює розмежування заходів відповідальності з іншими примусовими заходами адміністративного впливу.

У цьому контексті слушною є позиція В. Г. Загуменника (2008), який визначає адміністративну відповідальність через встановлення обмежень особистих і майнових благ за вчинення адміністративних правопорушень. Проте й такий підхід не дозволяє повною мірою розкрити її інституційну та процесуальну природу.

Окремої уваги заслуговує сучасний (новітній) підхід, який слід підтримати і відповідно до якого обґрунтовується доцільність нормативного закріплення дефініції адміністративної відповідальності. Так, у своєму дисертаційному дослідженні, О. В. Панасюк (2021) запропоновано визначити адміністративну

відповідальність як *особливий вид юридичної відповідальності*, що полягає у застосуванні до осіб, які вчинили адміністративні правопорушення (проступки), адміністративних стягнень (санкцій), які тягнуть для таких осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру та накладаються уповноваженими органами або посадовими особами на підставах і в порядку, встановлених нормами адміністративного права.

Загалом запропоноване визначення відображає усталені у вітчизняній адміністративно-правовій доктрині підходи до розуміння адміністративної відповідальності та має безперечну наукову цінність, зокрема в частині акцентування на її санкційному характері, процедурній зумовленості та зв'язку з адміністративним правопорушенням. Водночас окремі положення цієї дефініції потребують уточнення та подальшого теоретичного осмислення.

Насамперед викликає дискусію використання категорії «особливий вид юридичної відповідальності». Така характеристика, з одного боку, покликана підкреслити специфіку адміністративної відповідальності, однак, з іншого – не розкриває критеріїв цієї «особливості» та фактично не відмежовує її від інших видів юридичної відповідальності. За відсутності чіткого наукового наповнення ця ознака має радше декларативний характер і не сприяє підвищенню визначеності правового регулювання.

Крім того, у запропонованому визначенні, адміністративна відповідальність фактично зводиться до застосування адміністративних стягнень до осіб, які вчинили адміністративні проступки, що відображає класичний, але вже недостатній для сучасних умов підхід. Зокрема, у дефініції не враховано юридичних осіб як самостійних суб'єктів адміністративної відповідальності, попри те, що чинне законодавство та правозастосовна практика дедалі ширше визнають можливість притягнення їх до адміністративно-деліктної відповідальності. Така обставина істотно обмежує універсальність запропонованого визначення та знижує його прикладний потенціал.

З урахуванням наведеного, відповідальність у сфері адміністративно-правових відносин доцільно розглядати не ізольовано, а як комплексний інститут адміністративного права, що поєднує матеріальні та процесуальні елементи, примусовий характер, охоронну і превентивну спрямованість та реалізується в межах владно-регулятивних зв'язків.

Узагальнюючи доктринальні підходи та беручи за основу поняття сформульоване М. І. Пелех (2021), адміністративну відповідальність слід визначити як вид юридичної відповідальності, який реалізується уповноваженими органами публічної влади шляхом застосування до деліктоздатних фізичних та юридичних осіб за вчинення адміністративного проступку встановлених законом адміністративних стягнень і заходів впливу, є державним осудом вчиненого діяння та зумовлює для винної особи несприятливі наслідки особистого чи майнового характеру.

3. Адміністративна відповідальність як форма державного примусу

Феномен правової дійсності – адміністративна відповідальність, сучасною адміністративно-правовою доктриною послідовно розглядається не лише як різновид юридичної відповідальності, а й як особлива форма реалізації адміністративного примусу, що застосовується державою з метою забезпечення правопорядку та виконання правових норм.

Так, у науковій літературі обґрунтовується позиція, відповідно до якої адміністративна відповідальність полягає у реалізації уповноваженими посадовими особами держави права накладення адміністративних стягнень, які за своєю правовою природою є різновидом адміністративного примусу. Саме в такому значенні вона розглядається як інституційно оформлений засіб державного впливу на правопорушників у сфері публічного управління (Галуцько, Діхтієвський, Кузьменко, Стеценко та ін., 2018).

Подібний підхід підтримується й у працях, у яких адміністративна відповідальність прямо визначається як різновид державного примусу та його вагома складова, що існує поряд з іншими формами примусу – дисциплінарним, цивільно-правовим і кримінально-правовим. У цьому сенсі адміністративна відповідальність розглядається як інструмент забезпечення виконання правових норм та стабільності правопорядку (Добрянська, 2024).

Аналізуючи адміністративну відповідальність як засіб державно-правового впливу, дослідники звертають увагу і на те, що її застосування завжди має нормативне підґрунтя, здійснюється у суворо визначеному процесуальному порядку, пов'язане з настанням для правопорушника обтяжливих майнових, особистих чи інших наслідків та реалізується компетентними посадовими особами. При цьому до порушника можуть застосовуватися не лише адміністративні санкції, а й інші заходи карально-виховного впливу (Гуржій, 2023).

У цьому контексті обґрунтованою є думка, згідно з якою адміністративну відповідальність слід розглядати як реакцію держави на шкоду, завдану адміністративним правопорушенням, та як форму офіційної державно-правової оцінки протиправної поведінки, що охороняється адміністративно-правовою санкцією (Панасюк, 2021). Такий підхід дозволяє розкрити зміст адміністративної відповідальності не лише у ретроспективному, а й у функціональному вимірі.

Разом із тим, адміністративна відповідальність не може бути ототожнена з адміністративним примусом загалом. Як слушно зазначає І. А. Городецька (2011), поняття адміністративного примусу є значно ширшим, ніж поняття адміністративної відповідальності. Заходи адміністративного примусу встановлюються, змінюються та скасовуються актами управління, застосовуються широким колом суб'єктів і використовуються на різних стадіях протидії правопорушенням. Натомість заходи адміністративної відповідальності застосовуються виключно до осіб, які вже вчинили

адміністративне правопорушення, і полягають у накладенні передбачених законом адміністративних стягнень.

Таким чином, застосування заходів адміністративної відповідальності як заходів адміністративного примусу слід розглядати як завершальний етап владно-примусової діяльності держави щодо правопорушника. Саме на цій стадії відбувається індивідуалізація відповідальності, офіційна оцінка вини та покладення на особу обмежень особистого або майнового характеру з метою досягнення соціально корисних результатів (Пелех, 2021).

Отже, адміністративна відповідальність виступає інституційно впорядкованою моделлю адміністративного примусу, що застосовується на підставі закону, у встановленому процесуальному порядку та спрямована на охорону публічних інтересів, запобігання правопорушенням і забезпечення правопорядку. Саме таке розуміння створює теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу особливостей реалізації адміністративної відповідальності у практичній діяльності органів публічної влади.

4. Принципи реалізації адміністративного примусу

Як форма публічно-владного примусу, адміністративна відповідальність не може бути зведена виключно до механічного застосування санкцій за адміністративні проступки. Її сутність розкривається через систему фундаментальних засад (принципів), які формують ідейно-правовий каркас допустимого втручання держави у сферу прав і свобод особи. Саме принципи визначають межі, спрямованість і легітимність адміністративної відповідальності як різновиду державного примусу, відмежовуючи її від свавільного владного впливу.

Базовим принципом досліджуваної форми публічно-владного примусу традиційно визнається принцип законності. Його нормативне закріплення міститься, зокрема, у статті 7 КУпАП, відповідно до якої ніхто не може бути підданий заходам адміністративного впливу інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом, а застосування таких заходів здійснюється виключно в межах компетенції уповноважених органів і посадових осіб. Таким чином, законність виступає не лише формальною вимогою, а ключовим обмежувачем публічно-владного примусу у сфері адміністративної відповідальності, покликаним гарантувати передбачуваність та правову визначеність державного втручання.

У доктрині адміністративного права принципи адміністративної відповідальності розглядаються значно ширше. Так, О. М. Соловійова (2022) до основних засад адміністративної відповідальності відносить верховенство права, законність, доцільність, обґрунтованість, невідворотність, своєчасність, справедливість, гуманізм, індивідуалізацію покарання, відповідність провини та покарання тощо. Сукупність цих принципів відображає розуміння адміністративної відповідальності не лише як карального інструмента, а як правового засобу впливу, спрямованого на досягнення балансу між публічними інтересами та правами особи.

Подібного підходу дотримується і Ю. В. Кононенко (2013), який визначає принципи адміністративної відповідальності як основоположні ідеї, закріплені нормами адміністративного права, що відображають сутність, призначення та зміст адміністративно-правової відповідальності, а також закономірності її розвитку.

У літературі зустрічаються й інші підходи до розуміння видів принципів адміністративної відповідальності. Так, О. В. Панасюк (2021) відносить до основних принципів адміністративної відповідальності наступні положення: верховенство права; законність; відповідальність лише за вчинення протиправного діяння; обґрунтованість, тобто відповідальність лише за наявності відповідно визначених нормативно-правовими актами підстав; невідворотність відповідальності; індивідуалізацію відповідальності; гуманізм; відкритість та прозорість; презумпцію невинуватості. Зазначені принципи формують нормативну «матрицю» адміністративної відповідальності як інституту адміністративного права та визначають допустимі межі застосування публічно-владного примусу.

Особливе значення у цьому контексті має принцип індивідуалізації адміністративної відповідальності, який вимагає відповідності між видом і мірою адміністративного стягнення та характером і ступенем суспільної шкідливості вчиненого проступку. Конституційне закріплення цього принципу у ч. 2 ст. 61 Конституції України поширюється і на адміністративну відповідальність, що підтверджує її персоніфікований характер.

Однак, втілення цього принципу на практиці не завжди є можливим через вади законодавчих приписів. Зокрема, у ст. 33 КУпАП вказано, що при накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, крім випадків накладення стягнення за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані за допомогою засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Вказавши на винятки, сама норма створює перешкоди у застосуванні принципу індивідуалізації відповідальності при вчиненні певної категорії правопорушень.

Також, О. В. Панасюк (2021), посилаючись на рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 р., вказує на неконституційність положень статей 14-1 та 14-2 КУпАП, які допускають притягнення до адміністративної відповідальності власників транспортних засобів. Такий підхід, зауважує дослідниця, суперечить принципам індивідуалізації відповідальності та презумпції невинуватості, оскільки фактично переносить тягар доведення з органу влади на особу, що є проявом так званого «об'єктивного звинувачення», неприйняттого для сучасної правової системи.

Особливої уваги потребує принцип невідворотності адміністративної відповідальності, який у вітчизняних умовах залишається одним із найбільш

декларативних. У науковому та політичному дискурсі доволі часто акцент робиться на необхідності посилення санкцій, криміналізації окремих адміністративних проступків або «жорсткішого» реагування держави на правопорушення. Однак така риторика здебільшого підміняє сутність проблеми й зводить її до формального нарощування карального потенціалу права.

Насправді ключовим дефіцитом української системи адміністративно-деліктного впливу є не м'якість стягнень, а фактична неспроможність забезпечити їх неминучість. За умов поширеної корупції, низького рівня правосвідомості та відсутності цілісної державної політики правового виховання, принцип невідворотності відповідальності втрачає регулятивне значення й перетворюється на формальну декларацію. У таких обставинах посилення санкцій не лише не підвищує ефективності правового впливу, а й поглиблює розрив між нормативно задекларованими цілями адміністративної відповідальності та реальною практикою її застосування.

Нову еру в системній модернізації інституту адміністративної відповідальності відкриває Закон України «Про адміністративну процедуру» № 2073-IX від 17 лютого 2022 року (Закон № 2073-IX, 2023), приписи якого поширюються і на процедуру притягнення до адміністративної відповідальності у частині, що не врегульована спеціальним адміністративно-деліктним законодавством. Положення цього акта стають наріжним каменем у сучасному переосмисленні засад адміністративної відповідальності. Запроваджені вказаним Законом принципи спрямовані на подолання формалізованого та репресивного підходу до адміністративної відповідальності, обмеження дискреції уповноважених органів і посилення процесуальних гарантій захисту прав особи, що наближає національну модель адміністративної відповідальності до європейських стандартів належного врядування.

У такому контексті принципи адміністративної відповідальності набувають не лише декларативного, а й безпосередньо регулятивного та оціночного значення, оскільки саме вони визначають допустимі межі публічно-владного примусу, зміст і спрямованість дискреційних повноважень владних органів та стандарти доведення вини особи.

5. Висновки

Інститут адміністративної відповідальності в Україні перебуває у стані глибокої невідповідності між задекларованою гуманістичною моделлю адміністративного права та фактичною практикою застосування адміністративно-деліктних норм. Чинна архітектура адміністративно-юрисдикційного реагування все ще демонструє тяглість поліцейсько-охоронної парадигми минулого, що проявляється у пріоритеті каральних функцій над правозахисними. Такий підхід не узгоджується із засадами верховенства права, правової визначеності та пропорційності втручання держави у сферу прав і свобод особи.

Підвищення ефективності адміністративної відповідальності не може досягатися шляхом механічного посилення санкцій або розширення каральних підстав. Пріоритетним напрямом реформування має стати забезпечення реальної невідоротності відповідальності за умов суворого дотримання процесуальних гарантій, чіткого розмежування повноважень суб'єктів адміністративної юрисдикції та посилення судового контролю за діяльністю органів публічної адміністрації. Вагоме регулятивне значення для реалізації інституту адміністративної деліктності мають принципи відповідальності, як нормативні обмежувачі дискреції владних органів.

Подальшого наукового осмислення потребують питання нормативного закріплення системи принципів адміністративної відповідальності у новому кодифікованому акті, удосконалення механізмів індивідуалізації стягнень, співвідношення автоматизованих форм фіксації правопорушень із презумпцією невинуватості, а також визначення оптимальної моделі інтеграції положень Закону України «Про адміністративну процедуру» у сферу адміністративно-деліктного провадження.

Список використаних джерел:

1. Марущак О. А. Відповідальність платників податків за порушення податкового законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 217–221.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 21.01.2026).
3. Адміністративне право України. Академічний курс. Підручник: У 2 т.: / Том 1. Загальна частина / заг. ред. В. Б. Авер'янов. Київ, 2005. 584 с.
4. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.
5. Коломоєць Т. В. Неповнолітній як суб'єкт адміністративної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 20 с.
6. Гриценко І. Б. Формування наукових поглядів щодо інституту адміністративної відповідальності. *Вісник Національної академії прокуратури України* : наукове фахове видання. 2008. № 1. С. 45–50.
7. Загуменник В. Адміністративна відповідальність: проблеми та шляхи їх подолання. *Вісник прокуратури*. 2008. № 2. С. 70–77.
8. Панасюк О. В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 535 с.
9. Пелех М. І. Адміністративно-правові засади здійснення адміністративного примусу органами національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 229 с.
10. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. Херсон : ОЛДІ- ПЛЮС, 2018. 446 с.
11. Добрянська Н. В. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності та елемент державного примусу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. № 2. С. 30–35.
12. Гуржій Т. О., Мушенюк В. В., Гуржій А. В., Ситніченко О. М. Адміністративна відповідальність у системі забезпечення державою захисту права інтелектуальної

власності особи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 79: частина 2. С. 49–54.

13. Городецька І. А. Адміністративне право України. Заг. частина : навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 192 с.

14. Соловійова О. М. Принципи адміністративної відповідальності та проблеми їх практичної реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 358–366.

15. Кононенко Ю. В. Засади адміністративної відповідальності за порушення права на справедливий судовий розгляд в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 82–86.

16. Про адміністративну процедуру : Закон України від 1702.2022 р. № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50.

References:

1. Marushchak, O. A. (2025). Vidpovidalnist platnykiv podatkov za porushennia podatkovoho zakonodavstva [Liability of taxpayers for violations of tax legislation]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 1, 217–221 [in Ukrainian].

2. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [Code of Ukraine on Administrative Offenses]. (1984). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR*, Appendix to no. 51, art. 1122. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

3. Averianov, V. B. (2005). Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs. Tom 1. Zahalna chastyna [Administrative law of Ukraine. Academic course. Vol. 1. General part]. Kyiv, 584 p. [in Ukrainian].

4. Stetsenko S. H. (2007). Administratyvne pravo Ukrainy : navch. posib. [Administrative law of Ukraine]. Kyiv: Atika. 624 p. [in Ukrainian].

5. Kolomoiets, T. V. (2007). Nepovnolitnii yak subiekt administratyvnoi vidpovidalnosti [Minor as a subject of administrative liability]. *Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk*: 12.00.07. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].

6. Hrytsenko, I. B. (2008). Formuvannia naukovykh pohliadiv shchodo instytutu administratyvnoi vidpovidalnosti [Formation of scientific views on the institute of administrative liability]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 1, pp. 45–50 [in Ukrainian].

7. Zahumennyk, V. (2008). Administratyvna vidpovidalnist: problemy ta shliakhy yikh podolannia [Administrative liability: problems and ways to overcome them]. *Visnyk prokuratury*, 2, pp. 70–77 [in Ukrainian].

8. Panasiuk, O. V. (2021). Administratyvno-deliktnie pravo Ukrainy: teoretychni pytannia rozvytku ta reformuvannia [Administrative tort law of Ukraine: theoretical issues of development and reforming] (Doctoral dissertation). Kyiv, 535 [in Ukrainian].

9. Pelekh, M. I. (2021). Administratyvno-pravovi zasady zdiisnennia administratyvnoho prymusu orhanamy Natsionalnoi politsii Ukrainy [Administrative and legal foundations of administrative coercion by the National Police of Ukraine] (PhD thesis). Kyiv, 229 [in Ukrainian].

10. Halunko, V., Dikhtievskiy, P., Kuzmenko, O., & Stetsenko, S. et al. (2018). Administratyvne pravo Ukrainy. Povnyi kurs [Administrative law of Ukraine. Complete course]. Kherson: OLDI-PLIUS, 446 [in Ukrainian].

11. Dobrianska, N. V. (2024). Administratyvna vidpovidalnist yak vyd yurydychnoi vidpovidalnosti ta element derzhavnoho prymusu [Administrative liability as a type of legal liability and an element of state coercion]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna*, 2, pp. 30–35 [in Ukrainian].

12. Hurzhii, T. O., Mushenok, V. V., Hurzhii, A. V., & Sytnichenko, O. M. (2023). Administratyvna vidpovidalnist u systemi zabezpechennia derzhavoiu zakhystu prava

intelektualnoi vlasnosti osoby [Administrative liability in the system of state protection of intellectual property rights]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia Pravo*, Issue 79 (2), pp. 49–54 [in Ukrainian].

13. Horodetska, I. A. (2011). *Administrativne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna* [Administrative law of Ukraine. General part]. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia, 192 [in Ukrainian].

14. Soloviova, O. M. (2022). *Pryntsypy administrativnoi vidpovidalnosti ta problemy yikh praktychnoi realizatsii* [Principles of administrative liability and problems of their practical implementation]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, 9, pp. 358–366 [in Ukrainian].

15. Kononenko, Yu. V. (2013). *Zasady administrativnoi vidpovidalnosti za porushennia prava na spravedlyvyi sudovy rozghliad v Ukraini* [Principles of administrative liability for violation of the right to a fair trial in Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 3, pp. 82–86 [in Ukrainian].

16. *Zakon Ukrainy “Pro administrativnu protseduru” vid 17 liutoho 2022 r. No. 2073-IX* [Law of Ukraine “On Administrative Procedure”]. (2023). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 15, art. 50 [in Ukrainian].

PARADIGMATIC TRANSFORMATION OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY IN UKRAINE

Andriy Habuda,

*Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Law named after Academician
of the Ukrainian Academy of Sciences Fr. Ivan Lutsko
King Danylo University
orcid.org/0000-0001-9546-2790
habuda.s.andriy@ukd.edu.ua*

Mykhailo Melnykovych,

*Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Law named after Academician
of the Ukrainian Academy of Sciences Fr. Ivan Lutsko,
Head of the Department of IVET Management – Deputy Dean of the Faculty
of Social and Applied Sciences
King Danylo University
orcid.org/0000-0002-5636-7595*

Purpose. *The purpose of this article is to conduct a comprehensive theoretical and applied study of administrative responsibility as a key institution of administrative law in the context of its radical transformation, which is taking place in Ukraine at the turn of the last and current centuries. The emphasis is on identifying the internal contradictions in the current administrative tort legislation, its inconsistency with the human-centered model of public administration, and its inconsistency with international law. Also, the need for a conceptual update of the principles of implementation of administrative tort sanctions is justified, taking into account constitutional provisions, the practice of the Constitutional Court of Ukraine, and European standards of good governance.*

Methods. *The methodological basis of the article is a combination of general scientific and*

special legal methods of cognition, which ensure the comprehensive nature of the study. The dialectical method is used to analyze the evolution of scientific ideas about administrative liability and to identify the patterns of its transformation. The systemic-structural method enabled the determination of the place of administrative liability within the general system of administrative coercion and its distinction from other coercive measures. Formal-legal and logical-semantic methods were used to study the Code of Administrative Offenses, identify gaps and conflicts, and clarify the content of key legal categories. The comparative legal method was used to compare the national model of administrative liability with European approaches, and doctrinal analysis was used to summarize the positions of leading domestic scholars.

Results. *It has been proven that the current institution of administrative liability in Ukraine largely retains the features of a punitive, repressive model inherited from the Soviet legal system, which does not meet the modern requirements of a state governed by the rule of law. It has been established that the absence of a legally defined definition of administrative liability and the fragmentary nature of doctrinal approaches complicate government bodies' law enforcement activities and create risks of arbitrary restrictions on individual rights and freedoms. It is argued that the principles of administrative liability play not a declarative but a directly regulatory role in the mechanism of public coercion. Of particular importance in this context are the fundamental provisions enshrined in the Law of Ukraine "On Administrative Procedure," which significantly raise the standards for the application of administrative tort liability. The expediency of considering administrative liability as a comprehensive institution of administrative law, combining substantive and procedural elements, protective, preventive, and coercive functions, and implemented exclusively within the limits of the procedure defined by law, has been proven.*

Conclusions. *It has been established that the effectiveness of administrative liability as a form of public coercion is possible only on condition of its doctrinal and normative rethinking on the basis of the supremacy of law, individualization, proportionality, and inevitability of liability. The implementation of the provisions of the Law of Ukraine "On Administrative Procedure" can significantly strengthen procedural guarantees for the protection of individual rights, limit the authorities' discretion, and bring the national model of administrative liability closer to European standards.*

Key words: administrative tort, administrative body, coercive measures, principles, procedure, offense, penalty.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ КРЕДИТНИХ КОШТІВ

***Метою** статті є дослідження проблемних питань, пов'язаних із правовим регулюванням оподаткування кредитних коштів.*

***Методи.** Методологію дослідження складають загальні та спеціальні методи наукового пізнання, включно з порівняльно-правовим, системно-структурним, аналізу, синтезу та інші, які дають змогу послідовно підійти до розкриття поставленої мети, дослідити й порівняти між собою позиції вчених, положення законодавчих актів України, які регулюють оподаткування доходів платників податків.*

***Результати.** Доведено, що залучення суб'єктами господарювання кредитних коштів у банківських установах, стимулює та сприяє розвитку господарської діяльності.*

В той же час, встановлено, що протягом останніх років багато банків було виведено із ринку, шляхом визнання їх неплатоспроможними.

Зазначено, що з моменту визнання банку неплатоспроможним, у суб'єктів господарювання – позичальників не виникає зобов'язань по поверненню кредитних коштів банку, якщо умовами кредитного договору строк їх повернення ще не настав, відповідно у таких суб'єктів господарювання немає обов'язку і відносити зазначені кошти до складу доходу та декларувати до сплати податок на прибуток.

Аргументовано, що Фонд гарантування вкладів фізичних осіб під час процедури ліквідації банку вправі направляти вимоги до позичальників про погашення заборгованості, строк повернення якої вважається таким, що настав і у разі, якщо такі кредитні кошти не повертаються, то у такого суб'єкта господарювання виникає об'єкт оподаткування податком на прибуток.

У випадку, якщо строк повернення кредитних коштів на момент здійснення процедури ліквідації банку ще не настав, то такі кошти включаються до ліквідаційної маси банку і підлягають реалізації на відкритих торгах.

Звернено увагу на те, що позичальник (боржник) зобов'язаний повернути кредитні кошти новому кредитору у строк, визначений кредитним договором, а у разі їх неповернення по закінченню строку позовної давності, заборгованість за такими зобов'язаннями визнається безнадійною і повинна оподатковуватися податком на прибуток підприємств. Обґрунтовано, що у разі неповернення боржником кредитних коштів неплатоспроможного банку, датою визначення податкових зобов'язань з податку на прибуток буде дата списання з балансу кредиторської заборгованості по кредитному договору.

***Висновки.** Сформовано пропозиції щодо удосконалення податкового законодавства в частині справляння податку на прибуток підприємств.*

Ключові слова: неплатоспроможний банк, податок на прибуток, суб'єкт господарювання, кредиторська заборгованість.

Жмудінський Василь,
кандидат юридичних
наук, адвокат
orcid.org/0000-0002-1439-128X
zhmudin@ukr.net

1. Вступ

Важливу роль у забезпеченні грошовими ресурсами господарської діяльності суб'єктів господарювання відіграє залучення кредитних коштів у банківських установах.

Кредитування впливає на процеси виробництва, реалізації і споживання продукції, а також на сферу грошового обороту. Значна роль кредитування і в розширенні виробництва. Позикові кошти сприяють збільшенню запасів і витрат, що необхідні для розширення виробництва і реалізації продукції; використовуються для збільшення основних фондів (Волкова, Кульбіда, 2019).

Банківські установи надають кредитні кошти суб'єктам господарювання на певний час і такі кошти підлягають поверненню у термін, визначений кредитним договором.

Проте, в останні роки банківська система зазнала значних потрясінь, викликаних масовим виведенням Національним банком України банків з ринку.

Виведення банків з ринку відбувалося шляхом визнання їх неплатоспроможними, введенням тимчасової адміністрації та з подальшим відкриттям процедури ліквідації (Жмудінський, 2019).

У зв'язку з визнанням банків неплатоспроможними, окремі суб'єкти господарювання – позичальники змушені були припинити повернення таким банкам раніше отриманих кредитних коштів, що призвело не тільки до порушення умов кредитного договору, але і до настання податкових наслідків через неповернення таких коштів.

Дослідження проблемних питань, пов'язаних із правовим регулюванням оподаткування кредитних коштів у юридичній науці належна увага не приділялася. З огляду на вище наведене, обрана тема для дослідження є досить актуальною на сьогодні.

Мета даної статті полягає у дослідженні проблемних питань, пов'язаних із правовим регулюванням оподаткування кредитних коштів, а також внесення пропозицій щодо законодавчого врегулювання даних правовідносин.

2. Методи

Досягнення сформульованої мети здійснюється за допомогою комплексного й послідовного застосування відповідного наукового інструментарію, представленого такими методами наукового аналізу, як порівняльно-правовий (для порівняння наукових поглядів провідних вітчизняних вчених і нормативно-правових положень), системно-структурний (використання якого зумовлене необхідністю системного і послідовного дослідження особливостей оподаткування доходів платників податків), а також методи аналізу, синтезу, узагальнення.

Застосування цих методів дозволило виокремити проблему недосконалості механізму адміністрування податку на прибуток та запропонувати відповідні висновки та пропозиції.

3. Банківський кредит як оподатковуваний дохід

На сьогодні одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграє банківський кредит як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств незалежно від форм власності та сфер господарювання (Трач, 2014).

Банківське кредитування можна розглядати як правовідносини між банком (кредитором) і суб'єктом підприємницької діяльності (позичальником), що передбачають зобов'язання банку надати певну суму грошей позичальникові у власність та взаємне зобов'язання позичальника взяти кредит, повернути його у визначені договором строки, сплатити процентну ставку, а також використати кредитні кошти за цільовим призначенням, якщо інше не буде передбачено кредитним договором (Чалий, 1997).

Пунктом 14.1.258 ст. 14 Податкового кодексу України (надалі – ПК України) передбачено, що фінансовий кредит – кошти, що надаються банком-резидентом або нерезидентом, що кваліфікується як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають згідно з відповідним законодавством статус небанківських фінансових установ, а також іноземною державою або його офіційними агентствами, міжнародними фінансовими організаціями та іншими кредиторами – нерезидентами юридичній чи фізичній особі на визначений строк для цільового використання та під процент (Податковий кодекс України, 2010).

Отже, банківський кредит, це форма кредиту, за якої грошові кошти надаються банком у позику суб'єкту господарювання і які повинні бути повернені у визначений строк.

Стаття 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначає критерії за наявності яких НБУ зобов'язаний прийняти рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних (ЗУ «Про банки і банківську діяльність», 2000).

На підставі таких критеріїв НБУ приймає постанову про віднесення банку до категорії неплатоспроможних і повідомляє про це рішення Фонд

гарантування вкладів фізичних осіб (надалі – Фонд) для вжиття ним заходів, передбачених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Проте, досить часто в практичній діяльності трапляються випадки, коли внаслідок визнання банку неплатоспроможним, суб'єкти господарювання припиняють повертати такому банку кредитні кошти, тоді виникає запитання, чи підлягають оподаткуванню податком на прибуток кредитні кошти, які не були повернуті банку після визнання його неплатоспроможним та введення тимчасової адміністрації?

Позиція контролюючих органів з даного приводу полягає в тому, що у випадку, якщо платником податків – позичальником не повернуто банку кредитні кошти на момент визнання такого банку неплатоспроможних, то такий платник податків зобов'язаний визнати кредитні кошти своїм доходом і визначити податкові зобов'язання по податку на прибуток.

Однак, така позиція є дещо суперечливою з огляду на наступне.

Згідно ст. 36 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначено, що з дня початку процедури виведення Фондом банку з ринку призупиняються всі повноваження органів управління банку (загальних зборів, спостережної ради і правління (ради директорів) та органів контролю (внутрішнього аудиту). Фонд набуває всі повноваження органів управління банку та органів контролю з дня початку тимчасової адміністрації і до її припинення (ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», 2012).

Частиною 2. п. 3 ст. 37 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» передбачено, що Фонд безпосередньо або уповноважена особа Фонду в разі делегування їй всіх або частини повноважень Фонду має право уповноважена особа Фонду має право: продовжувати, обмежувати або припиняти здійснення банком будь-яких операцій (ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», 2012).

Отже, Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» не передбачено, що з моменту введення тимчасової адміністрації і призначення уповноваженої особи, строк погашення зобов'язань позичальника перед банком вважається таким, що настав.

Відповідно, кредитні кошти, які не були повернуті позичальником банку, станом на момент визнання його неплатоспроможним, не вважаються простроченою кредиторською заборгованістю і не повинні відноситись до складу доходу такого платника податків.

4. Визначення дати виникнення доходу

Із описаної вище ситуації, виникає наступне питання, а на яку дату позичальник зобов'язаний віднести неповернуті кредитні кошти до свого доходу та задекларувати до сплати податок на прибуток, якщо такий банк визнано неплатоспроможним і розпочато процедуру ліквідації?

Частиною 1 ст. 48 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначено, що Фонд безпосередньо або шляхом делегування повноважень уповноваженій особі Фонду з дня початку процедури ліквідації банку вживає у встановленому законодавством порядку заходів до повернення дебіторської заборгованості банку, заборгованості позичальників перед банком та пошуку, виявлення, повернення (витребування) майна банку, що перебуває у третіх осіб, оновлює інформацію, що міститься у Кредитному реєстрі Національного банку України (ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», 2012).

Тобто, даною нормою Закону прямо визначено, що саме з дня початку процедури ліквідації банку, уповноважена особа має право вживати заходи щодо повернення дебіторської заборгованості.

При цьому, під час здійснення процедури тимчасової адміністрації в уповноваженій особі Фонду такі повноваження відсутні. Це означає, що строк виконання зобов'язань позичальника перед банком може настати не раніше початку процедури ліквідації банку, за умови якщо кредитним договором не передбачено іншого строку повернення кредитних коштів.

Згідно ст. 1049 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) визначено, що позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позичку (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором (Цивільний кодекс України, 2003).

Частиною 5 ст. 261 ЦК України передбачено, що за зобов'язаннями з визначеним строком виконання перебіг позовної давності починається зі спливом строку виконання. За зобов'язаннями, строк виконання яких не визначений або визначений моментом вимоги, перебіг позовної давності починається від дня, коли у кредитора виникає право пред'явити вимогу про виконання зобов'язання. Якщо боржникові надається пільговий строк для виконання такої вимоги, перебіг позовної давності починається зі спливом цього строку (Цивільний кодекс України, 2003).

Із аналізу наведених вище норм законодавства вбачається, що під час процедури ліквідації банку, уповноважена особа Фонду має право пред'явити до позичальника вимогу про виконання зобов'язання, а саме щодо погашення простроченої кредиторської заборгованості перед банком.

Можна припустити, що у випадку, якщо позичальник не повертає банку, що ліквідується кредитні кошти, строк повернення яких настав і Фондом було вжито всіх заходів щодо стягнення такої заборгованості, то у такого суб'єкта господарювання виникає об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств з дня отримання останнім письмової вимоги від Фонду про виконання зобов'язання, однак в чинному ПК України відсутня така норма, яка регулювала б вищенаведені правовідносини.

При цьому, необхідно врахувати, що у разі, якщо умовами кредитного договору передбачено інший строк повернення позичальником кредитних коштів і цей строк є довшим за строки здійснення процедури тимчасової адміністрації та процедури ліквідації, то в такого суб'єкта господарювання ще не виникає кредиторської заборгованості перед банком, оскільки строк повернення кредитних коштів ще не настав, а тому і відносити до складу доходу такі кредитні кошти та декларувати податок на прибуток правових підстав немає.

5. Оподаткування безнадійної банківської заборгованості

Якщо строк повернення позичальником кредитних коштів, станом на момент початку процедури ліквідації банку ще не настав, то у відповідності до ст. 50 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Фонд приступає до інвентаризації та оцінки майна банку з метою формування ліквідаційної маси банку.

До ліквідаційної маси банку включаються будь-яке нерухоме та рухоме майно, кошти, майнові права та інші активи банку, зокрема і кредитні кошти, які не були повернуті позичальником банку, якщо строк їх повернення на той час ще не настав.

Відповідно до п. 6 ст. 51 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» передбачено, що майно (активи) банку або кількох банків (пули активів) може бути реалізоване у такий спосіб: 1) на відкритих торгах (аукціоні); 2) шляхом продажу безпосередньо юридичній або фізичній особі.

Продаж майна (активів) банку у спосіб, передбачений цією частиною, може проводитися в електронній формі (на електронних майданчиках) (ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», 2012).

Задля подальшого задоволення вимог кредиторів, Фонд здійснює продаж майна (активів) банку, шляхом проведення електронних торгів, на яких реалізуються в тому числі і майнові права за кредитним договором, укладеним між неплатоспроможним банком та суб'єктом господарювання.

Оформлення такої операції здійснюється на підставі укладення договору про відступлення прав вимоги, відповідно до якого новим кредитором по кредитному договору визнається переможець електронних торгів.

З моменту набуття статусу нового кредитора, останній набуває права вимоги до позичальника, при цьому згода такого позичальника (боржника) згідно ч. 6 ст. 40 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» не вимагається.

Отже, за наслідками укладення договору про відступлення прав вимоги, боржник зобов'язаний повернути кредитні кошти новому кредиту в строк, зазначений кредитним договором, а у випадку, якщо такий строк вже сплив, то повернення вказаних коштів здійснюється у строк, визначений у вимозі (претензії) нового кредитора до боржника.

При цьому, якщо боржник не повертає новому кредиту кредитні кошти і подальше їх стягнення є неможливе за певних обставин, зокрема і через закінчення строку позовної давності, то заборгованість за такими зобов'язаннями визнається безнадійною заборгованістю.

Пунктом 15 Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 14.12.1999 р. за № 860/4153 визначено, що доходом визнається сума зобов'язання, яке не підлягає погашенню (Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку, 1999).

Відповідно до вимог пункту 5 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 та зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 11.02.2000 за № 85/4306 передбачено, якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду (Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», 2000).

З урахуванням вищевикладеного, слід зазначити, що у випадку не повернення суб'єктом господарювання кредитних коштів по закінченню строку позовної давності, така кредиторська заборгованість вважається безнадійною і визнається доходом зазначеного платника податків і є об'єктом оподаткування згідно з п.п. 134.1.1 п. 134.1 ст. 134 ПК України.

При цьому, датою визначення податкових зобов'язань з податку на прибуток внаслідок неповернення кредитних коштів буде дата списання з балансу кредиторської заборгованості по кредитному договору.

Отже, чинним податковим законодавством України визначено механізм оподаткування списаної кредиторської заборгованості, однак норми, яка визначала б порядок оподаткування неповернутих позичальником кредитних коштів неплатоспроможного банку, не передбачено.

6. Висновки

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, з метою вдосконалення механізму справляння податку на прибуток, пропонуємо доповнити пункт 140.5 статті 140 ПК України підпунктом 140.5.18 наступного змісту: «Фінансовий результат податкового (звітного) періоду збільшується на суму неповернутих кредитних коштів, отриманих у банківській установі, визнаний неплатоспроможною в момент отримання платником податків письмової вимоги від уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, крім випадків включення таких коштів до складу ліквідаційної маси банку, в порядку визначеному Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Законодавче врегулювання запропонованого вище механізму, неодмінно призвело б до зменшення кількості судових спорів між платниками податків та контролюючими органами.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н. І., Кульбіда В. А. Особливості банківського кредитування підприємств на сучасному етапі. *Фінанси, облік, банки*. 2019. № 1 (24). С. 113–122.
2. Жмудінський В. П. Відновлення діяльності банку, визнаного неплатоспроможним: окремі проблемні питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2/2019. С. 161–165.
3. Трач С. С. Банківське кредитування в Україні: вітчизняний та міжнародний досвід США й Великої Британії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 233–244.
4. Чалий Ю. І. Договір банківського кредиту та правові засоби забезпечення поворотності кредитних грошей: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: спец. 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; цивільний процес; міжнародне приватне право». Харків. 1997. С. 1–22.
5. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 24.02.2026).
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 25.02.2026).
7. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 22.02.2012 р. № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text> (дата звернення: 26.02.2026).
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4915> (дата звернення: 27.02.2026).
9. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text> (дата звернення: 25.02.2026).
10. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» : Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text> (дата звернення: 26.02.2026).

References:

1. Volkova N. I., Kulbida V. A. (2019). Osoblyvosti bankivskoho kredyтування pidpriemstv na suchasnomu etapi [Features of bank lending to enterprises at the present stage]. *Finansy, oblik, banky*. No. 1 (24), pp. 113–122 [in Ukrainian].
2. Zhmudinskyi V. P. (2019). Vidnovlennia diialnosti banku, vyznanoho neplato-spromozhnym: okremi problemni pytannia [Resumption of operations of a bank declared insolvent: specific issues]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. No. 2/2019, pp. 161–165 [in Ukrainian].
3. Trach S. S. (2014). Bankivske kredyтування v Ukraini: vitchyzniani ta mizhnarodnyi dosvid SSHa y Velykoi Brytanii [Bank lending in Ukraine: domestic and international experience of the USA and Great Britain]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. No. 4, pp. 233–244 [in Ukrainian].
4. Chalyi Yu. I. (1997). Dohovir bankivskoho kredytu ta pravovi zasoby zabezpechennia povorotnosti kredytnykh hroshei [Bank loan agreement and legal means of ensuring the repayment of loan money]. *Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk.: spets.*

12.00.03 “Tsyvilne pravo; simeine pravo; tsyvilnyi protses; mizhnarodne pryvatne pravo”. Kharkiv. pp. 1–22 [in Ukrainian].

5. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 02.12.2010 No. 2755-VI [Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine dated December 02, 2010 No. 2755-VI]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed: 24.02.2026) [in Ukrainian].

6. Pro banky i bankivsku diialnist [About banks and banking] : Zakon Ukrainy vid 07.12.2000 No. 2121-III. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (accessed: 25.02.2026) [in Ukrainian].

7. Pro systemu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib [About the deposit guarantee system for individuals]: Zakon Ukrainy vid 22.02.2012 No. 4452-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text> (accessed: 26.02.2026) [in Ukrainian].

8. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2010 No. 435-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4915> (accessed: 27.02.2026) [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhhalterskoho obliku [On approval of the National Accounting Regulation (Standard)]: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 29.11.1999 No. 290. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/0860-99#Text> (accessed: 25.02.2026) [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhhalterskoho obliku 11 “Zoboviazannia” [On approval of National Accounting Regulation (Standard) 11 “Liabilities”]: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 31.01.2000 No. 20. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text> (accessed: 26.02.2026) [in Ukrainian].

PROBLEM ISSUES OF LEGAL REGULATION OF TAXATION OF CREDIT FUNDS

Vasyl Zhmudinskyi,

Ph.D. in Law, Lawyer

orcid.org/0000-0002-1439-128X

zhmudin@ukr.net

The purpose of the article is studying the problematic issues related to legal regulation of taxation of credit funds.

Methods. The study methodology consists of general and special methods of scientific knowledge, including comparative legal, systemic and structural, analysis, synthesis and other methods which allow for a consistent approach to the disclosure of the objective, and for studying and comparing the positions of scholars and the provisions of Ukrainian legislation regulating taxation of taxpayers' income.

Results. It is proved that the attraction of credit funds by business entities in banking institutions stimulates and promotes the development of economic activity.

At the same time, it was found that in recent years, many banks have been withdrawn from the market by being declared insolvent.

It is noted that from the moment a bank is declared insolvent, borrowing entities do not have any obligations to repay the bank's loan funds if the loan agreement does not yet provide for their repayment, and therefore such entities are not obliged to include these funds in income and declare income tax.

The author argues that the Deposit Guarantee Fund during the bank liquidation procedure has the right to send claims to borrowers for repayment of debt, the maturity of which is considered to have come and if such loan funds are not repaid, such a business entity becomes subject to income tax.

If the loan funds are not yet due for repayment at the time of the bank's liquidation procedure, such funds are included in the bank's liquidation estate and are subject to sale at an open auction.

It is noted that the borrower (debtor) is obliged to repay the loan funds to the new creditor within the period specified in the loan agreement, and in case of non-repayment after the expiration of the limitation period, the debt under such obligations is recognised as uncollectible and should be subject to corporate income tax.

It is substantiated that in case of non-repayment by the debtor of credit funds of an insolvent bank, the date of determination of tax liabilities for income tax will be the date of write-off of accounts payable under the loan agreement from the balance sheet.

Conclusions. *Proposals for improving tax legislation in area of corporate income tax are formulated.*

Key words: insolvent bank, income tax, business entity, accounts payable.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 21.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Метою статті є комплексний аналіз чинного адміністративно-правового механізму забезпечення кіберінформаційної безпеки у військових частинах, визначення особливостей правового регулювання діяльності суб'єктів кіберзахисту у військовій сфері, а також формування пропозицій щодо вдосконалення відповідної системи з урахуванням сучасних кіберзагроз та євроатлантичних стандартів.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема: діалектичний метод – для з'ясування сутності та змісту кіберінформаційної безпеки у військових частинах; формально-юридичний метод – для аналізу норм адміністративного законодавства у сфері кібербезпеки; системно-структурний метод – для визначення місця адміністративно-правових механізмів у загальній системі національної безпеки; порівняльно-правовий метод – для зіставлення національних підходів із міжнародною та європейською практикою; логіко-юридичний метод – для формулювання узагальнень та висновків.

Результати дослідження полягають у встановленні, що адміністративно-правове забезпечення кіберінформаційної безпеки у військових частинах характеризується фрагментарністю нормативного регулювання, значною кількістю підзаконних актів та відсутністю спеціалізованого комплексного законодавчого акта, який би чітко визначав правовий статус, повноваження та відповідальність суб'єктів кіберзахисту у військовій сфері. Обґрунтовано необхідність посилення адміністративного контролю, удосконалення процедур міжвідомчої координації, а також нормативного закріплення спеціальних вимог до організації кібербезпеки у військових частинах з урахуванням стандартів НАТО та Європейського Союзу.

Висновки зводяться до того, що ефективне забезпечення кіберінформаційної безпеки у військових частинах неможливе без формування цілісної адміністративно-правової моделі, яка поєднує стратегічне планування, чітке нормативне регулювання, належну систему адміністративної відповідальності та професійну підготовку кадрів. Запропоновано напрями вдосконалення адміністративного законодавства у сфері кібербезпеки військових формувань як важливого елементу зміцнення національної безпеки України.

Ключові слова: кіберінформаційна безпека; кібербезпека; військові частини; адміністративно-правове забезпечення; національна безпека; інформаційні системи; державне управління; суб'єкти кіберзахисту; адміністративний контроль; правове регулювання.

**Нашинець-Наумова
Анфіса,**

*доктор юридичних
наук, професор,
академік Академії
адміністративно-
правових наук,
заступник декана
з науково-методичної
та навчальної роботи
факультету права
та міжнародних
відносин
Київського столичного
університету імені
Бориса Грінченка
orcid.org/0000-0002-
5811-7733
a.nashynets-naumova@
kubg.edu.ua*

1. Вступ

У сучасних умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та загострення глобального протистояння у кіберпросторі роль кіберінформаційної безпеки (кібербезпеки) у системі національної безпеки держави невіддільно зростає. Особливо актуальним це питання є для воєнних структур, де захист інформації та інформаційних систем має не лише організаційне, але й життєво-стратегічне значення.

Кібербезпека військових частин – це складовий елемент безпеки держави, котрий включає правові, організаційні, технічні та кадрові засади, спрямовані на запобігання, виявлення та реагування на кіберзагрози. У 2026 році цей феномен набуває нових рис через активне впровадження цифрових технологій у бойову діяльність, управління військами, логістику та розвідку. Під поняттям кіберінформаційної безпеки розуміють комплекс заходів, спрямованих на захист інформаційних та інформаційно-технічних систем від несанкціонованого доступу, порушення цілісності, доступності або конфіденційності інформації. У військовому середовищі ці заходи мають підвищені вимоги через національну та стратегічну важливість даних і комунікацій. Особливості кібербезпеки в армії пов'язані із захистом систем управління військами, автоматизованих баз даних, технічних засобів розвідки, комунікаційних мереж та засобів логістичного забезпечення.

Додатковим чинником зростання ролі кіберінформаційної безпеки у військових частинах є трансформація характеру сучасних воєнних конфліктів, у яких кіберпростір розглядається як окремий театр воєнних дій поряд із сушею, морем, повітряним та космічним просторами. Кібероперації здатні завдавати значної шкоди без застосування традиційних видів озброєння, впливаючи на системи управління, зв'язку та прийняття рішень у військових структурах.

В умовах постійного зростання кількості та складності кібератак особливого значення набуває формування ефективної системи управління кібербезпекою у військових частинах. Така система має ґрунтуватися на чіткому розмежуванні повноважень,

нормативно-правовому регулюванні, впровадженні сучасних технічних засобів захисту інформації, а також на підготовці висококваліфікованого особового складу, здатного оперативно реагувати на кіберінциденти.

Водночас забезпечення кіберінформаційної безпеки у військовій сфері потребує системного та комплексного підходу, що поєднує превентивні, захисні та відновлювальні заходи. Ефективна реалізація такого підходу сприяє підвищенню стійкості військових інформаційних систем, зниженню ризиків втрати критично важливих даних та забезпеченню безперервності управління військами в умовах гібридних загроз і кіберпротистояння.

Метою наукової статті є комплексний аналіз кіберінформаційної безпеки військових частин як складової системи національної безпеки держави, визначення її основних особливостей в умовах сучасних кіберзагроз, а також обґрунтування ключових напрямів удосконалення організаційних, правових і технічних механізмів забезпечення кібербезпеки у військовій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій і професійній літературі питання кібербезпеки військових структур розглядається в широкому міждисциплінарному контексті, що включає як технічні аспекти захисту інформаційних систем, так і організаційно-управлінські механізми реагування на кіберзагрози. Зокрема, в зарубіжних та вітчизняних фахових виданнях з кібербезпеки опубліковано низку актуальних робіт, які присвячені використанню штучного інтелекту, цифровій суверенності та оцінюванню зрілості кібербезпеки організацій (Кібербезпека в інформаційному суспільстві: Інформаційно-аналітичний дайджест, 2025).

Одне з сучасних досліджень пропонує рамкову модель цифрового суверенітету для військових AI-орієнтованих систем кібербезпеки, яка зосереджена на збереженні контролю над критично важливими цифровими активами – від даних до AI-моделей – та захисті від загроз несанкціонованого доступу і атак ланцюга поставок. Такий підхід підкреслює важливість міждисциплінарного бачення та стратегії взаємодії з технологіями наступного покоління в оборонному контексті (Стоцький І. В. та ін., 2025)

У вітчизняних наукових журналах, зокрема в серії «Кібербезпека: освіта, наука, техніка», окремі публікації 2025 року присвячені дослідженням адаптивних алгоритмів та моделей захисту інформаційних систем, використанню хмарних технологій та методів штучного інтелекту для підвищення кіберстійкості критичних об'єктів, а також оцінюванню кіберзрілості організацій відповідно до міжнародних стандартів (NIST CSF 2.0, ISO/IEC 27001 та ін.) (Шевченко С. та ін., 2025).

Також у спеціалізованих виданнях розглядається методологія підвищення ефективності ведення кіберборотьби у Збройних Силах, де аналізуються фактори, що впливають на здатність військових структур протистояти кібератакам в умовах реальних операцій. Ці роботи підкреслюють значення комплексного підходу до організації кібербезпеки, що включає не лише

технічні засоби, а й підготовку персоналу та оптимізацію процесів реагування (Гук О. М. та ін., 2024; Горгуленко В. А., Коломієць Б. І., 2025; Воєнні інновації в сучасних війнах, 2025).

В окремих публікаціях також розглядаються аспекти застосування штучного інтелекту у військовій сфері в контексті кібербезпеки, що відповідають сучасним викликам цифрової трансформації оборонних систем. Це підтверджує, що наукова спільнота активно реагує на потребу інтеграції передових технологій в інфраструктуру захисту державних і військових інформаційних систем (Гриндей А. О., 2024; Трофименко О., 2024; Когут Ю. І., 2024; Сушинська А. М. і Родигін К. М., 2024)

У статті використано такі **методи дослідження**: аналіз і синтез – для узагальнення наукових підходів до розуміння сутності та особливостей кіберінформаційної безпеки у військовій сфері; системно-структурний метод – для дослідження кібербезпеки військових частин як складової системи національної безпеки; порівняльно-правовий метод – для аналізу вітчизняного та міжнародного досвіду забезпечення кібербезпеки у воєнних структурах; формально-логічний метод – для уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження; метод узагальнення – для формування висновків та визначення перспективних напрямів удосконалення системи кіберінформаційної безпеки.

2. Комплексний аналіз чинного адміністративно-правового механізму забезпечення кіберінформаційної безпеки у військових частинах

Як видається, формування сучасної системи забезпечення кібербезпеки в Україні ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів, ключове місце серед яких посідає Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» № 2163-VIII, що діє в оновленій редакції станом на 19 жовтня 2025 року. Саме зазначений закон, на нашу думку, закладає базові правові та організаційні підвалини функціонування системи кібербезпеки, визначаючи її цілі, принципи, суб'єктний склад та об'єкти правового захисту.

Слід зазначити, що вказаний закон має рамковий характер і спрямований насамперед на регламентацію принципів захисту кіберпростору та критичної інформаційної інфраструктури, визначення повноважень органів публічної влади, а також створення національної системи реагування на кіберінциденти. Водночас правове регулювання цієї сфери не обмежується лише спеціальним законом, а доповнюється нормами адміністративного, кримінального та інформаційного законодавства, що, у сукупності, формує комплексний міжгалузевий правовий механізм.

Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що забезпечення кібербезпеки в Україні здійснюється в межах багаторівневої системи публічного управління з чітко розмежованими компетенціями. Так, стратегічне планування у сфері національної безпеки, у тому числі кібербезпеки, покладено на Раду національної безпеки і оборони України

(<https://rnbo.gov.ua/>), яка виконує координаційну та дорадчу функції.

Кабінет Міністрів України (<https://www.kmu.gov.ua/>), у свою чергу, забезпечує реалізацію державної політики у сфері кібербезпеки, організовує міжвідомчу взаємодію та здійснює нормативно-правове регулювання у межах своєї компетенції. Важливу роль відіграє Служба безпеки України (<https://ssu.gov.ua/>), яка, з огляду на свій спеціальний статус, уповноважена здійснювати превентивні та контррозвідувальні заходи, а також розслідувати кіберінциденти, що становлять загрозу національній безпеці.

Окремої уваги заслуговує діяльність Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (<https://csp.gov.ua/>), зокрема в частині організації технічного захисту інформації та функціонування урядової команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події. Міністерство цифрової трансформації України (<https://thedigital.gov.ua/>), як вбачається, доповнює зазначену систему, забезпечуючи розвиток цифрової інфраструктури та впровадження сучасних управлінських і технологічних рішень.

З огляду на те, що військові частини належать до об'єктів критичної інфраструктури, вони підпадають під дію загальнодержавного механізму забезпечення кібербезпеки. Закон України № 2163-VIII, як видається, закріплює адміністративно-правові обов'язки суб'єктів забезпечення кібербезпеки, у тому числі щодо визначення відповідальних посадових осіб та встановлення процедур взаємодії між органами військового управління й цивільними кіберструктурами.

Водночас реалізація зазначених положень на практиці потребує належного організаційно-технічного забезпечення, яке регламентується підзаконними нормативними актами та галузевими стандартами. Йдеться, зокрема, про вимоги до захисту інформаційно-телекомунікаційних систем, проведення аудитів інформаційної безпеки, впровадження засобів контролю доступу та систем моніторингу кіберзагроз.

Необхідно підкреслити, що ефективність адміністративно-правового механізму значною мірою залежить від налагодженості процедур реагування на кіберінциденти, які реалізуються за участю CERT-UA (<https://cert.gov.ua/>) та відповідних підрозділів сектору безпеки і оборони.

Важливим елементом адміністративно-правового регулювання є інститут державного контролю. Так, у грудні 2025 року було затверджено Порядок державного контролю за дотриманням вимог законодавства у сфері кіберзахисту [14], який деталізує процедурні аспекти здійснення перевірок та визначає підстави притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Слід зауважити, що чинне законодавство передбачає як адміністративну, так і кримінальну відповідальність за порушення вимог щодо захисту інформації, неналежне забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, а також бездіяльність посадових осіб. У цьому контексті вбачається, що командири та інші посадові особи військових частин

можуть бути суб'єктами відповідальності за недотримання встановлених адміністративно-правових вимог.

Узагальнення нормативного матеріалу дозволяє виокремити низку позитивних аспектів чинного механізму, зокрема наявність системного законодавчого регулювання, інституційно закріплений розподіл повноважень та функціонування механізмів контролю і відповідальності. Водночас, на нашу думку, існують і певні проблемні моменти.

По-перше, рамковий характер Закону України № 2163-VIII зумовлює необхідність подальшої деталізації його положень у підзаконних актах. По-друге, у практичній діяльності військових частин можуть виникати труднощі координації між органами військового управління та цивільними суб'єктами кібербезпеки. По-третє, актуальним залишається питання гармонізації національного законодавства зі стандартами НАТО та Європейського Союзу.

У зв'язку з цим у наукових колах обґрунтовується доцільність удосконалення адміністративно-правового регулювання шляхом уточнення компетенції органів публічної влади, посилення вимог до технічних стандартів та підвищення рівня професійної підготовки персоналу військових частин у сфері кібербезпеки.

3. Визначення особливостей правового регулювання діяльності суб'єктів кіберзахисту у військовій сфері

Правове регулювання діяльності суб'єктів кіберзахисту у військовій сфері є одним із найактуальніших напрямів забезпечення національної безпеки. Насамперед, слід зазначити, що діяльність таких суб'єктів охоплює комплекс заходів із запобігання, виявлення та нейтралізації кіберзагроз, що можуть мати критичний вплив на оборонні системи держави. При цьому, правове регулювання цієї сфери характеризується певними специфічними особливостями, які відрізняють його від традиційних норм цивільного чи адміністративного права. Так, за словами Мазепи С. існує необхідність розробки спеціальних норм, які будуть враховувати особливості кібероперацій під час збройного конфлікту та забезпечувати адекватну правову відповідь на гібридні загрози [15].

Необхідно виділити особливу роль міжнародно-правових актів та стандартів, які, фактично, визначають рамки діяльності суб'єктів кіберзахисту у військовій сфері. Зокрема, конвенції та резолюції ООН щодо кібербезпеки, а також положення НАТО про захист інформаційних систем, створюють базис, який імплементується у національне законодавство. Так, резолюція ООН № 75/240 (2020) визначає, що держави мають «вживати всіх можливих заходів для запобігання кіберзагрозам критично важливих об'єктів» [16]. Аналогічно, стандарти НАТО з кібероборони (NATO Cyber Defence Policy, 2021) закріплюють принципи координації між союзниками та розмежування цивільних і військових функцій [17].

Водночас, як показує аналіз сучасної практики, внутрішні нормативно-правові акти (зокрема закони про національну безпеку та оборону, акти щодо захисту інформації) містять низку спеціальних положень, що регламентують повноваження військових кіберпідрозділів, права та обов'язки їх персоналу, а також порядок взаємодії з іншими державними органами.

Слід враховувати, що діяльність суб'єктів кіберзахисту у військовій сфері здійснюється в умовах підвищеної секретності. Це, безпосередньо, зумовлює необхідність специфічного правового режиму доступу до інформації, а також запровадження механізмів контролю за її використанням. У науковій літературі (зокрема в працях сучасних юристів та експертів із кібербезпеки) підкреслюється, що така регламентація є надзвичайно важливою для запобігання внутрішнім загрозам, зокрема несанкціонованому розголошенню військових даних.

Варто відзначити, що правове регулювання кіберзахисту у військовій сфері передбачає інтеграцію цивільних та військових норм. Іншими словами, суб'єкти, які здійснюють кіберзахист (таблиця 1), повинні діяти у межах військового законодавства, але при цьому враховувати й положення законів про інформаційні технології, захист персональних даних та критичної інфраструктури. Такий підхід, фактично, забезпечує баланс між безпековими потребами держави та правами і свободами громадян, що є однією з ключових ознак сучасного правового регулювання.

Нижче наведена узагальнена таблиця основних суб'єктів, які здійснюють кіберзахист та їх функції.

Таблиця 1

Категорія суб'єкта	Основні функції	Юридична база	Рівень секретності
1	2	3	4
Війська зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України	Планування та забезпечення розгортання/згоргання, функціонування системи зв'язку та інформаційних систем, систем бойового управління та оповіщення, їх нарощування в мирний час, в особливий період, в умовах надзвичайного та воєнного стану з метою вирішення завдань забезпечення управління військами (силами) Збройних Сил України, а також здійснення заходів	1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» 2. Проект Закону України про Кіберсили Збройних Сил України (реєстр. № 12349)	Високий

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
	з функціонування національної системи кібербезпеки та відбиття воєнної агресії у кіберпросторі (кібероборони) тощо.		
Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (Держспецзв'язку)	Формування та реалізація державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах і на об'єктах інформаційної діяльності, а також у сферах використання державних інформаційних ресурсів у частині захисту інформації, протидії технічним розвідкам, функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, активної протидії агресії у кіберпросторі; Координування діяльності CERT-UA як державного центру реагування на кіберінциденти в Україні тощо.	1. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» 2. Спільний наказ Служби безпеки України та Адміністрації Держспецзв'язку від 19 грудня 2024 р. № 627/772 «Деякі питання розробки, затвердження та погодження планів захисту об'єктів критичної інфраструктури за проектною загрозою національного рівня «кібератака/кіберінцидент» 3. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1533 «Деякі питання реагування на кіберінциденти, кібератаки та кіберзагрози» 4. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2025 р. № 1471 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів національної системи реагування	Середній/ Високий

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
		на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози із суб'єктами забезпечення кібербезпеки, правоохоронними, контррозвідальними, розвідальними органами та суб'єктами оперативно-розшукової діяльності» 5. Постанова Кабінету Міністрів України від 03 грудня 2025 р. № 1580 «Деякі питання пошуку та виявлення потенційних вразливостей в інформаційно-комунікаційних системах»	
CERT-UA (Computer Emergency Response Team of Ukraine)	Накопичення та проведення аналізу даних про кіберінциденти, ведення державного реєстру кіберінцидентів; надання власникам об'єктів кіберзахисту практичної допомоги з питань запобігання, виявлення та усунення наслідків кіберінцидентів щодо цих об'єктів; організація та проведення практичних семінарів з питань кіберзахисту для суб'єктів національної системи кібербезпеки та власників об'єктів кіберзахисту тощо.	1. Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» 2. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» 3. Закон України «Про телекомунікації»	Інформація закрита або обмежена

Продовження таблиці 1

Цивільні постачальники послуг кібербезпеки	Захист мереж, серверів, хмарних середовищ і кінцевих пристроїв. Аудит та оцінка безпеки. Реагування на інциденти: виявлення та аналіз кібератак; локалізація та мінімізація наслідків; відновлення після інцидентів. Консалтинг та навчання. Взаємодія з державою тощо.	1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» 2. Закон України «Про інформацію» 3. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» 4. Закон України «Про захист персональних даних» 5. Цивільний кодекс України 6. Підзаконні акти КМУ 7. Міжнародні стандарти (добровільні або договірні)	Низький або обмежений
---	---	---	-----------------------

Джерело: розроблено автором

Таким чином, аналіз сучасного стану правового регулювання діяльності суб'єктів кіберзахисту у військовій сфері дає підстави стверджувати, що воно характеризується комплексністю, багаторівневістю та високим рівнем спеціалізації. Визначальними особливостями цього регулювання є підпорядкованість нормам міжнародного права, поєднання військових і цивільних правових режимів, підвищені вимоги до режиму секретності інформації, а також спеціальний порядок контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів кіберзахисту. Водночас наукова дискусія щодо оптимізації адміністративно-правових механізмів у цій сфері триває, що зумовлено стрімким розвитком цифрових технологій та зростанням ролі кібербезпеки в системі національної й колективної оборони.

До основних проблем забезпечення кіберінформаційної безпеки у військових частинах України належать:

- відсутність єдиного комплексного законодавчого акта, який би чітко визначав адміністративно-правовий статус системи кібербезпеки у військових частинах, повноваження відповідних суб'єктів та юридичну відповідальність за порушення у цій сфері;

- фрагментарність і розпорошеність нормативно-правової бази, що поєднує акти загального та спеціального характеру, унаслідок чого ускладнюється їх практичне застосування;

– відставання технічних і організаційних стандартів кіберзахисту від динаміки сучасних кіберзагроз, що негативно впливає на рівень стійкості військових інформаційних систем.

4. Висновки

Адміністративно-правове забезпечення кіберінформаційної безпеки у військових частинах України є складним, динамічним та багаторівневим процесом, що ґрунтується на взаємодії норм законодавства, державної політики у сфері національної безпеки та практики функціонування Збройних Сил України. Незважаючи на наявність низки системних проблем, правова база у сфері кібербезпеки перебуває у стані активного розвитку та адаптації до сучасних викликів, зумовлених глобалізацією цифрового простору та зростанням кількості кіберзагроз військового характеру.

Перспективними напрямами подальшого вдосконалення адміністративно-правового регулювання у цій сфері є гармонізація національного законодавства з європейськими та стандартами НАТО у сфері кібербезпеки, прийняття спеціалізованого нормативно-правового акта, спрямованого на регулювання кібербезпеки у військовому секторі, а також розвиток системи кіберосвіти й профільної підготовки військових фахівців як ключового елемента ефективного кіберзахисту.

Список використаних джерел:

1. Кібербезпека в інформаційному суспільстві: Інформаційно-аналітичний дайджест / відп. ред. О. Довгань; упоряд. О. Довгань, Л. Литвинова, С. Дорогих; Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2025. № 10. 166 с.
2. Використання алгоритмів AI для виявлення та блокування кібератак на військові інформаційні системи / І. В. Стоцький, В. П. Костенко, Г. І. Налісний. *ВІСНИК ХНТУ*. 2025. № 3 (94). Ч. 2. С. 443–447.
3. Шевченко С., Жданова Ю., Кія О. Напівавтоматизований інструмент багато-стандартної оцінки кіберзрілості організації на основі NIST CSF 2.0, ISO/IEC 27001:2022, COBIT 2019 та CIS CONTROLS V8. *Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка»*, 2025. Том 3. № 31. С. 43–60. URL: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2025.31.1004> (дата звернення: 05.02.2026).
4. Гук О. М., Мурасов Р. К., Фараон С. І., Толмачов І. В. Стратегії кібербезпеки для захисту критичної інфраструктури: виклики та перспективи. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення*: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, 12–13.03.2024. Вип. 86. URL: <http://www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1649/> (дата звернення: 05.02.2026).
5. Горгуленко В. А., Коломієць Б. І. Фактори впливу на ефективність ведення кіберборотьби в інтересах застосування збройних сил. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2025. Том 53. № 2. С. 51–59.
6. Воєнні інновації в сучасних війнах: Збірник анотацій Міжнародного академічного форуму / Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України. Київ: 7БЦ, 2025. 390 с.

7. Гриндей А. О. Використання штучного інтелекту в оборонній сфері. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Том 35 (74) № 6. С. 120–123.

8. Трофименко О., Логінова Н., Соколов А., Чикунів П. Штучний інтелект у військовій сфері. *Електронне фахове наукове видання Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2024. 1 (25), С. 161–176. URL: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2024.25.161176> (дата звернення: 07.02.2026).

9. Artificial Intelligence (AI) In Cyber Security Market Will Reach to USD 30.9 Billion By 2025: Zion Market Research. URL: <https://www.globenewswire.com/news-release/2019/08/28/1907655/0/en/Artificial-Intelligence-AI-In-Cyber-Security-Market-Will-Reach-to-USD-30-9-Billion-By2025-Zion-Market-Research.html> (дата звернення: 04.02.2026).

10. Когут Ю. І. Штучний інтелект і безпека: практичний посібник / за ред. док-ра тех. наук, проф. А. С. Довгополого. Київ : Консалтингова компанія «СІДКОН» ; ВД Дакор, 2024. 294 с.

11. Сушинська А. М., Родигін К. М. Штучний інтелект як інструмент дезінформації. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень*. 2024. С. 274–276.

12. Фабрика брехні. Як штучний інтелект допомагає в інформаційній війні проти України. URL: <https://novynarnia.com/2024/08/13/fabryka-brehniyak-shtuchnyj-intelekt-dopomagaє-v-informacijnij-vijni-protu-ukrayinu/> (дата звернення: 29.01.2026).

13. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05 жовтня 2017 року № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Стаття 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19> (дата звернення: 14.01.2026).

14. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства у сфері кіберзахисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2025 р. № 1668. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1668-2025-%D0%BF> (дата звернення: 29.01.2026).

15. Мазепа С. Кібербезпека в Україні: сучасні виклики та шляхи вдосконалення законодавчого регулювання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. 2 (42). С. 164–171.

16. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН. Досягнення в сфері інформатизації та телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки: резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 31 грудня 2020 [за доповіддю Першого комітету (A/75/394, пункт 17)] / Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй. Нью-Йорк: ООН, 2020. Док. A/RES/75/240. 2 с.

17. NATO Cyber Defence Policy, 2021 : політика кібероборони НАТО. Comprehensive Cyber Defence Policy endorsed at the 2021 Brussels Summit / North Atlantic Treaty Organization (NATO). Брюссель: NATO, 2021. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/cyber-defence> (дата звернення: 15.01.2026).

References:

1. Dovhan, O. (Ed.). (2025). *Cybersecurity in the information society: Information and analytical digest* (№ 10). Kyiv: Institute of Information, Security and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

2. Stotskyi, I. V., Kostenko, V. P., Nalisnyi, H. I. (2025). The use of AI algorithms for detecting and blocking cyberattacks on military information systems. *Visnyk of KhNTU*, 3 (94), Part 2, 443–447.

3. Shevchenko, S., Zhdanova, Yu., Kiia, O. (2025). A semi-automated tool for multi-standard cybersecurity maturity assessment based on NIST CSF 2.0, ISO/IEC 27001:2022, COBIT 2019, and CIS Controls v8. *Cybersecurity: Education, Science, Technology*, 3 (31), 43–60. <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2025.31.1004>

4. Huk, O. M., Murasov, R. K., Pharaoh, S. I., Tolmachov, I. V. (2024). Cybersecurity strategies for critical infrastructure protection: Challenges and prospects. In *Information society: Technological, economic and technical aspects of development* (Issue 86). <https://www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1649/>
5. Horhulianko, V. A., Kolomiets, B. I. (2025). Factors influencing the effectiveness of cyber warfare in the interests of the armed forces. *Modern Information Technologies in the Sphere of Security and Defence*, 53 (2), 51-59.
6. Military innovations in modern wars. (2025). Kyiv: Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine.
7. Hryndei, A. O. (2024). The use of artificial intelligence in the defense sector. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Public Administration*, 35 (74), 6, 120-123.
8. Trofymenko, O., Lohinova, N., Sokolov, A., Chykunov, P. (2024). Artificial intelligence in the military sphere. *Cybersecurity: Education, Science, Technology*, 1 (25), 161-176. <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2024.25.161176>
9. Artificial intelligence (AI) in cyber security market will reach USD 30.9 billion by 2025. (2019). Zion Market Research. <https://www.globenewswire.com/news-release/2019/08/28/1907655/0/en/Artificial-Intelligence-AI-In-Cyber-Security-Market-Will-Reach-to-USD-30-9-Billion-By2025-Zion-Market-Research.html>
10. Kohut, Yu. I. (2024). Artificial intelligence and security: A practical guide. Kyiv: SIDCON Consulting Company; Dakor Publishing House.
11. Sushynska, A. M., Rodyhin, K. M. (2024). Artificial intelligence as a tool of disinformation. *Applied Aspects of Modern Interdisciplinary Research*, 274-276.
12. The factory of lies: How artificial intelligence supports the information war against Ukraine. (2024). <https://novynarnia.com/2024/08/13/fabryka-brehniyak-shtuchnyj-intelekt-dopo-magaye-v-informacijnij-vijni-proti-ukrayiny/>
13. Law of Ukraine On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine. (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19>
14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2025). Resolution No. 1668 on approval of the procedure for state control over compliance with legislation in the field of cyber protection. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1668-2025-%D0%BF>
15. Mazepa, S. (2025). Cybersecurity in Ukraine: Current challenges and ways to improve legislative regulation. *Actual Problems of Law*, 2 (42), 164-171.
16. United Nations General Assembly. (2020). Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security (A/RES/75/240). New York: United Nations.
17. North Atlantic Treaty Organization. (2021). NATO Cyber Defence Policy. <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/cyber-defence>

**ENSURING CYBER INFORMATION SECURITY IN MILITARY UNITS:
ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT****Anfisa Nashynets-Naumova,**

Doctor of Law, Professor, Academician of the Academy of Administrative and Legal Sciences,
Deputy Dean of the Faculty of Law and International Relations
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
orcid.org/0000-0002-5811-7733
a.nashynets-naumova@kubg.edu.ua

The purpose of the article is a comprehensive analysis of the current administrative and legal mechanism for ensuring cyber-information security in military units, determining the features of the legal regulation of the activities of cyber-defense subjects in the military sphere, as well as the formation of proposals for improving the relevant system, taking into account modern cyber threats and Euro-Atlantic standards.

The methodological basis of the study is made up of general scientific and special legal methods of cognition, in particular: the dialectical method – to clarify the essence and content of cyber-information security in military units; the formal-legal method – to analyze the norms of administrative legislation in the field of cybersecurity; the systemic-structural method – to determine the place of administrative and legal mechanisms in the general system of national security; the comparative-legal method – to compare national approaches with international and European practice; the logical-legal method – to formulate generalizations and conclusions.

The results of the study are that the administrative and legal support of cyber information security in military units is characterized by the fragmentation of regulatory regulation, a significant number of by-laws and the absence of a specialized comprehensive legislative act that would clearly define the legal status, powers and responsibilities of cyber protection subjects in the military sphere. The need for strengthening administrative control, improving interdepartmental coordination procedures, as well as regulatory consolidation of special requirements for the organization of cybersecurity in military units, taking into account NATO and European Union standards, is substantiated.

The conclusions are that effective provision of cyber information security in military units is impossible without the formation of a holistic administrative and legal model that combines strategic planning, clear regulatory regulation, an appropriate system of administrative responsibility and professional training of personnel. Directions for improving administrative legislation in the field of cybersecurity of military formations as an important element of strengthening the national security of Ukraine are proposed.

Key words: cyber information security; cybersecurity; military units; administrative and legal support; national security; information systems; public administration; cyber defense entities; administrative control; legal regulation.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 12.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ЯК КРИТЕРІЙ ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: АСПЕКТ ВІЙСЬКОВИХ СПОРІВ ТА ДИСТАНЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ

Метою статті є комплексне наукове осмислення доступу до правосуддя як ключового критерію людиноцентричного адміністративного судочинства в умовах воєнного стану, а також визначення особливостей реалізації цього критерію у сфері військових публічно-правових спорів і застосування дистанційних форм судового розгляду. Дослідження спрямоване на виявлення системних викликів, що постають перед адміністративною юстицією в умовах безпекових загроз, та на формування концептуальних орієнтирів її подальшого розвитку з урахуванням пріоритету прав і свобод людини.

Методи. Методологічну основу дослідження становить поєднання загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Використано діалектичний метод для аналізу трансформації підходів до здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану; формально-юридичний метод – для дослідження нормативно-правового регулювання доступу до правосуддя та дистанційної участі у судовому процесі; порівняльно-правовий метод – для зіставлення доктринальних підходів і судової практики; системно-структурний метод – для визначення місця доступу до правосуддя в механізмі людиноцентричного правосуддя. Емпіричну базу становлять норми національного законодавства, практика адміністративних судів і Верховного Суду, а також матеріали узагальнення судової практики.

Результати. У результаті дослідження обґрунтовано, що доступ до правосуддя в адміністративному судочинстві має розглядатися не лише як суб'єктивне право, а як системоутворюючий індикатор людиноцентричності судової діяльності. Встановлено, що військові спори є однією з найбільш уразливих категорій публічно-правових справ, у яких формальні процесуальні вимоги часто вступають у конфлікт з реальними можливостями військовослужбовців реалізовувати свої права. Доведено, що дистанційне правосуддя в умовах воєнного стану виконує компенсаторну функцію забезпечення фактичної доступності судового захисту, однак його застосування супроводжується істотними правовими та технічними ризиками, які можуть обмежувати ефективність судового захисту.

Висновки. Зроблено висновок, що забезпечення доступу до правосуддя в адміністративному судочинстві вимагає переорієнтації процесуальних механізмів з формального підходу на досягнення реального захисту прав особи. Обґрунтовано, необхідність удосконалення процесуальних гарантій у справах за участю військовослужбовців і перегляду підходів до дистанційного судового розгляду з позицій людиноцентричної концепції правосуддя.

Ключові слова: адміністративна юстиція, військослужбовець, відеоконференція, публічно-правові спори, доступність правосуддя, електронне судочинство, судовий захист.

Козакевич Олеся,
докторка філософії
у галузі права,
доцентка кафедри
правових
та інформаційних
технологій
Хмельницького
інституту соціальних
технологій
Відкритого
міжнародного
університету розвитку
людини «Україна»
orcid.org/0000-0002-
5528-7008
ol.mk.2019@gmail.com

Царук Андрій,
доктор філософії
у галузі права,
старший викладач
кафедри
адміністративної
діяльності
Національної
академії Державної
прикордонної служби
України імені Богдана
Хмельницького
orcid.org/0000-0002-
7871-0323
caruk333@ukr.net

1. Вступ

Право на доступ до правосуддя посідає центральне місце в сучасній системі захисту прав людини, оскільки є індикатором реальної дієвості принципу верховенства права та засобом забезпечення всіх інших прав. В умовах повномасштабної збройної агресії та динамічних законодавчих трансформацій, проблема забезпечення та реалізації доступу до суду набуває особливої актуальності. Адміністративне судочинство, яке покликане гарантувати захист особи у публічно-правових спорах, від зловживань з боку органів публічної влади, наразі в центрі викликів часу, що актуалізує потребу в його переосмисленні крізь призму людиноцентричної парадигми. Актуальність дослідження зумовлена поєднанням кількох взаємопов'язаних факторів. По-перше, воєнний стан істотно ускладнив реалізацію процесуальних прав значних категорій осіб, насамперед військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які перебувають на тимчасово окупованих або прифронтових територіях. По-друге, стрімка цифровізація судової влади та впровадження дистанційних форм судочинства, з одного боку, створюють нові можливості для розширення доступу до правосуддя, а з іншого – породжують низку правових, організаційних і технічних ризиків, що безпосередньо впливають на якість судового захисту. По-третє, зростання кількості та складності військових спорів у публічно-правовій сфері висуває підвищені вимоги до спроможності адміністративних судів забезпечувати баланс між публічним інтересом держави та індивідуальними правами осіб, які виконують обов'язок із захисту суверенітету й територіальної цілісності України. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному осмисленні доступу до правосуддя не лише як права, а як критерію людиноцентричності адміністративного судочинства в умовах безпекових викликів.

Метою статті є наукове обґрунтування ролі доступу до правосуддя як ключового індикатора людиноцентричного адміністративного судочинства, а також визначення напрямів його забезпечення

у сфері військових спорів і дистанційного правосуддя в умовах безпекових викликів. Реалізація поставленої мети передбачає не лише теоретичне узагальнення доктринальних підходів і судової практики, а й формулювання висновків, здатних слугувати підґрунтям для подальшого вдосконалення адміністративно-процесуального регулювання та практики його застосування з урахуванням пріоритету прав і свобод людини.

Методи. Емпіричну базу дослідження становлять нормативно-правові акти законодавства України, що регулюють здійснення адміністративного судочинства, судова практика, матеріали узагальнення судової практики, матеріали засобів масової інформації та інтернет-ресурсів. Використано комплексний підхід, який передбачає використання загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-юридичних методів, зокрема діалектичний, соціологічний та порівняльно-правовий методи дослідження.

Логіка уявлення дослідженого матеріалу передбачає розгляд доступу до правосуддя як критерію людиноцентричного адміністративного судочинства в аспекті військових спорів та дистанційного правосуддя для створення правових механізмів, які будуть більш ефективніше реалізовувати забезпечення та доступ до правосуддя з урахуванням безпекових викликів.

2. Доступ до правосуддя та завдання адміністративного судочинства

Правовим підґрунтям реалізації права на доступ до правосуддя у правовій системі України є ст. 55 Конституції України, частину першу якої слід розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не повинен відмовити у правосудді, якщо людина вважає, що її права порушені або створюються перешкоди для їх реалізації. (Закон № 254к/96-ВР, 1996). Передбачене Конституцією, будучи самостійним конституційним правом, одночасно виконує забезпечувально-відновну функцію по відношенню до всіх інших прав і свобод людини і громадянина. Така риса цього конституційного права зумовлена особливим призначенням судової влади, яка має здійснювати ефективний захист і відновлення порушених прав свобод (Козакевич, 2023). Забезпечення доступу до правосуддя для всіх є пріоритетом Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», 2019).

Забезпечення доступу до правосуддя виступає як обов'язок держави у відносинах з громадянами і правова гарантія справедливого судочинства, що базується на фундаментальному принципі верховенства права. В сучасних умовах, доступність правосуддя розглядається як елемент системи правових гарантій для здійснення і захисту прав, свобод і законних інтересів особи у судовому або позасудовому порядку. Правове визнання такого права означає для держави обов'язок, створити належні умови для його реалізації спираючись, на принцип верховенства права (Козакевич, 2023).

У процесі динамічних трансформацій судової системи України відбувається переосмислення самої парадигми здійснення правосуддя,

яке дедалі більше ґрунтується на апробованих міжнародних стандартах та зарубіжних практиках. У цьому контексті особливого значення набуває концепція людиноцентричного правосуддя, впровадження якої передбачає нової філософії сучасного правосуддя. Саме, зазначена концепція орієнтована на забезпечення рівного, недискримінаційного та фактично досяжного доступу до правосуддя для кожної особи, яка потребує судового захисту

Саме в контексті адміністративного судочинства, яке за своєю природою має бути «людиноцентричним» парадигма людиноцентричного правосуддя є актуальною. В умовах дії правового режиму воєнного стану реалізація права на доступ до адміністративного правосуддя ускладнюється низкою безпекових, організаційних і процесуальних чинників, що потребує адаптації традиційних механізмів судочинства до надзвичайних обставин. У цьому зв'язку цифровізація судових процедур, розвиток дистанційних форм участі у судовому процесі та впровадження електронних сервісів правосуддя розглядаються не лише як інструменти оптимізації судової діяльності, а як необхідні гарантії збереження реального доступу до правосуддя та дотримання принципу людиноцентричності в адміністративному судочинстві. («Впровадження людиноцентричного підходу до правосуддя в Україні»).

Адміністративне судочинство спрямоване на зміцнення законності, правопорядку та запобігання правопорушенням, а також сприяє активному та ініціативному виявленню порушених прав, свобод та інтересів осіб з боку влади й поновленню цих прав чи запобіганню їх порушенню, а тому суди адміністративної юрисдикції повинні захищати такі права фізичних і юридичних осіб усіма передбаченими й дозволеними законодавством України способами, що безпосередньо впливають на правовий статус військовослужбовців, пенсіонерів, державних службовців і платників податків (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005).

3. Військові спори

В умовах повномасштабної збройної агресії особливої актуальності набуває питання інституційного забезпечення доступу до правосуддя військовослужбовців. Стаття 55 Конституції України закріплює універсальну гарантію судового захисту прав і свобод людини та громадянина (Закон № 254к/96-ВР, 1996). Проте, в умовах воєнного стану реалізація цього положення для військовослужбовців часто ускладнюється об'єктивними факторами. Специфічна природа публічно-правових спорів, що виникають між військовослужбовцями та державою, яка має виразно парадоксальний характер («Судді Верховного Суду розповіли про завдання адміністративного судочинства в умовах війни та строки в адміністративному судочинстві»). Статистичні дані підтверджують не лише кількісне зростання позовів, ініційованих військовослужбовцями, але й істотне розширення спектра спірних правовідносин, що охоплюють різні аспекти їх правового статусу та соціального забезпечення («Правосуддя в умовах воєнного стану»).

Відповідно до положень Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», військова служба кваліфікується як державна служба особливого характеру, що кореспондує з приписами пункту 17 статті 4 Кодексу адміністративного судочинства України, яким вона прямо віднесена до сфери публічної служби. Концептуально важливі правові орієнтири у цьому контексті сформульовані Великою Палатою Верховного Суду у справі № 362/643/21, де наголошено, що спори між військовослужбовцями та військовими частинами щодо реалізації соціальних гарантій, зокрема у сфері житлового забезпечення, мають публічно-правову природу та підлягають розгляду адміністративними судами, оскільки спірне право виникає у безпосередньому зв'язку з проходженням військової служби як особливої («Правосуддя в умовах воєнного стану»).

Особи, котрі виконують конституційний обов'язок із захисту суверенітету, територіальної цілісності та незалежності держави, фактично діють в інтересах усього суспільства. Водночас у практичній площині нерідко виникають ситуації, за яких саме держава – як носій владних повноважень – не забезпечує належної реалізації гарантованих прав цих осіб, насамперед у сфері соціального забезпечення та проходження військової служби. Такий дисбаланс між публічним інтересом, що реалізується через діяльність військовослужбовців, і рівнем фактичного забезпечення їхніх індивідуальних прав зумовлює трансформацію відносин «служіння державі» у площину юридичного конфлікту. У цих умовах звернення військовослужбовця до адміністративного суду постає не як прояв опозиційності до держави, а як легітимний механізм відновлення порушеної рівноваги між владними управлінськими рішеннями та конституційним принципом поваги до прав людини. Саме адміністративне судочинство в такій категорії справ виконує компенсаторну функцію, покликану забезпечити реальність і ефективність судового захисту в публічно-правових відносинах воєнного часу характер («Судді Верховного Суду розповіли про завдання адміністративного судочинства в умовах війни та строки в адміністративному судочинстві»).

Особливістю розгляду таких спорів в умовах збройного конфлікту є додаткове ускладнення доказової діяльності. Воєнні дії об'єктивно перешкоджають належній фіксації окремих юридично значущих фактів, унеможливають повне збереження документів, а також обмежують доступ до посадових осіб, які можуть надати пояснення чи підтвердити відповідні обставини, оскільки вони безпосередньо залучені до виконання бойових завдань. За таких умов перед судом постає складне завдання – забезпечити баланс між уникненням надмірного процесуального формалізму та недопущенням відступу від принципу законності, зберігаючи чутливість до об'єктивних реалій воєнного часу («Правосуддя в умовах воєнного стану»).

Звернення до адміністративних судів нерідко вимагає виконання процедурних умов, які є фактично нездійсненими під час бойових дій,

зокрема необхідності залишати місце служби та долати значні відстані до судових установ, що функціонують у тиллових регіонах. У результаті доступ до правосуддя для осіб, які безпосередньо здійснюють оборону держави набуває формального, а не реального характеру.

Тривалість воєнного стану, у якій задіяно близько мільйона військовослужбовців, розгалужену систему військової інституцій, зумовлюють появу складного масиву правових відносин. Значна кількість нормативно-правових актів у сфері оборони держави, особливості військового права, специфічні умови проходження служби та соціального забезпечення військовослужбовців вимагають професійно вирішувати публічно-правові спори, пов'язані з мобілізацією, проходженням служби, соціальними гарантіями та захистом прав членів сімей загиблих військових.

Військовослужбовець має бути впевненим у тому, що держава забезпечить доступ до правосуддя у розумні строки, а у разі загибелі – належний і справедливий захист прав його близьких. Саме суд як інституція, наділена владними повноваженнями щодо остаточного вирішення правових спорів, здатний не лише відновлювати порушені права, а й запобігати їх порушенню в майбутньому.

4. Дистанційне правосуддя

Технічний фундамент дистанційного правосуддя становить Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), впровадження якої розпочалося у 2018 році. ЄСІТС визначається як сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників у судовому засіданні в режимі відеоконференції (ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної систем», 2021). У процесі користування системою «Електронний суд», громадяни стикаються з низкою проблем, які пов'язані з її неприйняттям суддівським корпусом. У даному напрямі важливим є рішення Ради суддів № 75 від 20 вересня 2019 року, відповідно до якого останнім часом почастишали випадки подання громадянами скарг через неприйняття судами процесуальних документів на підставі того, що їх направляють в електронному вигляді. Аналізуючи ситуацію, що склалася, Рада суддів рекомендувала судам приймати до розгляду документи, отримані з використанням підсистеми «Електронний суд». Така позиція Ради суддів знайшла відображення і в практиці ВС. Так, ухвалами Окружного адміністративного суду м. Києва від 18 березня 2019 року та від 13 червня 2019 року було повернуто апеляційні скарги (справа № 640/1374/19) на підставі того, що вони подані через систему «Електронний суд» до початку повноцінного функціонування ЄСІТС (Козакевич, 2023).

Використання підсистеми «Електронного суду» означає перехід адміністративної юстиції на сучасний, зручний та доступний спосіб не лише прийому документів в електронній формі, а й проведення засідань у режимі відеоконференцій без особистої присутності учасників та їх представників залах судових засідань. Проведення судових засідань в режим відеоконференції – це економія часу та ресурсів сторін, оскільки можна мінімізувати часові витрати – час, необхідний для прибуття до суду, заощадження витрат, пов'язаних, наприклад, з відрядженням до суду в іншу область (Козакевич, 2023).

Застосування відеоконференції зросло в умовах повномасштабної збройної агресії проти незалежної України. Тривалі бойові дії та тимчасова окупація частини українських територій створюють реальні ризики для життя та здоров'я громадян, а також суддів, учасників процесів і працівників судових установ. За таких обставин фізичний доступ до судових засідань стає ускладненим або неможливим, що безпосередньо впливає на можливість реалізації процесуальних прав сторін і захист їхніх законних інтересів у суді.

В умовах запровадження воєнного або надзвичайного стану, за наявності обставин, що створюють ризики для життя, здоров'я чи безпеки суддів та інших учасників судового провадження, судові засідання допускається проводити у форматі відеоконференції із застосуванням особистих технічних засобів поза приміщенням суду відповідно до процедури, встановленої КАСУ (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005).

Разом з тим, чинне адміністративно-процесуальне законодавство закріпило спеціальний режим розподілу відповідальності за технічні аспекти такої участі. Згідно з положеннями частини п'ятої статті 195 Кодексу адміністративного судочинства України, негативні наслідки, пов'язані з технічними збоями, відсутністю стабільного зв'язку або неможливістю підключення до відеоконференції поза межами суду, покладаються на особу, яка подала відповідне клопотання (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005). Практична реалізація дистанційного формату судових засідань значною мірою ускладнюється недостатнім рівнем технічного забезпечення судів, зокрема тих, що здійснюють розгляд адміністративних справ. При цьому, дистанційна участь при розгляді публічно-правових спорів розглядається судами як винятковий процесуальний інструмент, застосування якого допускається за наявності об'єктивних обставин, що істотно ускладнюють або унеможливають особисту присутність учасника процесу.

У рішеннях судів адміністративної юрисдикції простежується усталена практика посилання на правову позицію Верховного Суду, викладену в ухвалі від 5 червня 2018 року у справі № 554/8322/16-а («Дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесах»). У зазначеному рішенні наголошено, що положення статті 195 Кодексу адміністративного судочинства України надають суду право, а не

встановлюють обов'язок, ухвалювати рішення про проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Сам факт звернення сторони з відповідним клопотанням не зумовлює автоматичного застосування такого формату участі, оскільки він має винятковий характер і потребує наявності поважних причин. Серед обставин, які в судовій практиці визнаються підставами для відмови у призначенні відеоконференції, зокрема, називаються: визнання судом явки учасника обов'язковою; необхідність безпосереднього дослідження матеріалів справи; перебої в електропостачанні; загрози інформаційній безпеці судових систем; повторне подання аналогічних заяв; розгляд справи в порядку письмового провадження, а також інші об'єктивні чинники («Дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесах»).

Офіційний портал судової влади транслює окремі засідання в режимі реального часу, створюючи прецедент максимальної прозорості правосуддя. Водночас, масштабна трансляція породжує ризики для персональних даних учасників, особливо коли йдеться про справи з обмеженим доступом через захист інтересів дітей чи державної таємниці. Законодавство не встановлює чітких критеріїв визначення справ, які підлягають онлайн-трансляції, делегуючи це питання суддівському розсуду. Окремим аспектом є можливість застосування дистанційного формату участі у справах, що містять інформацію з обмеженим доступом. Судова практика свідчить про обмеження використання відеоконференцій у випадках, коли матеріали справи містять документи з грифом «Для службового користування» або відомості, що становлять державну таємницю. Так, в ухвалі Закарпатського окружного адміністративного суду від 15 грудня 2023 року у справі № 260/1155/23 зазначено, що за таких умов участь сторін у судових засіданнях поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів є неприпустимою («Дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесах»).

5. Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що доступ до правосуддя в адміністративному судочинстві України слід розглядати не лише як право, а як системоутворюючий критерій людиноцентричного правосуддя. Встановлено, що доступ до правосуддя у сфері адміністративного судочинства набуває функціонального значення універсального інструменту захисту всіх інших прав і свобод. Саме адміністративні суди в публічно-правових спорах забезпечують баланс між владними управлінськими рішеннями та індивідуальними правами особи. Обґрунтовано, що людиноцентрична парадигма адміністративного судочинства вимагає переорієнтації процесуальних механізмів з формального дотримання процедур на досягнення реального захисту прав особи. У цьому контексті доступ до правосуддя постає як правова категорія, що охоплює не лише можливість подання позову,

а й процесуальну спроможність особи ефективно брати участь у розгляді справи, отримати рішення у розумний строк і домогтися його виконання. По-третє, доведено, що військові спори становлять одну з найбільш вразливих категорій публічно-правових справ, у яких людиноцентричний підхід набуває особливого значення. Адміністративне судочинство в цих спорах виконує відновну функцію, слугуючи легітимним механізмом захисту прав військовослужбовців у відносинах з державою. Зростання кількості таких справ та розширення їх предмету свідчать про необхідність адаптації процесуальних стандартів до специфіки військової служби, зокрема з урахуванням обмежених можливостей військовослужбовців реалізовувати свої процесуальні права в умовах бойових дій. Встановлено, що цифровізація та впровадження дистанційного правосуддя є не лише технічним інструментом модернізації судової системи, а важливою гарантією збереження доступу до правосуддя в умовах безпекових загроз. Водночас чинне адміністративно-процесуальне регулювання покладає значний обсяг ризиків, пов'язаних із технічними збоями та якістю зв'язку, на учасників процесу, що може нівелювати саму ідею фактичної досяжності судового захисту. Судова практика, яка розглядає відеоконференцію як винятковий, а не рівноцінний формат участі, потребує переосмислення з позицій людиноцентричності. По-п'яте, з'ясовано, що відсутність єдиних і чітких критеріїв застосування дистанційних форм судового розгляду, а також обмежене технічне забезпечення судів створюють нерівність процесуальних можливостей сторін. Це особливо негативно позначається на вразливих категоріях учасників адміністративного процесу, для яких дистанційна участь є єдиним реальним способом доступу до суду. Узагальнюючи результати дослідження, можна дійти висновку, що забезпечення доступу до правосуддя в адміністративному судочинстві в умовах воєнного стану потребує системного перегляду процесуальних підходів з урахуванням людиноцентричної концепції. Йдеться не про запровадження окремих винятків чи тимчасових процедур, а про формування стійкої моделі адміністративного правосуддя, здатної ефективно функціонувати в умовах безпекових викликів.

Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямку пов'язані з поглибленим аналізом стандартів Європейського суду з прав людини щодо доступу до правосуддя в умовах транзитивного правосуддя, порівняльним дослідженням зарубіжних моделей дистанційного адміністративного судочинства, а також з розробленням підходів до процесуальних гарантій військовослужбовців у публічно-правових спорах. Окремої уваги потребує питання перерозподілу процесуальних ризиків у дистанційному судовому провадженні та визначення меж суддівського розсуду при вирішенні питань щодо форм участі сторін у судовому процесі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. № 254/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.01.2026).
2. Козакевич О. М. Доступність правосуддя у транзитивному суспільстві: сучасний вимір : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 246 с.
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 13.01.2026).
4. Впровадження людиноцентричного підходу до правосуддя в Україні. URL: <https://ldn.org.ua/event/vprovadzhennia-liudynotsentrychnoho-pidkhodu-do-pravosuddia-v-ukraini/> (дата звернення: 13.01.2026).
5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 13.01.2026).
6. Судді Верховного Суду розповіли про завдання адміністративного судочинства в умовах війни та строки в адміністративному судочинстві. *Судова влада України. Верховний суд*. 2025. Вебсайт URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/1251/suddi-vs-rozpovily-pro-zavdannia-administratyvnoho-sudochynstva-v-umovakh-viiny-ta-stroky-v-administratyvnomu-sudochynstvi-> (дата звернення: 13.01.2026).
7. Правосуддя в умовах воєнного стану: тенденції адміністративної юстиції 2025 року. URL: <https://surl.li/nugouy> (дата звернення: 13.01.2026).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Закон України від 27.04.2021 № 1416-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text> (дата звернення: 13.01.2026).
9. Аналітичний звіт. Дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесі. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/673/c84/80c/673c8480c14c4470104470.pdf> (дата звернення: 13.01.2026).

References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy (1996). Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No 254к/96]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Kozakevych O. M. Dostupnistj pravosuddja u tranzytyvnomu suspiljstvi: suchasnyj vymir [Accessibility of justice in a transitional society: modern dimension]. Odessa: Yurydyka, 2023 [in Ukrainian].
3. Pro tsili stalogho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 No. 722/2019 [On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030: Presidential Decree dated 30 September 2019 No. 722/2019]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [in Ukrainian].
4. Vprovadzhennia liudynotsentrychnogho pidkhodu do pravosuddia v Ukraini [Implementation of a human-centered approach to justice in Ukraine]. Retrieved from: <https://ldn.org.ua/event/vprovadzhennia-liudynotsentrychnoho-pidkhodu-do-pravosuddia-v-ukraini/> [in Ukrainian].
5. Kodeks administratyvnogho sudochynstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.07.2005 No. 2747-IV [Administrative Judicial Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 6 July 2005 No. 2747-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].

6. Suddi Verkhovnogho Sudu rozpovily pro zavdannia administratyvnogho sudochynstva v umovakh vijny ta stroky v administratyvnomu sudochynstvi : Verkhovnyj sud [Supreme Court: Supreme Court judges on the tasks of administrative justice in wartime and procedural time limits]. Sudova vlada

1. Ukrainy. Verkhovnyj sud, 2025. Retrieved from: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/1251/suddi-vs-rozpovily-pro-zavdannia-administratyvnoho-sudochynstva-v-umovakh-viiny-ta-stroky-v-administratyvnomu-sudochynstvi-> [in Ukrainian].

7. Pravosuddia v umovakh voennogho stanu: tendentsii administratyvnoji justytsiji 2025 roku [Justice under martial law: trends in administrative justice in 2025]. Retrieved from: <https://surl.li/nugouy> [in Ukrainian].

8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv shchodo zabezpechennia poetapnogho vprovadzhennia Jedynoji sudovoji informatsijno-telekomunikatsijnoji systemy: Zakon Ukrainy vid 27.04.2021 No. 1416-IX [On amendments to certain legislative acts on the phased implementation of the Unified Judicial Information and Telecommunication System: Law of Ukraine dated 27 April 2021 No. 1416-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text> [in Ukrainian].

9. Analitychnyj zvit. Dystantsijni slukhannia v tsyvilnomu, ghospodarsjkomu ta administratyvnomu protsesakh [Analytical report. Remote hearings in civil, commercial and administrative proceedings]. Retrieved from: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/673c84/80c/673c8480c14c4470104470.pdf> [in Ukrainian].

ACCESS TO JUSTICE AS A CRITERION OF HUMAN-CENTRED ADMINISTRATIVE ADJUDICATION: THE ASPECT OF MILITARY-RELATED DISPUTES AND REMOTE JUSTICE

Olesia Kozakevych,

Doctor of Philosophy in Law (PhD),

Associate Professor at the Department of Legal and Information Technologies

*Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the Open International University
of Human Development "Ukraine"*

orcid.org/0000-0002-5528-7008

ol.mk.2019@gmail.com

Andrii Tsaruk,

PhD in Law, Senior Lecturer at the Department of Administrative Activity

National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnitsky

orcid.org/0000-0002-7871-0323

caruk333@ukr.net

Purpose. *The purpose of this article is to substantiate access to justice as a fundamental criterion of human-centred administrative adjudication under conditions of armed conflict and heightened security challenges. The study focuses on two interrelated dimensions that critically affect the realisation of this principle: the adjudication of military-related public law disputes and the implementation of remote justice mechanisms. Particular attention is paid to assessing whether existing procedural models ensure effective judicial protection for servicemembers and other vulnerable groups whose ability to exercise procedural rights is objectively limited during martial law.*

Methods. The research is based on a comprehensive methodological framework combining general scientific, interdisciplinary and special legal methods. The dialectical method was applied to analyse the evolution of access to justice in administrative proceedings under extraordinary conditions. The formal-legal and systematic methods were used to examine constitutional provisions, administrative procedural legislation and related by-laws. Comparative legal analysis enabled the identification of structural gaps in the regulation of remote judicial participation, while elements of sociological analysis were employed to assess the practical implications of digitalisation and videoconferencing for participants in administrative proceedings. Judicial practice of administrative courts and the Supreme Court served as an essential empirical source.

Results. The study demonstrates that access to justice in administrative proceedings should be interpreted not merely as a formal right to file a claim, but as a multidimensional legal standard encompassing procedural accessibility, effective participation in proceedings, reasonable timeframes and enforceability of judicial decisions. It is established that military-related disputes constitute one of the most sensitive categories of public law cases, where procedural rigidity may lead to the erosion of substantive rights of servicemembers. The research reveals that while digitalisation and remote justice significantly expand procedural accessibility, the existing model disproportionately shifts technical and organisational risks to litigants, thereby undermining the human-centred orientation of administrative adjudication.

Conclusions. The article concludes that ensuring access to justice under martial law requires a systemic rethinking of administrative procedural mechanisms through the prism of human-centred justice. Remote forms of participation should be recognised as an equivalent, rather than exceptional, procedural tool in cases where personal attendance is objectively impossible. Future development of administrative justice should focus on balancing procedural flexibility with legal certainty, reducing disproportionate procedural risks for litigants, and strengthening guarantees of judicial protection for servicemembers and other vulnerable groups in public law disputes.

Key words: administrative justice, servicemember, videoconferencing, public-law disputes, accessibility of justice, electronic justice, judicial protection.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН ПРО ВИЗНАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ПОСТАЧАЛЬНИКІВ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ НЕДОБРОСОВІСНИМИ УЧАСНИКАМИ ЗА ПОДАННЯ НИМИ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Мета. Метою статті є комплексний аналіз правових підстав і процесуального порядку визнання потенційного постачальника недобросовісним учасником державних закупівель у разі подання недостовірної інформації, а також дослідження актуальної судової практики з цієї категорії спорів і вироблення підходів до забезпечення єдності правозастосування.

Методи. У дослідженні використано формально-юридичний метод для аналізу норм Закону Республіки Казахстан «Про державні закупівлі», Цивільного процесуального кодексу, Підприємницького кодексу та підзаконних актів. Застосовано системний і логіко-тлумачний підходи для з'ясування змісту дефініції недостовірної інформації та умов притягнення до відповідальності. Метод узагальнення судової практики використано під час аналізу рішень Верховного Суду та місцевих судів.

Результати. Встановлено, що притягнення до публічно-правової відповідальності можливе виключно за наявності сукупності двох умов: недостовірності відомостей щодо кваліфікаційних вимог або документів, які впливають на конкурсну цінову пропозицію, та фактичного впливу таких відомостей на її формування. Доведено значення преклюзивного строку звернення до суду та обов'язковості попереднього встановлення відповідного факту уповноваженим органом або органами внутрішнього державного аудиту. Проаналізовано підходи судів щодо відмежування недостовірної інформації від неподання чи неналежного оформлення документів, а також проблемні аспекти кваліфікації відомостей про матеріальні ресурси.

Висновки. Обґрунтовано необхідність суворого дотримання законодавчо визначених критеріїв публічно-правової відповідальності та принципу пропорційності. Застосування комплексного підходу, заснованого на вимогах законності, справедливості та єдності судової практики, забезпечує баланс між інтересами держави та суб'єктів підприємництва й запобігає формальному притягненню до відповідальності.

Ключові слова: преклюзивний строк; кваліфікаційні вимоги; конкурсна цінова пропозиція; внутрішній державний аудит; судовий контроль; принцип пропорційності; правозастосовна практика; матеріальні ресурси; доказування у цивільному процесі.

Круглов Олександр,
 юридичний
 консультант,
 член Ради Палати
 юридичних
 консультантів «Юстус»,
 голова Ради
 ОЮО «Асоціація
 Палат юридичних
 консультантів
 «Қазақстан заң-кеңес»,
 Республіка Казахстан
orcid.org/0009-0008-4030-9041
a.krugloff@krugloff.org

Законом Республіки Казахстан «Про державні закупівлі» від 1 липня 2024 року (ЗРК «Про державні закупівлі», 2024) (далі – Закон) передбачено публічно-правову відповідальність потенційного постачальника за допущені ним порушення законодавства у вигляді визнання його недобросовісним учасником державних закупівель. Зазначене спричиняє обмеження на будь-яку участь потенційного постачальника у державних закупівлях на 24 місяці. Однією з підстав для застосування такої відповідальності є подання потенційним постачальником недостовірної інформації.

У цій статті аналізується поточна судова практика у цій категорії справ, у тому числі практика, яку застосовує та поширює автор, який спеціалізується якраз на справах у сфері державних закупівель.

У підпункті 3 статті 1 Закону передбачено дефініцію **недостовірної інформації** – це неправдиві відомості, що містяться у заявці на участь у конкурсі, аукціоні та в підтвердних документах потенційного постачальника та (або) залученого субпідрядника (співвиконавця) щодо кваліфікаційних вимог та (або) документах, що впливають на конкурсну цінову пропозицію, а також відомості, внесені шляхом виправлень, які спотворюють дійсний зміст, і не відповідають дійсності та підтвердним документам потенційного постачальника у поданій заявці.

В силу пункту 4 статті 8 Закону визнання потенційного постачальника недобросовісним учасником державних закупівель за подання недостовірної інформації здійснюється тільки судом. Тут слід зазначити, що Закон передбачає кілька підстав для визнання потенційного постачальника недобросовісним учасником, і, наприклад, за ухилення від укладення договору (у вигляді його непідписання або невнесення забезпечення виконання договору) потенційний постачальник визнається недобросовісним у позасудовому порядку за рішенням уповноваженого державного органу у сфері державних закупівель, яким у Казахстані є Міністерство фінансів Республіки Казахстан.

Слід зазначити, що згідно із Законом подання позову до суду є обов'язком організатора або замовника, залежно від того, на якому етапі виявлено факт подання недостовірної інформації – до укладення договору про державні закупівлі або після. Для подання позову передбачено преклюзивний строк – 30 календарних днів з моменту, коли організатору або замовнику стало відомо про цей факт. Цей строк не підлягає поновленню. Пропуск строку на подання є самостійною і достатньою підставою для відмови в позові, навіть якщо позов буде обґрунтованим. Крім того за пропуск строку передбачено адміністративну відповідальність у вигляді адміністративного штрафу відповідно до частини 10 статті 207 Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення (Кодекс про адміністративні правопорушення, 2014).

У зв'язку із цим у судах сформувалась стабільна практика, коли суди відмовляють у задоволенні відповідних позовів у разі пропуску строку на подання позову до суду.

Згідно з пунктом 2 статті 14 Закону встановлення такого факту віднесено до виключної компетенції уповноваженого органу у сфері державних закупівель або органів внутрішнього державного аудиту. Уповноваженим органом, як вже було зазначено, є Міністерство фінансів Республіки Казахстан. До органів внутрішнього державного аудиту належать відомство міністерства – Комітет внутрішнього державного аудиту та його територіальні департаменти (далі – КВДА). На практиці такий факт визначається КВДА. При цьому організатор або замовник не має права самостійно встановлювати такий факт, але за наявності відповідних підстав має звернутися до КВДА. КВДА за таким зверненням проведе перевірку і у разі встановлення/підтвердження факту надішле організатору або замовнику відповідне повідомлення з підтвердними документами згідно з пунктом 3 статті 14 Закону. Після цього організатор або замовник і повинні звернутися до суду з відповідним позовом. Строк на подання позову обчислюється після отримання вказаного повідомлення.

Зазначений порядок виявлення факту подання недостовірної інформації узгоджується з частиною 3 статті 65 Цивільного процесуального кодексу Республіки Казахстан (Цивільний процесуальний кодекс, 2015) (далі – ЦПК), згідно з якою обставини справи, які за законом повинні бути підтверджені певними доказами, не можуть підтверджуватися ніякими іншими доказами.

У зв'язку із цим в судах почала розвиватися практика, коли суди стали відмовляти у задоволенні відповідних позовів за відсутності результатів перевірки КВДА факту подання потенційним постачальником недостовірної інформації та наявності підтвердження з їхнього боку, що надана інформація дійсно є недостовірною.

З буквального тлумачення дефініції недостовірної інформації випливає, що законодавець чітко обмежив склад правопорушення, що тягне визнання потенційного постачальника недобросовісним учасником, двома категоріями документів і відомостей: за кваліфікаційними вимогами; за документами, що впливають на конкурсну цінову пропозицію.

Підставою для притягнення до відповідальності у вигляді включення до реєстру недобросовісних учасників є надання недостовірної інформації саме за цими категоріям.

Згідно з пунктом 9 Нормативної постанови Верховного Суду Республіки Казахстан від 21 квітня 2022 року № 4 «Про застосування судами законодавства про державні закупівлі» (Нормативна постанова, 2022) залучення потенційних постачальників або постачальників до відповідальності у вигляді визнання їх недобросовісними учасниками державних закупівель можливе виключно за наявності одночасно двох умов: представлена інформація за кваліфікаційними вимогами та (або) документами є недостовірною; ці відомості вплинули на конкурсну цінову пропозицію. Критерії впливу на конкурсну цінову пропозицію визначаються Правилами. Відсутність однієї із зазначених умов тягне відмову в задоволенні позову про визнання постачальника недобросовісним учасником державних закупівель. Реалізація цієї норми знайшла своє практичне застосування в судовій практиці та відображена в постановах судової колегії в цивільних справах Верховного Суду Республіки Казахстан від 3 жовтня 2023 року у справі № 6001-23-00-3гп/401 і від 18 грудня 2024 року у справі № 6001-24-00-3гп/496, що, у свою чергу, враховується і місцевими судами під час здійснення правосуддя.

Кваліфікаційні вимоги встановлюються відповідно до статті 11 Закону та пунктами 46-85 Правил здійснення державних закупівель, затверджених Наказом Міністра фінансів Республіки Казахстан від 9 жовтня 2024 року № 687 (Правила, 2024) (далі – Правила). До таких вимог належать вимоги щодо: правоздатності (для юридичних осіб), цивільної дієздатності (для фізичних осіб); фінансової стійкості та відсутності податкової заборгованості, що перевищує шестикратний розмір місячного розрахункового показника, встановленого на відповідний фінансовий рік законом про республіканський бюджет; процедури банкрутства або ліквідації; матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, достатніх для виконання зобов'язань за договором; досвіду роботи.

Такі вимоги відображаються в конкурсній та аукціонній документації, а саме в додатках 5, 6, 7 та 8 до конкурсної документації (додаток 4 до Правил), додатку 5 до аукціонної документації (додаток 18 до Правил).

У правозастосовчій практиці суди, як правило, досліджують недостовірну інформацію на предмет її належності до кваліфікаційних вимог.

Наприклад, у межах однієї зі справ у позові позивач зазначив те, що представлений потенційним постачальником авторизаційний лист

є недостовірним. Проте під час розгляду справи було встановлено, що вимога про подання авторизаційного листа не є кваліфікаційною вимогою і вказана в технічній специфікації. За результатами розгляду у задоволенні позову було відмовлено.

У зв'язку із цим у судах почала формуватися практика, за якої суди стали відмовляти у задоволенні відповідних позовів у разі, якщо заявлена позивачем недостовірна інформація не належить до кваліфікаційних вимог.

У разі якщо буде встановлено, що заявлена позивачем недостовірна інформація належить до кваліфікаційних вимог, то в подальшому встановлюється, чи впливає вона на конкурсну цінову пропозицію потенційного постачальника з урахуванням вищевказаного положення, передбаченого пунктом 9 Нормативної постанови.

Під таким впливом розуміється надання потенційному постачальнику певної умовної знижки, безпосередньо пов'язаної з предметом недостовірної інформації.

У загальному випадку вибір переможця здійснюється на підставі найнижчої ціни, при цьому така ціна в межах конкретної закупівлі умовно зменшується на певні знижки за нецінові критерії. Таким чином держава намагалася забезпечити баланс ціни та якості під час визначення переможця закупівлі.

Критерії, що впливають на конкурсну цінову пропозицію, перераховані в пункті 217 Правил, а детальний порядок їх застосування, включаючи вказівки на підтвердні документи, встановлений пунктами 244-289-6 Правил.

Такими критеріями є: наявність у потенційного постачальника досвіду роботи на ринку робіт, послуг, що є предметом відповідних державних закупівель; показник сплачених податків; розташування потенційного постачальника у відповідній адміністративно-територіальній одиниці у межах області, міста республіканського значення і столиці за місцем виконання робіт, надання послуг; розміщення потенційним постачальником аудованої річної фінансової звітності в депозитарії фінансової звітності; функціональні, технічні, якісні та експлуатаційні характеристики товарів і (або) витрати на експлуатацію, технічне обслуговування та ремонт товарів, що закуповуються; від'ємні значення; знаходження потенційного постачальника в реєстрі казахстанських товаровиробників.

Наприклад, у межах однієї зі справ було встановлено, що потенційним постачальником для підтвердження відповідності кваліфікаційним вимогам було представлено транспортний засіб, який на момент подання заявки на участь у конкурсі було знято з реєстраційного обліку. Разом з тим суд визначив, що наявність або відсутність цього транспортного засобу не вплинула на конкурсну цінову пропозицію потенційного постачальника,

оскільки йому, як і іншим учасникам, умовна знижка була присвоєна лише за показником сплачених податків, причому веб-порталом державних закупівель автоматично. За результатами розгляду у задоволенні позову було відмовлено.

У зв'язку з цим в судах почала формуватися практика, коли суди стали відмовляти у задоволенні відповідних позовів у разі, якщо зазначена позивачем недостовірна інформація хоч і належить до кваліфікаційних вимог, але не впливає на конкурсну цінову пропозицію потенційного постачальника.

Слід зазначити, що зняті з обліку транспортні засоби та спеціальна техніка є «лідерами» серед порушень, що допускаються потенційними постачальниками. І ці факти формально визнаються недостовірною інформацією.

Проте я не згоден з такою класифікацією, зважаючи на наступне.

В силу статті 188 Цивільного кодексу Республіки Казахстан (Цивільний кодекс, 1994) право власності складається з прав володіння, користування і розпорядження. Право володіння становить юридично забезпечену можливість здійснювати фактичне володіння майном. Право користування становить юридично забезпечену можливість отримувати від майна його корисні природні властивості, а також отримувати від нього вигоди. Вигода може виступати у вигляді прибутку, приросту, плодів, приплоду і в інших формах. Право розпорядження становить юридично забезпечену можливість визначати юридичну долю майна.

Здача транспортних засобів і спеціальної техніки в оренду є реалізацією власником права користування.

Разом із тим, укладення договору оренди майна не власником, фактично означає укладення договору оренди з неусувними вадами щодо сторони договору, волі і предмета договору. Іншими словами, такий договір фактично є нікчемним, не тягне жодних юридичних наслідків. При цьому відсутність договору означає неподання матеріальних ресурсів, що в свою чергу тягне за собою визнання потенційного постачальника таким, що не відповідає кваліфікаційним вимогам.

Зазначене узгоджується з уже згаданим пунктом 9 Нормативної постанови, згідно з яким судам слід відрізнити факт подання недостовірної інформації, неподання або подання неналежним чином оформленого документа (документів) за кваліфікаційними вимогами, що є підставою визнання потенційного постачальника таким, що не відповідає кваліфікаційним вимогам.

У зв'язку з чим автор намагається поширити цей підхід у правозастосовчій практиці, який поки відгуку серед місцевих судів не знаходить.

Зі змісту і сенсу пункту 1 статті 76 Конституції Республіки Казахстан (Конституція Казахстану, 1995) від 30 серпня 1995 року, частини першої пункту 1 статті 1, статті 4 Конституційного закону Республіки Казахстан «Про судову систему і статус суддів Республіки Казахстан» (ЗРК «Про судову систему і статус суддів», 2000) вбачається обов'язок суду в точному застосуванні норм права, з чого в свою чергу випливає обов'язок суду в забезпеченні єдності правозастосовчої практики.

Порушення єдності у тлумаченні і застосуванні судами норм права є однією з підстав для перегляду судових актів касаційним судом згідно з підпунктом 3) частини 6 статті 438 ЦПК і Верховним Судом Республіки Казахстан згідно з підпунктом 3) частини 1 статті 454-1 ЦПК.

У зв'язку з цим автор у своїй приватній практиці у справах цієї категорії завжди використовує судові акти, що вже набрали законної сили, в яких зазначені вище правозастосовні підходи знайшли своє відображення. Це, крім вищевказаних судових актів Верховного Суду Республіки Казахстан, рішення, наприклад, Спеціалізованих міжрайонних економічних судів міста Астани від 28 листопада 2025 року № 7119-25-00-2/13366,13486, міста Алмати від 21 жовтня 2024 року у справі № 7527-24-00-2/11282, від 1 квітня 2025 року у справі № 7527-24-00-2/1552, від 23 червня 2025 року у справі № 7527-25-00-2/4435, від 22 жовтня 2025 року у справі № 7119-25-00-2/9876, Східно-Казахстанської області від 5 травня 2025 року у справі № 6309-25-00-2/269, Західно-Казахстанської області від 17 червня 2025 року у справі № 2713-25-00-2/963.

І викликає радість, що місцеві суди поділяють такий підхід і прислухаються до усталеної судової практики по даній категорії справ.

У будь-якому випадку слід пам'ятати, що якщо для організатора або замовника звернення до суду з позовом про визнання потенційного постачальника недобросовісним учасником державних закупівель є законним обов'язком, то у суду вже є дискреція щодо результату такого спору, яка реалізується через призму статті 4 ЦПК, згідно з якою завданнями цивільного судочинства полягає у забезпеченні повного, своєчасного, справедливого розгляду і вирішення справи, частини 5 статті 6 ЦПК, згідно з якою суд зобов'язаний вирішувати спори виходячи з критеріїв справедливості та розумності, і частини 2 статті 13 Підприємницького кодексу Республіки Казахстан (Підприємницький кодекс, 2015), якою встановлено принцип пропорційності відповідальності суб'єкта підприємництва за допущені ним порушення. Застосування цих норм у сукупності дозволяє забезпечити справедливість і законність у цій категорії справ, а також баланс інтересів держави та суб'єктів підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Мемлекеттік сатып алу туралы : Қазақстан Республикасының Заңы 2024 жылғы 1 шілдедегі № 106-VIII ҚРЗ. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2400000106>
2. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы : Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі : Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377>
4. Соттардың мемлекеттік сатып алу жөніндегі заңнаманы қолдануы туралы : 2022 жылғы 21 сәуірдегі № 4 Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P220000004S>
5. Мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы : Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2024 жылғы 9 қазандағы № 687 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2024 жылғы 9 қазанда № 35238 болып тіркелді. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2400035238>
6. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Жалпы бөлім) : Қазақстан Республикасының Кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсандағы № 268-XIII. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_
7. Қазақстан Республикасының Конституциясы : Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_
8. Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы : Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 25 желтоқсандағы № 132 Конституциялық заңы. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z0000000132_
9. Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексі : Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 29 қазандағы № 375-V ҚРЗ. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000375>

References:

1. Memlekettik satyp alu turaly: Qazaqstan Respublikasynyn Zany 2024 zhylygy 1 shildegegi № 106-VIII QRZ [On Public Procurement: Law of the Republic of Kazakhstan of 1 July 2024 No. 106-VIII]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2400000106> [in Kazakh].
2. Akimshilik quqyq buzushylyq turaly: Qazaqstan Respublikasynyn Kodeksi 2014 zhylygy 5 shildegegi № 235-V QRZ [Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offences of 5 July 2014 No. 235-V]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235> [in Kazakh].
3. Qazaqstan Respublikasynyn Azamattyq protsestik kodeksi: Qazaqstan Respublikasynyn Kodeksi 2015 zhylygy 31 qazandagy № 377-V QRZ [Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan of 31 October 2015 No. 377-V]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377> [in Kazakh].
4. Sottardyn memlekettik satyp alu zhonindegi zanamany qoldanuy turaly: 2022 zhylygy 21 sauirdegi № 4 Qazaqstan Respublikasy Zhogargy Sotynyn normativtik qaulysy [On the Application by Courts of Legislation on Public Procurement: Normative Resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan of 21 April 2022 No. 4]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P220000004S> [in Kazakh].
5. Memlekettik satyp aludy zhuzege asyru qagidalaryn bekitu turaly: Qazaqstan Respublikasy Qarzhy ministrinin 2024 zhylygy 9 qazandagy № 687 buirygy. Qazaqstan Respublikasynyn Adilet ministriginde 2024 zhylygy 9 qazanda № 35238 bolyp tirkeldi [On Approval of the Rules for the Implementation of Public Procurement: Order of the Minister of

Finance of the Republic of Kazakhstan of 9 October 2024 No. 687. Registered with the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan on 9 October 2024 No. 35238]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2400035238> [in Kazakh].

6. Qazaqstan Respublikasynyn Azamattyq kodeksi (Zhalpy bolim): Qazaqstan Respublikasynyn Kodeksi 1994 zhylgy 27 zheltoqsandagy № 268-XIII [Civil Code of the Republic of Kazakhstan (General Part) of 27 December 1994 No. 268-XIII]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_ [in Kazakh].

7. Qazaqstan Respublikasynyn Konstitutsiyasy: Konstitutsiya 1995 zhyl 30 tamyzda respublikalyq referendumda qabyldandy [Constitution of the Republic of Kazakhstan: Adopted at the Republican Referendum on 30 August 1995]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ [in Kazakh].

8. Qazaqstan Respublikasynyn sot zhuiesi men sudialarynyn martebesi turaly: Qazaqstan Respublikasynyn 2000 zhylgy 25 zheltoqsandagy № 132 Konstitutsiyalyq zany [On the Judicial System and Status of Judges of the Republic of Kazakhstan: Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan of 25 December 2000 No. 132]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z000000132_ [in Kazakh].

9. Qazaqstan Respublikasynyn Kasipkerlik kodeksi: Qazaqstan Respublikasynyn Kodeksi 2015 zhylgy 29 qazandagy № 375-V QRZ [Entrepreneurial Code of the Republic of Kazakhstan of 29 October 2015 No. 375-V]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000375> [in Kazakh].

PRACTICAL ASPECTS OF JUDICIAL PRACTICE UNDER THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN REGARDING THE RECOGNITION OF POTENTIAL PUBLIC PROCUREMENT SUPPLIERS AS UNFAIR PARTICIPANTS FOR SUBMITTING FALSE INFORMATION

Oleksandr Kruhlov,

Legal Consultant,

Member of the Council of the Chamber of Legal Consultants "Justus",

Chairman of the Council of the Association of Legal Entities

"Association of Chambers of Legal Consultants "Qazaqstan Zac-Keces",

Republic of Kazakhstan

orcid.org/0009-0008-4030-9041

a.krugloff@krugloff.org

Purpose. *The purpose of this article is to conduct a comprehensive analysis of the legal grounds and procedural framework for recognizing a potential supplier as an unfair participant in public procurement in cases of submission of false information. The study also aims to examine current judicial practice in this category of disputes and to develop approaches to ensuring the consistency of law enforcement.*

Methods. *The research employs the formal legal method to analyze the provisions of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Public Procurement," the Civil Procedure Code, the Entrepreneurial Code, and relevant subordinate regulations. Systemic and logical-interpretative approaches are applied to clarify the legal definition of false information and the conditions for imposing liability. The method of generalization of judicial practice is used in the analysis of decisions of the Supreme Court and local courts.*

Results. *It has been established that the imposition of public-law liability is possible only where*

two conditions are cumulatively present: (1) the falsity of information concerning qualification requirements or documents affecting the tender price proposal, and (2) the actual impact of such information on the formation of the proposal. The study demonstrates the significance of the preclusive time limit for filing a claim in court, as well as the requirement for the prior establishment of the relevant fact by an authorized body or by internal state audit authorities. The article analyzes judicial approaches to distinguishing false information from the failure to submit documents or the improper execution of documentation, and also examines problematic aspects related to the qualification of information concerning material resources.

Conclusions. The study substantiates the necessity of strict compliance with the statutory criteria of public-law liability and the principle of proportionality. The application of a comprehensive approach based on the requirements of legality, fairness, and consistency of judicial practice ensures a proper balance between the interests of the state and business entities and prevents formal or unjustified imposition of liability.

Key words: preclusive time limit; qualification requirements; tender price proposal; internal state audit; judicial review; principle of proportionality; law enforcement practice; material resources; evidence in civil proceedings.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА СУДОВЕ ОСКАРЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

***Мета статті** полягає у визначенні оптимального співвідношення адміністративного та судового способів оскарження адміністративних актів. Адже обидва способи формально передбачені в чинному законодавстві України, однак у правозастосовній практиці майже завжди використовується судовий спосіб. А от адміністративне оскарження, незважаючи на його еventуальні переваги для захисту прав, свобод та законних інтересів приватних осіб, застосовується достатньо рідко. У кінцевому підсумку автор має на меті виклад пропозицій щодо чіткішого правового урегулювання співвідношення адміністративного та судового способів та оновлення відповідних законодавчих актів, що зумовить також і зміни у національному правозастосуванні. **Методи.** У дослідженні використано загальнонаукові та спеціально-правові методи. Порівняльно-правовий метод – при висвітленні міжнародно-правових стандартів та актів національного законодавства розвинутих держав-членів Європейського Союзу, якими визначається співвідношення адміністративного та судового способів захисту прав особи від неправомірних адміністративних актів. Метод аналізу і синтезу використано при дослідженні чинних законодавчих актів України, які певною мірою регулюють адміністративне оскарження як альтернативу поданню судового позову в порядку адміністративного судочинства. Метод моделювання застосовано при розробці пропозицій щодо поступового запровадження в Україні обов'язкового адміністративного оскарження. **Результати.** Дослідження зарубіжних джерел права у частині співвідношення між адміністративним та судовим способами захисту дозволило зробити загальний висновок про чималі переваги адміністративного способу оскарження адміністративних актів. За загальним правилом, адміністративний спосіб оскарження є обов'язковою передумовою звернення до суду. Закріплення такого правила може бути відмінним і передбачатися як в адміністративно-процесуальному законодавчому акті, що визначає порядок прийняття рішення уповноваженими судами, так і у загальних чи спеціальних актах адміністративно-процедурного законодавства. Поряд із цим, судовий спосіб оскарження адміністративних актів завжди є додатковою гарантією захисту прав приватної особи, яку вона може використати при незгоді з рішенням по скарзі в адміністративному порядку. В Україні ж до цього часу законодавче урегулювання питання співвідношення між адміністративним та судовим способами оскарження є фрагментарним та несистемним. **Висновки.** Оптимальне закріплення співвідношення між двома основними способами захисту порушених адміністративними органами прав передбачатиме поступове запровадження обов'язковості адміністративного оскарження перед зверненням до суду. Передусім таку обов'язковість доцільно закріпити нормами спеціальних законодавчих актів в окремих сферах публічного адміністрування, наприклад, соціальній, де виникає найбільше публічно-правових спорів. І уже згодом досвід використання інституту адміністративного оскарження можна буде перенести на загальний рівень. Із цією метою – передбачити відповідні норми у Кодексі адміністративного судочинства та/або Законі «Про адміністративну процедуру».*

Ключові слова: адміністративна скарга, внутрішній перегляд, звернення до суду, адміністративна процедура, адміністративне судочинство, обов'язковий досудовий розгляд.

Школик Андрій,

доктор юридичних наук,
професор,
професор кафедри
адміністративного
та фінансового права
Львівського
національного
університету імені Івана
Франка
orcid.org/0000-0002-8215-2715
andriy.shkolyk@lnu.edu.ua

1. Вступ

Шляхи реалізації верховенства права об'єктивно відрізняються в окремих державах, залежно від правової системи та особливостей національного законодавства. Значною мірою це стосується співвідношення адміністративного та судового способів оскарження адміністративних актів. Обидва способи оскарження застосовуються з метою захисту прав, свобод та законних інтересів приватних осіб у відносинах із наділеними владними повноваженнями адміністративними органами.

Однак, на відміну від багатьох держав-членів Європейського Союзу, адміністративний спосіб оскарження в українській юридичній практиці до цього часу не займає належного місця. Із прийняттям та набуттям чинності у грудні 2023 року загального Закону України «Про адміністративну процедуру», що містить окремий розділ про адміністративне оскарження (ЗУ «Про адміністративну процедуру», 2022), ситуація змінилася лише в обмеженому обсязі.

У результаті постає питання, чому достатньо дієвий у багатьох зарубіжних країнах адміністративний спосіб захисту прав приватних осіб, відносно рідко застосовується в Україні. Як наслідок, кількість справ, що розглядаються українськими адміністративними судами, є дуже численною. Перенавантаження судів адміністративної юрисдикції, у свою чергу, в численних випадках призводить до порушення процесуальних строків та, відповідно, зниження ефективності захисту прав приватних осіб.

З огляду на наведене, метою пропонованого порівняльного дослідження адміністративного та судового способів оскарження адміністративних актів є розробка рекомендацій щодо налагодження в Україні дієвого механізму адміністративного оскарження, базованого на кращих прикладах із зарубіжних країн. Методологія дослідження побудована, передусім, на застосуванні порівняльно-правового методу при висвітленні досвіду правового регулювання співвідношення між адміністративним та судовим оскарженням у міжнародно-правових документах та законодавстві розвинутих держав-членів

Європейського Союзу. Після того буде здійснено системний аналіз загальних та спеціальних актів чинного законодавства України з цього питання, а наприкінці – застосовано метод моделювання можливих варіантів змін до відповідних законодавчих актів.

2. Міжнародно-правові стандарти та законодавство окремих зарубіжних держав-членів Європейського Союзу щодо способів оскарження адміністративних актів

Найбільш повним і системним міжнародно-правовим документом, яким визначено, зокрема, правові стандарти щодо оскарження адміністративних актів (адміністративних рішень), варто вважати Рекомендацію CM/Rec (2007)7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про добре адміністрування. У першій частині статті 22 цієї Рекомендації передбачено, що приватні особи повинні бути уповноважені на судовий перегляд адміністративних рішень, що безпосередньо впливають на їх права та обов'язки. А от у другій частині цієї ж статті закріплено, що адміністративне оскарження, попередньо до судового перегляду, повинно бути в принципі можливим, а у певних випадках – бути обов'язковим. Адміністративне оскарження може стосуватися як змісту адміністративного рішення, так і його законності (Рекомендація РЄ про добре адміністрування, 2007).

Із наведених положень Рекомендації CM/Rec (2007) 7 виділимо три істотні аспекти. По-перше, національне законодавство держав-членів Ради Європи мало б передбачати як судове, так і адміністративне оскарження адміністративних актів. По-друге, у визначених законом випадках адміністративне оскарження може бути обов'язковою передумовою звернення до суду. По-третє, адміністративне оскарження може містити не лише вимогу приведення адміністративного акта у відповідність із законом, а й містити заперечення щодо змістовних характеристик такого акта, зокрема, його доцільності чи ефективності.

У виданому на основі цитованої вище Рекомендації посібнику Ради Європи, «Адміністрування і Ви» (Принципи адміністративного права у відносинах між особами та органами публічної влади), другий із виділених нами аспектів пояснюється таким чином: «Принцип внутрішнього перегляду (уповноваженим адміністративним органом, що розглядає адміністративну скаргу – А. Ш.) базується на припущенні, що внутрішній перегляд передує судовому розгляду і це *найбільш прийнятний* варіант» (Рада Європи, 2018). Поряд із цим, автори посібника не заперечують загального пріоритету судового оскарження: якщо приватна особа вирішила звернутися за захистом до суду, адміністративне провадження за скаргою припиняється, принаймні таке правило діє у деяких країнах.

Далі проаналізуємо досвід правового регулювання адміністративного та судового оскарження адміністративних актів в окремих розвинутих державах-членах Європейського Союзу.

Зокрема, у наших найближчих сусідів, Республіці Польщі, питання співвідношення між двома способами захисту прав особи урегульоване у законодавчому акті, що регулює судовий процес у спорах з публічною адміністрацією. Відповідно до статті 52 польського Закону «Про провадження в адміністративних судах» (пол. *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi*), скаргу до суду можна подати після вичерпання всіх засобів правового захисту, якщо вони служили заявнику в провадженні перед компетентним органом, окрім випадків, коли скаргу подав прокурор, Уповноважений з прав людини або Уповноважений з прав дітей (Закон РП «Про провадження в адміністративних судах, 2002). Під вичерпанням засобів правового захисту розуміється ситуація, за якої сторона не має права на оскарження, таку як скарга, апеляція або нагадування, як це передбачено законом. Інакше кажучи, позов до адміністративного суду можна подати лише після завершення розгляду адміністративної скарги уповноваженим адміністративним органом у межах публічної адміністрації.

У Федеративній Республіці Німеччини, на законодавство якої переважно орієнтувалася Україна при розробці адміністративно-процесуального та адміністративно-процедурного законодавства, урегулювання співвідношення адміністративного та судового оскарження є дещо складнішим, хоча й подібним. Передусім варто зазначити, що у німецькому законодавчому акті «Порядок діяльності адміністративних судів» (нім. *Verwaltungsgerichtsordnung*) також передбачено обов'язковість попереднього (адміністративного) оскарження перед зверненням до суду, але лише для двох видів позовів: про скасування адміністративного акта та про зобов'язання адміністративного органу видати адміністративний акт. Відповідно до параграфу 68 названого Порядку, перш ніж подавати позов про скасування, законність та доцільність адміністративного акта повинні бути перевірені в рамках попереднього провадження (Закон ФРН «Порядок діяльності адміністративних судів», 1960). Ця норма вказує на два моменти: по-перше, попередній розгляд справи в межах публічної адміністрації загалом є обов'язковим перед зверненням до суду, а по-друге, у ньому може розглядатися ширше коло питань та оцінюватися не лише законність, а й доцільність адміністративного акта.

Поряд із цим, німецьке законодавство передбачає винятки із загального правила обов'язковості попереднього (адміністративного) оскарження, зокрема, у таких випадках:

- якщо це передбачено спеціальним законом;
- адміністративний акт був виданий вищими органами влади федерації або земель і закон не передбачає перегляду;
- якщо рішення за адміністративною скаргою не було винесено протягом розумного строку без поважної причини.

У Французькій Республіці, на законодавство якої орієнтуються чимало держав Європи та світу, ключові норми щодо співвідношення

адміністративного та судового оскарження містяться у Кодексі «Про відносини між громадськістю та адміністрацією» (*фр. Code des relations entre le public et l'administration*). Зокрема, у цьому законодавчому акті окремий розділ присвячено обов'язковій попередній адміністративній апеляції, яка є передумовою для подання судової апеляції на адміністративне рішення (Кодекс Франції «Про відносини між громадськістю та адміністрацією», 2015), що за українською правничою термінологією називається адміністративним оскарженням.

Попередня адміністративна апеляція у Франції є обов'язковою у двох випадках:

- якщо орган, що розглядав справу, прийняв рішення щодо такої обов'язковості на основі фактичної та правової ситуації, що склалася на дату її рішення;

- якщо це передбачено спеціальним законом або іншим нормативним актом.

При тому важливим юридичним моментом для приватних осіб є норма про те, що рішення, що підлягає обов'язковому попередньому адміністративному оскарженню, повідомляється особі (особам) не лише із зазначенням процедур та строків оскарження, але й із безпосередньою вказівкою на обов'язковість адміністративної апеляції.

З інших цікавих для нашого аналізу аспектів французького Кодексу виділимо також розмежування адміністративної апеляції на два основні види: формальну (коли скаргу подають до органу, що прийняв первинне адміністративне рішення) та ієрархічну (коли скаргу подають до органу, якому підпорядковується суб'єкт прийняття первинного рішення). Наприкінці звернемо увагу на закріплений у цьому Кодексі «принцип мовчазної відмови»: якщо уповноважений на розгляд адміністративної апеляції компетентний орган протягом двох місяців не приймає рішення, така ситуація вважається рішенням про відхилення скарги.

Підсумовуючи цей короткий огляд загальноєвропейських стандартів захисту прав особи у відносинах з адміністративними органами, уповноваженими на прийняття адміністративних актів (рішень), а також правового регулювання цих відносин у законодавстві провідних держав-членів Європейського Союзу, приходимо до наступних висновків.

По-перше, адміністративний спосіб оскарження загалом вважається кращим способом захисту прав приватної особи у порівнянні із судовим. Це зумовлено, зокрема, меншими фінансовими витратами як для скажника, так і публічної влади, коротшими строками розгляду та вирішення, ширшим предметом оскарження (не лише правомірності адміністративного акта, але й його доцільності).

По-друге, адміністративний спосіб оскарження може бути обов'язковою передумовою звернення до суду. Фактично, це є загальним правилом, адже застосовується у переважній більшості випадків. Щоправда,

закріплення такого правила може відрізнятись і передбачатись: у судовому процесуальному законодавчому акті, у загальному акті (законі чи кодексі) про адміністративну процедуру, у спеціальному законі чи за рішенням уповноваженого адміністративного органу в конкретній справі.

По-третє, судовий спосіб оскарження адміністративних актів завжди є додатковою гарантією захисту прав приватної особи, яку вона може використати при незгоді з рішенням по скаргі в адміністративному порядку.

3. Правове забезпечення адміністративного оскарження у порівнянні із судовим в Україні та шляхи його удосконалення

До набуття чинності у грудні 2023 року Законом України «Про адміністративну процедуру» основи правового забезпечення адміністративного оскарження рішень усіх органів публічної влади (не лише адміністративних) містилися у Законі України «Про звернення громадян». Щоправда, це дійсно були основи – норми цього Закону (ЗУ «Про звернення громадян», 1996) достатньо фрагментарно унормовували інститут адміністративного оскарження, адже названий законодавчий акт мав об'єктивно ширший предмет правового регулювання, пов'язаний також із петиціями. Поряд із цим, у Законі «Про звернення громадян» до норм, що урегульовували певні елементи адміністративного оскарження, відносимо статті про: уповноважені на розгляд скарг органи (стаття 16), терміни подання звернень, у тому числі скарг (стаття 17); права громадян при розгляді скарг (стаття 18); обов'язки органів публічної влади та інших уповноважених суб'єктів при розгляді скарг (стаття 19); загальні терміни розгляду звернень, у тому числі скарг (стаття 20).

Станом на час написання цього дослідження, у чинній редакції Закону «Про звернення громадян» міститься норма частини другої статті 12, згідно з якою у разі вирішення питань, порушених у скаргах громадян, вони належать до предмета регулювання Закону України "Про адміністративну процедуру", скарги розглядаються в порядку, встановленому останнім Законом. Таку норму варто вважати перехідною, адже вона не додає правової визначеності у правозастосуванні: скарги гіпотетично можуть бути принаймні двох видів та розглядатися за положеннями обох законодавчих актів, хоча й пріоритет мають норми Закону «Про адміністративну процедуру». З огляду на цю роздвоєність, а передусім – на об'єктивну застарілість багатьох норм Закону України «Про звернення громадян», було розроблено проєкт нового Закону «Про звернення», який в ідеалі повинен чітко розмежувати його власний предмет правового регулювання із Законом України «Про адміністративну процедуру» (проєкт ЗУ «Про звернення», 2024). Законодавчий процес у цьому напрямі невинуватно затягнувся, що чималою мірою ускладнює адміністративну практику, однак маємо надію на його завершення найближчим часом.

У будь-якому випадку, загальне правове регулювання для оскарження адміністративних актів усіх адміністративних органів, передбачено

в окремому розділі Закону України «Про адміністративну процедуру», в якому порядок захисту прав приватних осіб у відносинах з публічною адміністрацією виписані значно детальніше та об'єктивно краще, ніж у Законі України «Про звернення громадян».

Між тим, у відносно новому Законі України «Про адміністративну процедуру» питання обов'язковості адміністративного способу оскарження не піднімається взагалі, хоча згадуються обидва (адміністративний та судовий) способи захисту прав. Зокрема, у статті 71 цього Закону при закріпленні вимог до заключної частини адміністративного акта передбачено вимогу вказівки на адміністративний орган, який буде суб'єктом розгляду скарги та вид суду, до якого особа може подати позов (ЗУ «Про адміністративну процедуру»). Інакше кажучи, закріплено можливість альтернативного вибору скаргником (або ж позивачем у разі звернення до суду) того чи іншого способу захисту порушеного права. На нашу думку, цей підхід, знову ж таки, не сприяє правовій визначеності, адже не урегульовано загальні правила співвідношення між адміністративним оскарженням та поданням позову до адміністративного суду, і приватна особа (або ж особи) може паралельно застосовувати обидва способи. Звісно, що при суперечності між рішенням уповноваженого розглядати адміністративну скаргу суб'єкта та судовим рішенням, у кінцевому підсумку буде застосоване останнє. Однак одночасне витрачання ресурсів на обидва способи захисту не є раціональним як з погляду інтересів приватних осіб, так і з погляду публічного інтересу. У зв'язку ж із можливістю подання скарги не лише адресатом адміністративного акта, але й заінтересованими особами, описана альтернативність ускладнює правозастосування, засвідчуючи при тому відсутність системного підходу законодавця у цьому питанні.

Відсутність чіткої послідовності дій для особи, яка вважає, що адміністративним актом порушено або може бути порушено її право, свобода чи законний інтерес, що передбачає передусім подання скарги в адміністративному порядку і лише після того позову до суду, – в Україні зумовлена також формально юридичною підставою. Адже ще від 1997 р. діє рішення Конституційного Суду України, згідно з яким скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від закріплення іншого порядку їх розгляду (КСУ, Рішення у справі громадянки Дзюби Г. П., 1997) і, у першу чергу, – через адміністративне оскарження. Цей підхід, зумовлений, вочевидь, благим наміром захисту прав особи у судах, на наш погляд, є достатньо суперечливим. І, навпаки, встановлення обов'язковості стадії адміністративного оскарження є додатковою гарантією та аж ніяк не заперечує можливості подальшого захисту порушеного права, свободи чи законного інтересу уже в судовому порядку.

Ба більше, звернемо увагу на чинну редакцію Розділу VIII Конституції України «Правосуддя», у якій передбачено, що «законом може бути

визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» (Конституція України, 2020), що передусім стосується саме оскарження в адміністративному порядку. Таким чином, висвітлюване нами питання обов'язковості адміністративного оскарження в Україні має конституційну основу для наступного законодавчого урегулювання. Щоправда, у цьому році вже виповнюється десять років з часу внесення названого доповнення до Конституції України, однак національним законодавцем не було зроблено жодних практичних кроків із його реалізації. Єдине, що у судовому процесуальному законі – Кодексі адміністративного судочинства України у кількох нормах (статті 17, 122 та інші) таки визначається гіпотетична можливість досудового врегулювання спору у випадках, коли такі заходи є **обов'язковими згідно із законом** (КАСУ, 2017). Проте цього навряд чи достатньо при відсутності відповідних норм таких законів: спеціальних (для певних сфер публічного адміністрування) чи навіть загального.

Поряд із цим, принаймні в адміністративно-правовій доктрині почали з'являтися публікації та навіть дисертації, присвячені аналізованій тематиці. Серед інших виділимо дисертаційне дослідження Аліни Прокопенко під назвою «Досудовий розгляд і вирішення адміністративних спорів: законодавче регулювання, зарубіжний досвід». В одному із своїх висновків авторка декларує «практичну необхідність у впровадженні в національне законодавство та правозастосовну практику обов'язкових засобів вирішення окремих категорій адміністративних спорів, що будуть діяти як додатковий "фільтр" на шляху до судового розгляду» (Прокопенко, 2025).

Повертаючись до законодавчого урегулювання в Україні співвідношення адміністративного та судового оскарження адміністративних актів, варто наголосити, що воно об'єктивно не обмежується загальними чи рамковими законодавчими актами, а міститься також у спеціальних нормативно-правових актах, що поширюють свою дію на певну сферу публічного адміністрування. Зокрема, у параграфі 56.18 Податковому кодексі України знаходимо два дотичні до аналізованої нами тематики положення: по-перше, «процедура адміністративного оскарження вважається досудовим порядком вирішення спору» і, по-друге, що «рішення контролюючого органу, оскаржене в судовому порядку, не підлягає адміністративному оскарженню» (ПКУ, 2010). Остання норма фактично урегульовує неможливість одночасного паралельного подання адміністративної скарги та судового позову до Державної податкової служби України, яке можливе на рівні загального Закону України «Про адміністративну процедуру». З іншого боку, приватна особа (за Податковим кодексом – платник податків) первинно таки може обирати, який спосіб захисту ймовірно порушеного права, свободи чи законного інтересу застосувати в конкретному публічно-правовому спорі: адміністративний чи судовий. Подібне вирішення проблематики їх співвідношення, хоч і є кращим від його ігнорування, також не можна вважати ідеальним.

В якості підсумку здійсненого нами огляду стану урегулювання співвідношення між адміністративним та судовим оскарженням адміністративних актів у чинному законодавстві України, варто наголосити на його фрагментарності та відсутності системного підходу законодавця до його вирішення. Таке уникнення урегулювання цього питання сприяє виникненню додаткових спорів у правозастосовній практиці.

4. Висновки

Адміністративне та судове оскарження адміністративних актів є двома способами захисту прав, свобод та законних інтересів приватних осіб, кожен із яких має певні переваги та недоліки. Міжнародно-правові стандарти Ради Європи та акти національного адміністративно-процедурного та адміністративно-процесуального законодавства окремих держав-членів Європейського Союзу засвідчують, що обидва способи захисту повинні бути передбачені у законодавчих нормах, а приватна особа мала б із них чітко розуміти послідовність їх використання.

З огляду на менші фінансові та часові втрати як для приватних інтересів, так і для інтересу публічного, адміністративний спосіб оскарження за загальним правилом мав би бути обов'язковою передумовою звернення особи до суду. Із цього загального правила можуть бути винятки, зумовлені особливостями певної сфери публічного адміністрування або ж об'єктивною неможливістю застосування адміністративного оскарження адміністративних актів певних адміністративних органів. Нормативне закріплення названого правила може здійснюватися різними способами: у судовому процесуальному законі (кодексі), у загальному акті про адміністративну процедуру, у спеціальних законодавчих актах для певних сфер публічного адміністрування.

Правове забезпечення співвідношення між адміністративним та судовим оскарженням в Україні на цьому етапі характеризується фрагментарністю та відсутністю системного вирішення. У результаті у переважній більшості випадків напрацьовані у розвинутих державах механізми адміністративного оскарження достатньо рідко використовуються у юридичній практиці. Невикористання потенціалу адміністративного способу оскарження адміністративних актів призводить як до збільшення необхідних ресурсів для захисту прав, свобод та законних інтересів приватних осіб, а з іншого боку – до перенавантаження судової системи публічно-правовими спорами, які цілком могли б бути вирішеними у межах системи публічної адміністрації.

З огляду на об'єктивну складність, особливо в умовах правового режиму воєнного стану, тотального запровадження обов'язковості адміністративного оскарження, в Україні це мало б відбуватися поетапно. На наш погляд, передусім його доцільно закріпити нормами спеціальних законодавчих актів в окремих сферах публічного адміністрування, наприклад, соціальній, де виникає найбільше публічно-правових спорів. Однак це повинно відбуватися дуже послідовно з боку профільного міністерства, із чітким баченням

перспективи, суб'єктів та процедури адміністративного оскарження, а не заради формальних показників.

Позитивний досвід використання інституту адміністративного оскарження у певній сфері публічного адміністрування згодом можна буде перенести на загальний рівень. І для цього – запровадити відповідну норму до Кодексу адміністративного судочинства України та/або до Закону України «Про адміністративну процедуру». Звісно, що ці зміни не одразу будуть сприйматися багатьма правниками, призвичаєними до усталених механізмів звернення до суду. Однак з часом ситуація зміниться, і напрацьовані протягом десятиліть стандарти розвинутих держав у сфері захисту прав особи у відносинах з публічною адміністрацією стануть реальністю і в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. , зі змін. та доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
2. Recommendation CM/Rec(2007)7 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on good administration. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1155877&Site>
3. Адміністрування і Ви. Принципи адміністративного права у відносинах між особами та органами публічної влади : посібник. Київ : Видавничий дім «Ратіо Дециденті», 2020. 86 с.
4. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20021531270/U/D20021270Lj.pdf>
5. Verwaltungsgerichtsordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. März 1991 URL:<https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/>
6. Code des relations entre le public et l'administration.Version en vigueur au 14 février 2026. URL:https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000031366350
7. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р., зі змін. та доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Про звернення: проєкт Закону України від 13.03.2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43836>
9. Рішення Конституційного суду України від 25 листопада 1997 р. у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text>
10. Конституція України у ред. від 01 січня 2020 р., зі змін. та доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>
11. Кодекс адміністративного судочинства України у ред. від 03.10.2017 р. , зі змін. та доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2747-15>
12. Прокопенко А. О. Досудовий розгляд і вирішення адміністративних спорів: законодавче регулювання, зарубіжний досвід : дис. ... доктора філософії : 081 «Право». Київ, 2025. 229 с.
13. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., зі змін. та доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy (2022). Pro administratyvnu protseduru: Zakon Ukrainy vid 17 liutoho 2022 r. [On Administrative Procedure: Law of Ukraine dated 17 February 2022]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> [in Ukrainian].
2. On good administration. Recommendation CM/Rec(2007)7 of 20 June 2007. *The Committee of Ministers of the Council of Europe*. Retrieved from: URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1155877&Site> [in English].
3. Rada Europy (2018) *Administruvannia i Vy. Pryntsypy administratyvnoho prava u vidnosynakh mizh osobamy ta orhanamy publichnoi vlady. Posibnyk* [Council of Europe. The administration and you. The principles of administrative law concerning relations between individuals and public authorities. A Handbook]. Kyiv: Ratio decidendi [in Ukrainian].
4. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej (2002). Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Retrieved from: URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20021531270/U/D20021270Lj.pdf> [in Polish].
5. Deutscher Bundestag (1991). Verwaltungsgerichtsordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. März 1991. Retrieved from: URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/> [in German].
6. Assemblée Nationale de France (2015) Code des relations entre le public et l'administration. Version en vigueur au 14 février 2026. Retrieved from: URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000031366350 [in French].
7. Verkhovna Rada Ukrainy (1996). Pro zvernennia hromadian: Zakon Ukrainy vid 02 zhovtnia 1996 r. [On Citizen's Appeals: Law of Ukraine dated 02 October 1996]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada Ukrainy (2024). Pro zvernennia: Project Zakonu Ukrainy vid 13 bereznia 2024 r. [On Appeals: Draft Law of Ukraine dated 13 March 2024]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43836> [in Ukrainian].
9. Konstytutsiini Sud Ukrainy (1997). Rishennia vid 25 lystopada 1997 r. u spravi za konstytutsiynym zvernenniam hromadianky Dziuby H. P. [Decision of 25 November 1997 in the case of constitutional appeal of Dziuba H. P.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text> [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada Ukrainy (2020). Konstytutsiia Ukrainy u redakcii vid 01 sichnia 2020 r. [Constitution of Ukraine as revised on 01 January 2020]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada Ukrainy (2017). Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy u redaktsii vid 03 zhovtnia 2017 r. [Code of Administrative Justice of Ukraine as revised on 03 October 2017]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2747-15> [in Ukrainian].
12. Prokopenko A. O. (2025) *Dosudovi rozhlid i vyrishennia administratyvnykh sporiv: zakonodavche rehuliuвання, zarubizhnyi dosvid. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filozofii za spetsialnistiu 081 "Pravo"* [Pre-trial review and resolution of administrative disputes: legislative regulation, foreign experience. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 "Law"]. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada Ukrainy (2010). Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02 hrudnia 2010 r. [Tax Code of Ukraine dated 02 December 2020]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].

ADMINISTRATIVE AND JUDICIAL APPEAL OF ADMINISTRATIVE ACTS: FOREIGN EXPERIENCE AND CONCLUSIONS FOR UKRAINE

Andriy Shkolyk,

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of Administrative and Financial Law

Ivan Franko National University of Lviv

orcid.org/0000-0002-8215-2715

andriy.shkolyk@lnu.edu.ua

*The **purpose** of the article is to determine the optimal ratio of administrative and judicial methods of appealing administrative acts. After all, both methods are formally provided for in the current legislation of Ukraine; however, in law enforcement practice, the judicial method is almost always used. However, administrative appeal, despite its eventual advantages in protecting the rights, freedoms, and legitimate interests of individuals, is used quite rarely. Ultimately, the author aims to present proposals for a clearer legal regulation of the ratio of administrative and judicial methods and to update the relevant legislative acts, which will also lead to changes in national law enforcement. Methods. The study uses general scientific and special legal methods. Comparative legal method – when highlighting international legal standards and acts of national legislation of developed member states of the European Union, which determine the ratio of administrative and judicial methods of protecting individual rights from unlawful administrative acts. The method of analysis and synthesis was used in the study of current legislative acts of Ukraine, which, to some extent, regulate administrative appeal as an alternative to filing a lawsuit in administrative proceedings. The modeling method was used in the development of proposals for the gradual introduction of mandatory administrative appeal in Ukraine. Results. The study of foreign sources of law in terms of the ratio between administrative and judicial methods of protection allowed us to draw a general conclusion about the considerable advantages of the administrative method of appealing administrative acts. As a general rule, the administrative method of appealing is a mandatory prerequisite before going to court. The consolidation of such a rule can be different and be provided for both in the legislative act that determines the process for issuing a decision by authorized courts, and in general or special acts of administrative-procedural legislation. Along with this, the judicial method of appealing administrative acts is always an additional guarantee of protection of the rights of a private individual, which he can use if he disagrees with the decision on the complaint in administrative proceedings. In Ukraine, the legislative regulation of the issue of the ratio between administrative and judicial methods of appeal is still fragmentary and unsystematic. Conclusions. Optimal consolidation of the ratio between the two main methods of protecting rights violated by administrative bodies will involve the gradual introduction of the obligation of administrative appeal before going to court. First of all, it is advisable to establish such an obligation in the norms of special legislative acts in certain areas of public administration, for example, social welfare, where the most public-legal disputes arise. And later, the experience of using the institute of administrative appeal can be transferred to the general level. For this purpose, provide for*

the relevant norms in the Code of Administrative Justice and/or the Law "On Administrative Procedure".

Key words: administrative complaint, internal review, lawsuit, administrative procedure, administrative justice, mandatory pre-trial review.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 22.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

ОПРИЛЮДНЕННЯ ВІДКРИТИХ ДАНИХ І НАДАННЯ ЇХ НА ЗАПИТ: СПІВВІДНОШЕННЯ ДВОХ ФОРМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ

Мета статті. На підставі аналізу законодавства про доступ до публічної інформації та судової практики визначити зміст правомочності запитувача і кореспондуючого їй обов'язку розпорядника щодо надання публічної інформації у формі відкритих даних на запит, а також з'ясувати співвідношення цього обов'язку з обов'язком оприлюднювати набори даних відповідно до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835.

Методи. У процесі підготовки статті було використано формально-догматичний, системний та телеологічний методи для тлумачення положень Закону України «Про доступ до публічної інформації» та підзаконних нормативно-правових актів; метод порівняльного аналізу – для дослідження судової практики та виявлення конкуруючих інтерпретацій законодавства; типологічний метод – для класифікації випадків, що можуть виникати при отриманні розпорядником запиту на надання інформації у формі відкритих даних. Як ілюстративний приклад для моделювання різних випадків обрано набір даних «Єдиний реєстр адвокатів України».

Результати. Виокремлено п'ять типових ситуацій розгляду запитів на публічну інформацію у формі відкритих даних. Обґрунтовано, що обов'язок розпорядника надавати таку інформацію на запит є самостійним щодо обов'язку її оприлюднювати. Оприлюднення набору не замінює відповіді на запит, а його неоприлюднення не усуває обов'язку надати інформацію, якщо розпорядник володіє нею або зобов'язаний нею володіти. Запит може охоплювати актуальний стан даних, додаткові публічні поля, а в окремих випадках – і конвертацію в інший формат відкритих даних. Виявлено неоднорідність судової практики щодо посилань на технічну неможливість та межі обов'язку розпорядника формувати набір даних.

Висновки. Законодавство та судова практика дають підстави стверджувати, що оприлюднення наборів даних і надання публічної інформації у формі відкритих даних на запит є двома окремими формами забезпечення доступу до публічної інформації. Механізм обов'язкового оприлюднення встановлює лише мінімальний стандарт проактивного доступу і не обмежує права запитувача на отримання відкритих даних за запитом. Вирішальним є не стан оприлюднення набору, а те, чи є запитувана інформація публічною та перебуває у володінні розпорядника (або ж він зобов'язаний нею володіти). Відсутність деталізованого регулювання порядку реалізації цієї правомочності та, зокрема критеріїв «надмірного тягаря» та «технічної неможливості», зумовлює неоднорідність судової практики, що свідчить про потребу в доктринальному опрацюванні проблематики та напрацюванні відповідних законодавчих змін з урахуванням потреб запитувачів та реальних можливостей розпорядників.

Ключові слова: публічна інформація, запит на інформацію, розпорядник інформації, набір даних, машиночитаний формат, портал відкритих даних, інформаційні спори.

Химчук Андрій,
аспірант кафедри
загальнотеоретичного
правознавства
та публічного права
Національного
університету «Києво-
Могилянська академія»
[orcid.org/0000-0002-
7114-8876](https://orcid.org/0000-0002-7114-8876)
a.khymchuk@ukma.edu.ua

1. Вступ

У травні 2015 року набрав чинності Закон України від 09.04.2015 № 319-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних», який впровадив у національне законодавство термін «публічна інформація у формі відкритих даних» (далі також – відкриті дані). Це публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання.

Зазначені зміни до Закону України «Про доступ до публічної інформації» (далі – Закон) передбачили дві форми забезпечення доступу до публічної інформації у формі відкритих даних: 1) її оприлюднення на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних (далі – Портал) і на вебсайтах розпорядників інформації; 2) її надання на запит. Відповідно, зміст суб'єктивного публічного права на доступ до публічної інформації було доповнено правомочністю вимагати надання такої інформації на запит у формі відкритих даних, а у випадках, передбачених законом, – також правомочністю вимагати її оприлюднення у такій формі.

Законодавець уповноважив Кабінет Міністрів України визначати перелік наборів даних, які підлягають обов'язковому оприлюдненню у формі відкритих даних, а також встановлювати вимоги до їх формату, структури та періодичності оновлення. Ці повноваження були реалізовані шляхом прийняття Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835 (далі – Положення). Водночас розпорядники інформації зберігають певний простір розсуду щодо змістового наповнення наборів, технічної реалізації їх оприлюднення та частоти їхнього оновлення в межах, не визначених Законом і Положенням. Тому в частині оприлюднення відкритих даних Закон закріплює саму правомочність, Кабінет Міністрів України – нормативні параметри її реалізації, а розпорядник інформації – конкретизує їх у межах наданого йому розсуду.

Натомість зміст правомочності на отримання публічної інформації у формі відкритих даних на запит законодавець не деталізував. Закон не уточнює, у яких саме випадках запитувач вправі вимагати надання інформації саме у цій формі, а також чи пов'язана ця правомочність з обов'язками розпорядників щодо оприлюднення наборів даних відповідно до Положення або ж має самостійний характер. Така правова невизначеність зумовлює протилежні підходи до тлумачення: запитувачі схильні розглядати відповідну правомочність як загальну, тоді як розпорядники – тлумачити її максимально вузько.

У статті обстоюється теза, що за законодавством та судовою практикою надання публічної інформації у формі відкритих даних на запит є самостійною формою забезпечення доступу до такої інформації й не залежить від обсягу чи самого факту існування обов'язку розпорядника щодо її оприлюднення. У процесі дослідження застосовано формально-догматичний, системний та телеологічний методи для тлумачення положень Закону та підзаконних нормативно-правових актів, а також метод порівняльного аналізу для дослідження судової практики. Для систематизації можливих ситуацій у контексті запитів використано типологічний метод, який проілюстровано на прикладі набору даних «Єдиний реєстр адвокатів України» (далі – ЄРАУ).

Мета статті – на підставі аналізу законодавства про доступ до публічної інформації та судової практики визначити зміст правомочності запитувача і кореспондуючого їй обов'язку розпорядника щодо надання публічної інформації у формі відкритих даних на запит, а також з'ясувати співвідношення цього обов'язку з обов'язком оприлюднювати набори даних відповідно до Положення.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематику доступу до відкритих даних раніше побіжно досліджували Бочаров К. (Бочаров, 2020) та Буртник Х. (Буртник, 2022). Бочаров К. акцентував увагу на неоднорідності судової практики у справах, предметом оскарження в яких була відмова надати відкриті дані на запит. Дослідник звертав увагу, що суди подекуди відмовляють у задоволенні відповідних позовів, обґрунтовуючи це відсутністю технічної можливості розпорядників надати дані або обмеженнями, встановленими певними підзаконними нормативно-правовими актами.

Буртник Х. досліджувала виклики судового захисту права на доступ до відкритих даних крізь призму релевантної судової практики. Дослідниця зауважувала, що суди не завжди належним чином усвідомлюють предмет позовів у цій сфері, що призводить до формулювання правових висновків, які не відповідають фактичним обставинам справи.

У Рекомендаціях Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання права на доступ до інформації (2020) Олексіюк Т., Опришко Л., Буртник Х., та ін. сформулювали практичні рекомендації для

розпорядників інформації щодо порядку опрацювання запитів на інформацію у формі відкритих даних, зокрема в частині пересилання її запитувачам або надання доступу до файлів значного обсягу.

Попри наявність окремих наукових публікацій і практичних рекомендацій, у науковій літературі досі не сформовано цілісного підходу до співвідношення обов'язку розпорядників оприлюднювати публічну інформацію у формі відкритих даних та обов'язку надавати її на запит.

3. Правова рамка надання відкритих даних на запит

Оскільки Закон не визначає особливостей розгляду запитів на відкриті дані, зміст відповідної правомочності запитувача та кореспондуючого їй обов'язку розпорядника слід з'ясовувати шляхом системного й телеологічного тлумачення статей 5, 10-1, 14, 20 і 22 цього Закону.

Передусім слід звернути увагу на те, що ч. 1 ст. 10-1 Закону розмежовує два самостійні обов'язки розпорядника інформації: оприлюднювати публічну інформацію у формі відкритих даних і надавати її на запит у такій формі. Відповідно, цим обов'язкам кореспондують дві окремі форми забезпечення доступу до такої інформації. Так само у ст. 5 Закону систематичне та оперативне оприлюднення інформації та надання її за запитом закріплено як самостійні форми забезпечення доступу до публічної інформації.

Крім того, Закон не містить норми, за якою обов'язок надавати публічну інформацію у формі відкритих даних на запит обмежувався б лише тими наборами даних, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до Положення. Так само ніщо у Законі не дає підстав вважати, що розпорядник може обмежитися посиланням на вже оприлюднений набір даних замість надання відповіді на запит. Навпаки, відповідно до ч. 2 ст. 22 Закону відповідь розпорядника про те, що інформацію можна одержати із загальнодоступних джерел, вважається неправомірною відмовою в наданні інформації. Отже, сам по собі факт оприлюднення набору даних не звільняє розпорядника від обов'язку надати запитувану інформацію у встановленому законом порядку.

Звідси випливає, що за відсутності спеціального регулювання до реалізації правомочності на отримання відкритих даних на запит мають застосовуватися загальні положення Закону щодо доступу до публічної інформації за запитом, зокрема правила щодо зазначення запитувачем бажаної форми отримання інформації, строків розгляду запитів, обов'язку розпорядника надавати достовірну, точну і повну інформацію, а також вичерпних підстав для відмови в її наданні.

Додаткові підстави для такого тлумачення надає позиція Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, висловлена у п. 44 постанови від 16.03.2023 у справі № 380/15492/21. У цій справі Державна судова адміністрація України відмовилася надавати на запит тексти судових рішень у формі відкритих даних, якими володіла, посиляючись на особливості оприлюднення відповідного набору даних.

У згаданому пункті постанови Суд зауважив, що «чинне законодавство України покладає обов'язок на відповідача не лише оприлюднювати інформацію у формі відкритих даних у визначеному Положенням № 835... форматі, а й надавати публічну інформацію, відповідно до Закону № 2939-VI якою володіє розпорядник у формі відкритих даних на запит, якщо це не покладає на розпорядника надмірний тягар. У той же час запитувач сам обирає форму отримання інформації і ніхто не може його обмежувати у виборі цих форм, тим паче, якщо такі форми визначені законодавчо.».

Ця позиція підтримує висновок, що згідно з законодавством обов'язок надавати публічну інформацію у формі відкритих даних на запит не є похідним від того, як саме розпорядник організував оприлюднення відповідного набору даних.

Таким чином, правомочність вимагати отримання відкритих даних на запит має самостійний характер і реалізується за загальними правилами доступу до публічної інформації на запит. Її специфіка полягає в додатковій можливості вимагати надання запитуваної інформації саме у формі відкритих даних, а не в довільно обраному розпорядником електронному форматі.

Водночас застереження щодо «надмірного тягаря», яке Суд включив до цього формулювання, вводить у судову практику додатковий критерій оцінки правомірності відмови, який не має опори в тексті Закону. За відсутності законодавчого визначення змісту та меж цього критерію існує ризик його довільного застосування як універсальної підстави для обмеження доступу до відкритих даних на запит.

4. Типологія запитів на прикладі набору даних

Наведене тлумачення змісту правомочності має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення, оскільки дозволяє поставити питання про те, які саме вимоги може заявляти запитувач у конкретних ситуаціях. Для систематизації таких ситуацій пропонується розглянути конкретний приклад: Національна асоціація адвокатів України (далі – НААУ) як розпорядник публічної інформації та її набір даних ЄРАУ. Обов'язок оприлюднювати цей набір даних виник у НААУ з внесенням змін до Положення Постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 407 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835 і від 30 листопада 2016 р. № 867».

Наразі цей набір даних НААУ оприлюднений на Порталі у версії станом на 27.01.2026 у форматі JSON та за обсягом займає близько 215 мегабайт. Його частота оновлення, відповідно до інформації на Порталі, визначена як «Щоквартально». Цей набір є зручним прикладом через те, що йдеться про цифровий реєстр, дані в якому регулярно оновлюються на постійній основі та який передбачає (або мав би передбачати) автоматичне вивантаження з нього даних без додаткових ручних дій. Ці його ознаки дозволяють моделювати різні практичні ситуації із запитами на його надання.

Як підкреслюють фахівці у сфері (Насрідінов, 2017), політика відкритих даних мала б орієнтуватися передусім на автоматичний експорт інформації з баз даних, а не на набори даних, які створюються й оновлюються вручну.

Можливі прохання про надання інформації у формі відкритих даних до розпорядників можна типологізувати таким чином (типологія побудована за чотирма параметрами: факт оприлюднення набору, його актуальність, обсяг включених полів і формат надання):

- 1) запит на оприлюднений набір (як є);
- 2) запит на неоприлюднений набір, який мав би бути оприлюднений;
- 3) запит на актуальну версію набору («свіжі» дані, незалежно від того чи дотримано вимоги щодо регулярності оновлення оприлюдненого набору);
- 4) запит на набір з додатковими полями;
- 5) запит на набір у іншому форматі відкритих даних (аніж той, у якому набір оприлюднюється).

Як буде показано далі, наведені типи запитів ілюструють різний спектр можливих варіантів реалізації правомочності запитувача: від вимог, що прямо охоплюються обов'язком розпорядника з оприлюднення або можуть бути до нього зведені, до таких, що виходять за його межі – зокрема щодо додаткових полів та альтернативного формату – і потребують окремого правового обґрунтування.

4.1. Запит на оприлюднений набір

Якби НААУ отримала прохання надати на запит ЄРАУ у тому форматі, в якому він вже оприлюднений на Порталі – то існує небагато простору для альтернативного тлумачення законодавства у такій ситуації: з урахуванням визначення поняття «публічна інформація», наведеного у ч. 1 ст. 1 Закону, такий набір містить інформацію, задокументовану та створену в процесі виконання розпорядником своїх повноважень, а отже, ця інформація є безумовно публічною, а будь-які перешкоди для її надання відсутні.

4.2. Запит на неоприлюднений набір

Якщо ж припустити ситуацію, за якої, всупереч вимозі Положення НААУ цей набір так і не оприлюднила, однак отримала б запит на його надання у формі відкритих даних, то хоча така запитувана інформація і не була б сформована як набір даних на момент запиту, це було б наслідком бездіяльності самого розпорядника. Тому він повинен був би вжити відповідних дій, аби сформувати запитуваний набір даних (перевести наявну інформацію в електронному форматі у формат відкритих даних) в актуальній його версії.

Принагідно слід зауважити, що судова практика не завжди підтримує такий підхід до тлумачення змісту обов'язку розпорядників в подібних ситуаціях. Наприклад, як зазначає Бочаров К. (Бочаров, 2020), суди відмовляли у задоволенні позовів до Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр; справа № 640/19406/18) та Державної архітектурно-будівельної інспекції України (далі – ДАБІ;

справа № 640/19891/18) щодо надання відомостей з Державного земельного кадастру та Реєстру дозвільних документів відповідно у зв'язку з відсутністю відповідних технічних можливостей. При цьому у другому випадку суд також послався на підзаконний нормативно-правовий акт (Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 24.06.2011 № 92), який передбачав можливість доступу до запитуваної інформації винятково через вебсайт відповідача. У обох цих випадках відповідні набори даних не були оприлюднені, хоча їхнє оприлюднення передбачалося Положенням.

У інших судових спорах за подібних фактичних обставин суди все ж ставали на захист порушених прав запитувачів. Наприклад, у справах за позовами проти виконавчих комітетів Івано-Франківської (справа № 804/4128/18) та Чернігівської (справа № 160/3606/19) міських рад предметом спорів було те, що виконками не надали позивачу дані про місцезнаходження громадського транспорту в режимі реального часу. Виконками наполягали, що позивач може отримати такі дані винятково через вебсайти, а інший спосіб їх отримання є технічно неможливим. У обох випадках суди розцінили посилення на вебсайти як неправомірну відмову у наданні запитуваної інформації. У справі щодо Чернігівської міської ради суд також наголосив, що технічна неможливість не є підставою для відмови у задоволенні запиту на інформацію згідно з частиною 1 статті 22 Закону.

На думку автора, більш переконливим видається підхід, застосований у спорах проти виконкомів. Адже відповідно до частини 4 ст. 13 Закону, усі розпорядники інформації незалежно від нормативно-правового акта, на підставі якого вони діють, при вирішенні питань щодо доступу до інформації мають керуватися цим Законом, який не передбачає «технічну неможливість» чи наявність іншого підзаконного регулювання доступу до даних як легітимні підстави для відмови у наданні інформації на запит. Крім того, зважаючи на те, що у всіх вищезгаданих випадках розпорядники мали оприлюднювати запитувані набори даних відповідно до Положення (яке має вищу юридичну силу, аніж наказ розпорядника інформації), це зобов'язувало їх створити для цього відповідні технічні можливості.

Це тлумачення впливає з п. 12.3 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 № 10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації», відповідно до якого якщо інформація відсутня, але розпорядник зобов'язаний нею володіти, то згідно з принципом законності він повинен усунути порушення закону та вжити заходів щодо набуття (створення) запитуваної інформації, продовживши у разі необхідності строк розгляду запиту на інформацію.

Такий же підхід підтримує судова практика: відповідно до п. 29 постанови Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від

31.01.2020 у справі № 826/4222/17 розпорядник інформації не може уникнути обов'язку надавати або оприлюднювати публічну інформацію лише у зв'язку з тим, що її не було створено. Якщо інформація відсутня, але розпорядник зобов'язаний нею володіти відповідно до законодавства, він повинен ужити заходів щодо отримання або створення відповідної інформації.

Якщо запитувач просить надати набір даних у конкретному форматі відкритих даних, то, на думку автора, за певних умов розпорядники інформації зобов'язані це робити. До цієї ситуації застосовна логіка, описана у п. 4.5 статті.

4.3. Запит на актуальну версію

Окрім вищеописаних «полярних» ситуацій, є ще й проміжні: наприклад, з дати попереднього оновлення набору минули один чи декілька кварталів, а набір на Порталі лишається неоновленим, попри встановлену періодичність оновлення. Або ж запитувач може просити надати ЄРАУ станом на дату відповіді – адже дані в самому реєстрі можуть оновлюватися щоденно. У описаних ситуаціях постає питання: чи має НААУ, як розпорядник цієї інформації, обов'язок сформувати набір даних в актуальній його версії та надати запитувану інформацію?

Перш за все слід зауважити, що у обох ситуаціях нова інформація у певній формі вже буде існувати у володінні розпорядника інформації (враховуючи, що це «цифровий» реєстр, то, скоріше за все, вона існуватиме у складі бази даних реєстру).

Тому враховуючи висновки, що отримання відкритих даних на запит є окремою правомочністю, в обох випадках у разі отримання такого запиту розпорядник зобов'язаний вжити заходів, аби надати оновлений набір на запит. Це впливає з обов'язку розпорядників надавати **точну та повну інформацію** (п. 6 ч. 1 ст. 14 Закону), адже якщо розпорядник володіє актуальнішими даними станом на дату відповіді, то застаріла версія набору не буде точною та повною для цілей запиту, якщо він стосувався актуальних даних.

Альтернативна інтерпретація, за якої надання на запит наразі оприлюдненого набору вважалось наданням точної та повної інформації станом на дату його формування не відповідатиме духу Закону з декількох причин. За такого підходу реалізація правомочності запитувача була б обмеженою, адже він би не отримував актуальні дані, якими розпорядник безперечно володіє. Крім того, слід зауважити, що набір даних, принаймні у цьому випадку, є «похідним» продуктом бази даних відповідного реєстру, тому прив'язка до точності та повноти до дати останнього здійснення експорту даних з бази була б підміною понять.

Звісно, що такі дії можуть потребувати від розпорядника залучення певної кількості внутрішніх ресурсів – як людських, так і, ймовірно, обчислювальних чи навіть фінансових. Однак, зокрема, і для таких ситуацій законодавець

передбачив можливість для розпорядників інформації продовжувати строк розгляду запиту до 20 робочих днів у разі, якщо запит стосується надання великого обсягу інформації (ч. 4 ст. 20 Закону). Щобільше, якщо розпорядник регулярно оприлюднює й оновлює певний набір даних, його бізнес-процеси вже повинні передбачати механізми збору даних у відповідному форматі та їхнього оновлення для цілей оприлюднення.

У цьому контексті слід звернути увагу на постанову Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.04.2020 у справі № 820/4260/17 як на релевантну за аналогією. За обставинами справи, запитувач звернувся до Головного територіального управління юстиції у Харківській області з проханням надати йому на запит скан-копії 12 956 наказів. Розпорядник зауважував, що проведення робіт зі сканування запитаних позивачем наказів покладає на відповідача надмірний тягар, оскільки це може спричинити негативні наслідки в діяльності Управління щодо виконання покладених на нього обов'язків. Водночас суд відхилив доводи відповідача щодо недостатніх технічних та фізичних ресурсів для виготовлення електронних копій наказів, пославшись на те, що вичерпний перелік підстав відмови у задоволенні запиту на інформацію міститься у статті 22 Закону та не передбачає такої підстави. Ця причина може слугувати підставою для продовження строку відповіді, а не відмови.

4.4. Запит на набір з додатковою інформацією

Запит на набір може також містити додаткову вимогу: надати у складі набору додаткове поле (чи поля), яке існує в самому ЄРАУ, однак з певних причин не оприлюднюється у складі набору даних. Наприклад, наразі вебверсія ЄРАУ містить інформацію про те, чи виконують (виконали) адвокати вимоги щодо підвищення кваліфікації за певні роки. При цьому відповідне поле не включене до оприлюдненого набору на Порталі. Іншими словами, у цьому випадку запитувач просить розширену версію існуючого набору з включенням інформації у машиночитаному форматі, яка вже у певній формі існує в базі даних.

Перш за все слід зауважити, що у цій ситуації розпорядник ймовірно порушив вимоги щодо оприлюднення набору даних, адже відповідно до п. 3 Положення розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати у формі відкритих даних усю публічну інформацію у формі відкритих даних, яка перебуває в їх володінні та стосується конкретного набору даних.

Якщо ж аналізувати цю ситуацію в контексті правомочності на отримання інформації на запит, то відповідні дані вже створені та перебувають у володінні розпорядника в електронній формі. Отже, з урахуванням визначення поняття «публічна інформація», наведеного у ч. 1 ст. 1 Закону така інформація безумовно підлягає наданню на запит.

Подібна ситуація була предметом судового розгляду у справі № 640/3428/19. За обставинами цієї справи Міністерство юстиції України

оприлюднювало набір даних «Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (далі – ЄДР) в обсязі, меншому за той, що був публічно доступний через Портал електронних сервісів (бракувало кількох полів). У аналогічному обмеженому обсязі Міністерство надало цей набір на запит позивачці у формі відкритих даних. Позивачка оскаржила таку відповідь з огляду на неповноту наданої інформації. Суд констатував, що Міністерство юстиції України надало лише частину запитуваної інформації та визнав таке часткове обмеження доступу протиправним.

4.5. Запит на інший формат

Мабуть, найменш поширеним, але все ж можливим є випадок, коли запитувач просить у розпорядника набір даних в іншому форматі, аніж той, у якому розпорядник його оприлюднює. Наприклад, запитувач може просити ЄРАУ у форматі CSV замість JSON.

Якщо залишити поза увагою питання мотивації запитувача та практичної доцільності конвертації, то у цій ситуації слід звернути увагу на правову позицію, викладену у вищезгаданій постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16.03.2023 у справі № 380/15492/21. У п. 49 суд дійшов висновку, що «...*Конвертація, тобто передавання запитуваної інформації з одного формату в інший, не є створенням нової інформації... Водночас розпорядник не може обмежувати запитувача у виборі форми відкритих даних, які визначені законодавчо, а саме Положенням № 835*».

Крім того, у п. 42 суд також звертав увагу, що «...*в контексті спірних правовідносин впливає висновок про те, що запитувач може обирати форму отримання інформації (паперова чи електронна) і розпорядник, якщо це технічно можливо та не потребує застосування додаткових ресурсів, не повинен обмежувати запитувача у виборі цієї форми*».

На думку автора, висновок суду в цій справі є дещо дискусійним, оскільки будь-яка конвертація інформації в інший формат потребує додаткових ресурсів. Однак все ж можна констатувати, що в судовій практиці наявний принаймні один випадок, у якому було визнано правомочність запитувача вимагати надання набору даних у бажаному форматі, однак лише серед тих форматів, які передбачені Положенням.

5. Висновки

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що згідно з законодавством та судовою практикою правомочність вимагати відкритих даних на запит є самостійною, а не похідною від обов'язку розпорядників оприлюднювати певні набори даних. Тому оприлюднення відкритих даних і надання їх на запит слід розглядати як дві окремі форми забезпечення доступу до публічної інформації, а не як стадії одного процесу.

З огляду на це, оприлюднення набору даних не замінює його надання на запит. Якщо набір уже оприлюднений, розпорядник зобов'язаний надати його

запитувачу в порядку, визначеному Законом. Отже, оприлюднення встановлює лише базовий стандарт доступу, але не вичерпує змісту права на отримання відкритих даних за запитом.

Так само неоприлюднення набору всупереч Положенню не усуває обов'язку надавати відкриті дані на запит. Якщо розпорядник володіє такою інформацією або зобов'язаний нею володіти, він повинен вжити заходів для її технічного структурування, експортування чи конвертації у формат відкритих даних.

У разі запиту на актуальний стан даних розпорядник має надати актуальну версію інформації, якою він володіє на момент підготовки відповіді. Тому періодичність оновлення набору для цілей оприлюднення не обмежує обсяг обов'язку розпорядника при розгляді запиту.

Додаткові поля у складі певного набору даних також підлягають наданню, якщо відповідні відомості є відкритою публічною інформацією (не належать до інформації з обмеженим доступом) та перебувають у володінні розпорядника. У такому випадку йдеться про надання розширеної вибірки з уже наявного масиву даних.

Судова практика також включає конвертацію набору в певний формат відкритих даних (з переліку, передбаченого Положенням) складником описаної правомочності, якщо це технічно можливо та не покладає на розпорядника надмірний тягар. Водночас критерій «надмірного тягара» не закріплений у законодавстві як самостійна підстава для відмови.

Отже, стан оприлюднення набору даних впливає лише на обсяг технічних та організаційних дій, потрібних для виконання запиту, але не на сам обов'язок розпорядника надавати відкриті дані на запит.

Водночас законодавство не містить чіткого та деталізованого регулювання порядку реалізації цієї правомочності, зокрема меж «надмірного тягара» та критеріїв «технічної можливості», що зумовлює неоднорідну судову практику, в якій суди за подібних обставин доходять протилежних висновків. Тому подальше доктринальне опрацювання цієї проблематики та напрацювання відповідних змін до законодавства з урахуванням потреб запитувачів та реальних можливостей розпорядників видаються необхідними для забезпечення ефективної реалізації права на доступ до публічної інформації у формі відкритих даних.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних : Закон України від 09.04.2015 № 319-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319-19#Text>.
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
3. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п#Text>.

4. Бочаров К. Битва за відкриті дані: лайфхаки з судової практики. *Фундація ДЕЮРЕ*. 2020. <https://dejure.foundation/bytva-za-vidkryti-dani-lifehacky-z-sud-praktyky/>.
5. Буртник, Х. Виклики судового захисту у справах щодо відкритих даних. *OpenUP Ukraine*. 2022. <https://openup.org.ua/2022/02/16/виклики-судового-захисту-у-справах-що/>.
6. Олексіюк Т., Опришко Л., Буртник Х., Барвіцький В., Кабанов О. Рекомендації Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання конституційного права людини і громадянина на доступ до інформації. *Рада Європи*. 2020. <https://rm.coe.int/recommendations-final-10-02-21/1680a165f7>.
7. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16.03.2023 : справа № 380/15492/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109601699>.
8. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835 і від 30 листопада 2016 р. № 867 : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 407. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/407-2021-п#Text>.
9. Єдиний реєстр адвокатів України : набір даних / Національна асоціація адвокатів України. *Портал відкритих даних*. Оновлено: 27.01.2026. URL: <https://data.gov.ua/dataset/77706d25-57f9-4376-b470-5830b7a495ae>.
10. Наслідінов Р. (Renat). Карго культ відкритих даних. *Medium*. 2017. URL: <https://medium.com/@ap.codkelden/карго-культ-відкритих-даних-3efc3f138f22>.
11. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 06.11.2019 : справа № 640/19406/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85423690>.
12. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 21.12.2023 : справа № 640/19891/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115877674>.
13. Про затвердження Порядку ведення єдиного реєстру документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт і засвідчують прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, відомостей про повернення на доопрацювання, відмову у видачі, скасування та анулювання зазначених документів: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 24.06.2011 № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-11#Text>.
14. Постанова Трет'яго апеляційного адміністративного суду від 25.04.2019 : справа № 804/4128/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81483448>.
15. Постанова Трет'яго апеляційного адміністративного суду від 15.10.2019 : справа № 160/3606/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85028544>.
16. Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації : Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16#Text>.
17. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 31.01.2020 : справа № 826/4222/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87297692>.
18. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.04.2020 : справа № 820/4260/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88960166>.
19. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 19.11.2019 : справа № 640/3428/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85772918>.

References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy (2015, 9 April). Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo dostupu do publichnoi informatsii u formi vidkrytykh danykh: Zakon Ukrainy No. 319-VIII [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Access to Public Information in the Form of Open Data: Law of Ukraine No. 319-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319-19#Text> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada Ukrainy (2011, 13 January). Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy No. 2939-VI [On Access to Public Information: Law of Ukraine No. 2939-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].
3. Kabinet Ministriv Ukrainy (2015, 21 October). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro nabory danykh, yaki pidliahaiut opryliudnenniu u formi vidkrytykh danykh: Postanova No. 835 [On Approval of the Regulation on Datasets Subject to Publication in the Form of Open Data: Resolution No. 835]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-p#Text> [in Ukrainian].
4. Bocharov, K. (2020). Bytva za vidkryti dani: laifkhaky z sudovoi praktyky [Battle for open data: life hacks from judicial practice]. DEJURE Foundation. Retrieved from <https://dejure.foundation/bytva-za-vidkryti-dani-lifehacky-z-sud-praktyky/> [in Ukrainian].
5. Burtnyk, Kh. (2022). Vyklyky sudovoho zakhystu u spravakh shchodo vidkrytykh danykh [Challenges of judicial protection in open data cases]. OpenUP Ukraine. Retrieved from <https://openup.org.ua/2022/02/16/виклики-судового-захисту-у-справах-що/> [in Ukrainian].
6. Oleksiuk, T., Opryshko, L., Burtnyk, Kh., Barvitskyi, V., & Kabanov, O. (2020). Rekomendatsii Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny z pytan doderzhannia konstytutsiinoho prava liudyny i hromadianyna na dostup do informatsii [Recommendations of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights on Observance of the Constitutional Right of Individuals and Citizens to Access Information]. Rada Yevropy. Retrieved from <https://rm.coe.int/recomendations-final-10-02-21/1680a165f7> [in Ukrainian].
7. Kasatsiyni administratyvnyi sud u skladi Verkhovnoho Sudu (2023, 16 March). Postanova u spravi No. 380/15492/21 [Judgment in case No. 380/15492/21]. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109601699> [in Ukrainian].
8. Kabinet Ministriv Ukrainy (2021, 3 March). Pro vnesennia zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 zhovtnia 2015 r. No. 835 i vid 30 lystopada 2016 r. No. 867: Postanova No. 407 [On Amendments to Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 21, 2015, No. 835 and of November 30, 2016, No. 867: Resolution No. 407]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/407-2021-p#Text> [in Ukrainian].
9. Natsionalna asotsiatsiia advokativ Ukrainy (2026, 27 January). Yedyni reiestr advokativ Ukrainy: nabir danykh [Unified Register of Advocates of Ukraine: dataset]. Portal vidkrytykh danykh. Retrieved from <https://data.gov.ua/dataset/77706d25-57f9-4376-b470-5830b7a495ae> [in Ukrainian].
10. Nasridinov, R. (2017). Karho kult vidkrytykh danykh [Cargo cult of open data]. Medium. Retrieved from <https://medium.com/@ap.codkelden/karho-kult-vidkrytykh-danykh-3efc3f138f22> [in Ukrainian].
11. Okruzhnyi administratyvnyi sud mista Kyieva (2019, 6 November). Rishennia u spravi No. 640/19406/18 [Decision in case No. 640/19406/18]. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85423690> [in Ukrainian].
12. Kasatsiyni administratyvnyi sud u skladi Verkhovnoho Sudu (2023, 21 December). Postanova u spravi No. 640/19891/18 [Judgment in case No. 640/19891/18]. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115877674> [in Ukrainian].

13. Ministerstvo rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy (2011, 24 June). Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia yedynoho reiestru dokumentiv, shcho daiut pravo na vykonannia pidhotovchykh ta budivelnykh robit i zasvidchuiut pryiniattia v ekspluatatsiiu zakinchenykh budivnytstvom ob'ektiv, vidomosti pro povernennia na doopratsiuvannia, vidmovu u vydachi, skasuvannia ta anuliuvannia zaznachenykh dokumentiv: Nakaz No. 92 [On Approval of the Procedure for Maintaining the Unified Register of Documents Granting the Right to Perform Preparatory and Construction Works and Certifying the Commissioning of Completed Construction Objects, Information on Return for Revision, Refusal to Issue, Cancellation and Annulment of Said Documents: Order No. 92]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-11#Text> [in Ukrainian].

14. Tretii apeliatsiyni administratyvnyi sud (2019, 25 April). Postanova u spravi No. 804/4128/18 [Judgment in case No. 804/4128/18]. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81483448> [in Ukrainian].

15. Tretii apeliatsiyni administratyvnyi sud (2019, 15 October). Postanova u spravi No. 160/3606/19 [Judgment in case No. 160/3606/19]. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85028544> [in Ukrainian].

16. Vyshchiy administratyvnyi sud Ukrainy (2016, 29 September). Pro praktyku zastosuvannia administratyvnymy sudamy zakonodavstva pro dostup do publichnoi informatsii: Postanova Plenumu No. 10 [On the Practice of Application of Legislation on Access to Public Information by Administrative Courts: Resolution of the Plenum No. 10]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16#Text> [in Ukrainian].

17. Kasatsiyni administratyvnyi sud u skladi Verkhovnoho Sudu (2020, 31 January). Postanova u spravi No. 826/4222/17 [Judgment in case No. 826/4222/17]. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87297692> [in Ukrainian].

18. Kasatsiyni administratyvnyi sud u skladi Verkhovnoho Sudu (2020, 28 April). Postanova u spravi No. 820/4260/17 [Judgment in case No. 820/4260/17]. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88960166> [in Ukrainian].

19. Okruzhnyi administratyvnyi sud mista Kyieva (2019, 19 November). Rishennia u spravi No. 640/3428/19 [Decision in case No. 640/3428/19]. Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85772918> [in Ukrainian].

PROACTIVE DISCLOSURE AND REQUEST-BASED PROVISION OF OPEN DATA: DEFINING THE RELATIONSHIP BETWEEN TWO ACCESS MODALITIES

Andrii Khymchuk,

*Postgraduate Student at the Department
of General Theoretical Jurisprudence and Public Law
National University of Kyiv-Mohyla Academy
orcid.org/0000-0002-7114-8876
a.khymchuk@ukma.edu.ua*

Purpose. *Based on an analysis of access to public information legislation and court practice, to determine the requestor's entitlement and the corresponding obligation of the information holder to provide public information in open data format upon request, and to examine the relationship*

between this obligation and the duty to publish datasets under the Regulation approved by Cabinet of Ministers of Ukraine Resolution No. 835 of 21.10.2015.

Methods. The article employs formal-dogmatic, systemic, and teleological methods for interpreting the Law of Ukraine “On Access to Public Information” and subordinate legislation; comparative analysis for examining judicial practice and identifying competing interpretations; and the typological method for classifying situations that may arise when a holder receives a request for data in open format. The “Unified Register of Advocates of Ukraine” dataset serves as an illustrative example.

Results. Five typical scenarios for handling public information requests in open data format are identified. The holder’s obligation to provide such information upon request is argued to be independent of the obligation to publish it. Publication of a dataset does not substitute for responding to a request, and failure to publish does not extinguish the obligation to provide information if the holder possesses it or is required to. A request may encompass the current state of data, additional public fields, and conversion into another open data format. Inconsistency in judicial practice regarding technical impossibility and the limits of the holder’s duty to compile a dataset is identified.

Conclusions. Under current legislation and court practice, dataset publication and provision of public information in open data format upon request are two distinct modalities of ensuring access to public information. Mandatory publication establishes only a minimum standard of proactive access and does not restrict the requester’s right to obtain open data upon request. The decisive factor is not whether a dataset has been published, but whether the requested information is public and held by the holder, or whether the holder is obligated to possess it. The absence of detailed regulation – particularly regarding “excessive burden” and “technical impossibility” – gives rise to inconsistent judicial practice, pointing to the need for doctrinal development and legislative changes that balance requesters’ rights with holders’ practical capacities.

Key words: public information, information request, information holder, dataset, machine-readable format, open data portal, information disputes.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

РЕЦЕНЗІЯ НА ПІДРУЧНИК «ЗАГАЛЬНЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО»¹

Мельник Роман,

*доктор юридичних наук, професор,
директор Наукової школи адміністративного та німецького права
Університету імені Максута Нарікбаєва
orcid.org/0000-0002-3375-6117
r_melnik@kazguu.kz*

Настали приємні наукові часи. Це пов'язано з тим, що в Україні, поміж іншим, продовжує свою доволі активну творчу діяльність колектив авторів під проводом Бернда Візера, Ярослава Лазура, Тетяни Карабін, Олександра Білаша, який опікується питаннями розвитку українського адміністративного права. У 2023 році результатом його роботи став перший в історії української юридичної думки підручник з Особливого адміністративного права, який викликав велику зацікавленість не лише в мене [Roman Melnyk Review], але й у багатьох інших моїх колег, причому як українських, так і зарубіжних.

Сьогодні виник наступний гарний привід поміркувати про стан української адміністративно-правової науки, і пов'язаний він із виданням рецензованого підручника із Загального адміністративного права України.

Підручник підготовлено колективом авторів, до якого увійшли як знані українські вчені, так і західноєвропейські колеги. Безсумнівно, така співпраця позначилася і на структурі, і на змісті окремих розділів праці, які аналізуються, у тому числі, крізь призму австрійської доктрини адміністративного права.

Такий підхід є виправданим з огляду на низку причин, передусім тому, що він здатний швидко й глибоко наблизити українську адміністративно-правову доктрину до кращих європейських зразків. Водночас він свідчить і про довіру західноєвропейської наукової спільноти до українських наукових здобутків і демонструє, що Україна та країни Європейського Союзу мають не лише спільне коріння, а й спільне майбутнє.

Перше, що привертає увагу під час ознайомлення з книгою, – це її зміст. Уже навіть поверхове ознайомлення з ним дозволяє побачити, на яких вихідних позиціях щодо розуміння права загалом і адміністративного права зокрема перебувають автори.

1 «Загальне адміністративне право : підручник / за заг. ред.: Бернда Візера, Ярослава Лазура, Тетяни Карабін, Олександра Білаша. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 418 с.

Підручник складається з 24 розділів, які охоплюють значний обсяг нормативного матеріалу, що підлягає засвоєнню майбутніми юристами (якщо розглядати цю працю крізь призму її основного призначення). Водночас він становить інтерес не лише для студентів. На моє переконання, без належного доктринального супроводу неможлива ефективна правозастосовна діяльність, що, своєю чергою, зумовлює необхідність для суддів, адвокатів та інших юристів звертатися у своїй професійній діяльності до результатів наукових досліджень. І цей підручник для них може бути корисним.

Безсумнівно, підручник буде цікавим і для дослідників, адже в ньому розглядаються не лише базові адміністративно-правові питання, а й аспекти, які й досі залишаються предметом активних наукових дискусій. Зокрема, йдеться про публічну адміністрацію в її організаційному та функціональному вимірах, а також про категорію публічного інтересу.

Додатковим свідченням ґрунтовності наукового опрацювання підручника є значна кількість посилань (409 позицій), що демонструє глибину занурення авторів у відповідну проблематику. Водночас важливо підкреслити, що помітна частина цих посилань припадає на праці зарубіжних авторів, що свідчить про прагнення авторського колективу вийти за усталені межі національної доктрини та осмислити її у ширшому, порівняльно-правовому контексті.

Повертаючись до змісту, варто відзначити, що книга розпочинається з базових понять, засвоєння яких є визначальним для правильного розуміння подальшого матеріалу. Йдеться, зокрема, про такі категорії, як публічне адміністрування, публічна адміністрація та публічний інтерес. Саме вони становлять ядро сучасного адміністративного права, і саме через їх осмислення має відбуватися опанування цієї галузі. Подальше ознайомлення з доробком показує, що автори (у переважній більшості розділів) сприйняли та продовжили розвивати сучасну архітектуру адміністративного права. Це проявилось не лише у підтриманні поділу цієї галузі права на Загальне та Особливе, але й у використанні таких категорій, як: інструменти публічного управління, дискреційні повноваження, належне адміністрування, суб'єкти делегованих повноважень, акти планування, електронне урядування тощо. Відповідно, це ще раз доводить, що перед нами, шановні читачі, сучасний та абсолютно актуальний науковий доробок.

Привертає увагу та заслуговує на особливу підтримку також і прагнення авторів послідовно «вбудовувати» конституційно-правові аспекти в адміністративно-правову доктрину. Такий підхід, на моє переконання, є одним із ключових свідчень того, що в цій праці йдеться про принципово нове адміністративне право, яке функціонує та розвивається у тісному взаємозв'язку з Конституцією України.

Водночас слід відзначити, що цей, здавалося б, очевидний підхід і досі не отримав належного розуміння та сприйняття серед значної частини юристів

і науковців. Досить часто адміністративне право, як і раніше, вивчається та застосовується у відриві від конституційного права, що неминуче знижує регулятивний потенціал обох галузей.

Цю ситуацію необхідно змінювати, насамперед через формування у студентів розуміння того, що зазначені галузі права мають застосовуватися одночасно, у взаємозв'язку, доповнюючи та підсилюючи одна одну. Лише за такої умови можна очікувати реального посилення людиноцентризму у сфері публічного управління, що досягається шляхом наповнення норм адміністративного права конституційно-правовими ідеями та принципом пріоритету прав і свобод людини і громадянина.

Саме тому особливо позитивним є те, що у багатьох частинах підручника простежується ця «конституційно-правова червона нитка».

У підручнику можна зустріти також й інші важливі аспекти, які заслуговують на увагу.

Так, наприклад, доволі важливим, у тому числі для відправлення правосуддя, є питання про відмежування політичної діяльності Уряду від адміністративної діяльності, яке розглядається у межах підрозділів 7.1.1 та 7.1.2. Відзначу, що ця проблематика є важливою також і для функціонування інститутів Президента, а також інших суб'єктів публічного права, які володіють політико-правовим статусом.

Принципово новим виглядає також і підхід авторів, пов'язаний з аналізом формальних та матеріальних вимог, яким мають відповідати нормативно-правові акти (с. 216 та наст.). Цей підхід, з одного боку, є новим для національної доктрини права, а з іншого – виглядає практично релевантним, оскільки саме за цими критеріями адміністративні суди, у разі оскарження законності таких актів, здійснюють відповідну перевірку.

Поруч із викладеним хотілося б підтримати авторський колектив і в їх підході до роздільного опрацювання принципів адміністративного права (с. 54 та наст.) та принципів адміністративної процедури (с. 262 та наст.). Звісно, що між цими інститутами є багато спільного, проте одночасно вони виконують і різні завдання, тому, дійсно, більш виваженим виглядає саме запропонований підхід до їх аналізу.

Продовжуючи виклад, зазначу, що рецензування будь-якого наукового доробку неминуче пов'язане з входженням у «поле авторського задуму». А це завжди велика відповідальність, бо, з одного боку, рецензент втручається у право автора на свободу творчої діяльності, а з іншого – намагається досягнути його задум та основні ідеї. Тому тут треба бути особливо обережним та виваженим у своїх міркуваннях, які, відповідно, являтимуть собою лише власне судження автора цих рядків, яке, зрозуміло, не покладає на автора чи авторів доробку жодних зобов'язань чи необхідності щось змінювати чи якось реагувати на мої слова. Рецензія – це лише привід для дружнього обміну думками наукового змісту.

Отже, мені було б цікаво дізнатися, чому автори підручника вирішили «відірвати» проблематику адміністративного розсуду від питання адміністративного акта. Для мене, як і для багатьох інших авторів, адміністративний розсуд є невіддільним від правозастосування, яке реалізується передусім через видання адміністративних актів. Тобто, інакше кажучи, діяти на підставі адміністративного розсуду означає обирати один із можливих варіантів рішення з його наступною фіксацією в адміністративному акті. З огляду на це, неочікувано було читати про цей інститут у підрозділі 6.4, тоді як проблематиці адміністративного акта присвячено розділ 14. Мені здається, що подібний підхід до розміщення інформації про адміністративний розсуд буде ускладнювати розуміння цього інституту.

До кола дискусійних, на мій погляд, належить також і питання, пов'язане з аналізом у межах Загального адміністративного права питань, які, як мені вбачається, не є загальними.

У підручнику, зокрема, містяться розділи, присвячені публічній службі (с. 186–209) та адміністративній відповідальності (с. 376–415). На моє переконання, зазначені питання, особливо в тому обсязі, в якому вони представлені, доцільніше розглядати у межах Особливого адміністративного права. Відповідні інститути характеризуються значною кількістю спеціального регулювання, не охоплюють усі сфери публічного адміністрування та виконують специфічні, а не загальні функції, що зумовлює потребу їх самостійного та більш детального опрацювання.

З іншого боку, спроба висвітлити у межах цього підручника лише окремі аспекти, наприклад, інституту адміністративної відповідальності, також викликає певні застереження. Фрагментарний виклад матеріалу неминуче призводить до того, що частина питань залишається поза увагою, аналіз обмежується окремими нормами, а відтак читач отримує лише часткове й поверхове уявлення про відповідний інститут.

У цьому контексті дотримуюся позиції, що підручники мають забезпечувати не загальний огляд, а формування системних і глибоких знань, орієнтованих на вирішення конкретних завдань правозастосування. З огляду на це, хотілося б бачити на сторінках підручника більше прикладів із сфери правозастосування, зокрема з практики розгляду адміністративно-правових спорів судами.

Видається, що саме такий підхід переконає насамперед студентів у тому, що адміністративне право є «живим», реально діючим і надзвичайно важливим регулятором суспільних відносин. Це завдання, на жаль, і досі залишається актуальним.

На завершення хотів би ще раз подякувати авторському колективу за можливість мати у своєму користуванні цей новий доробок із Загального адміністративного права та користуватися ним у процесі власної викладацької та наукової діяльності. Безсумнівно, ця книга заслуговує на безперечну

увагу і має зайняти достойне місце серед найбільш впливових підручників з українського права.

Список використаних джерел:

1. Roman Melnyk Review of the textbook “Special administrative law” under the editorship of Bernd Wieser, Yaroslav Lazur, Tetyana Karabin, and Oleksandr Bilash. *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*. 2023. Vol. XVI. no. 1. pp. 433–436.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження рецензії до видання: 14.03.2026

Дата прийняття рецензії до друку після рецензування: 16.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) рецензії: 08.05.2026

Наукове видання

Адміністративне **ПРАВО і ПРОЦЕС**

науково-практичний журнал

№ 1/2026

Коректура • Н. Славогородська
Комп'ютерна верстка • Ю. Семенченко

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних,
власних імен та інших відомостей.

Формат 70/100/1/16. Ум.-друк. арк. 7,96. Наклад 300 прим. Замов. № 0426/383.
Гарнітура Times. Папір офсет. Цифровий друк.
Дата розміщення онлайн – 08.05.2026 р.
Дата друку – 15.05.2026 р.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1.
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022

Scientific publication

Administrative **LAW and PROCESS**

scientific and practical journal

№ 1/2026

Proof reading N. Slavohorodska
Desktop publishing M. Mykhalchenko

The authors are fully responsible for the collation, accuracy of facts, quotes, economic-statistical data, proper names and other information.

Format 70/100/1/16. Printer's sheet 7,96. Circulation 300 copies. Order 0426/383.

Typeface Times. Offset paper. Digital printing.

Date posted online – 08.05.2026

Date printed – 15.05.2026

Publishing House "Helvetica"

65101, Ukraine, Odessa, 6/1 Inglizi St.

Telephone: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of a publishing entity ДК No 7623 dated 22.06.2022